magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2014

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2014

SUMAR
ianuarie 2014

4 **Unirea, cheagul națiunii**
V. BOERESCU

5 **Românii și-au zis dintotdeauna români**
I.-A. POP

10 **Acum nu e momentul!**
De ce nu a ratificat Japonia Tratatul basarabean
I. BISTREANU

15 **Merçi, Sarrail!**
Epopeea recuperării steagului lui Ștefan cel Mare
F. ȘINCA

19 **România acum 100 de ani**
G. FILITTI

23 **Barbăroșie, spaima Mediteranei**
V. IONESCU

26 **Politică și delicatese**
Baluri la Curtea regelui Carol I
A.-S. IONESCU

30 **La un bilet în plus**
Cinematografele de altădată
A.-L. CHIȘ

33 **În căutarea românului pierdut**
I. BULEI

EXCLUSIVITATE

38 **Micul Paris în stil național**
E. COSTANTINI

CHIPURI UITATE

41 **Lăutarul profesor Platon Parnău**
V. CHISELIȚĂ

♦

46 **Cel fără de păcat să arunce primul piatra**
M. DUȚU

49 **Din ciclul unii construiesc și alții dărâmă**
Aliniamentul fortificat Focșani – Nămoloasa – Brăila
P. OTU

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

54 **„Pierdut agentură...**
P. OPRIȘ

♦

56 **Carpe diem în vremea ciumei**
Boccaccio
M. NICOLAU

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 1 (562)
ianuarie 2014

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Miniatura realizată de un artist francez necunoscut pentru ediția din 1467 a lucrării lui Boccaccio *Despre întâmplările bărbaților iluștri* (păstrată în Biblioteca Universității din Glasgow) înfățișează Roata Norocului, la care probabil s-au gândit și personajele din *Decameronul*, în vremea Marii ciume

2 Judecata lui Iisus Hristos, detaliu din fresca Bisericii Pogorârea Sfântului Duh a mănăstirii Dobrovăț, din județul Iași, ultima ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Fresca în stil bizantin care acoperea întreaga biserică, atât pe exterior, cât și în interior, a fost pictată în vremea și cu cheltuiala lui Petru Rareș. Dobrovățul a fost închinat de domnitorul Vasile Lupu mănăstirii Zografu de la Muntele Athos fiind în proprietatea acesteia până la Legea secularizării averilor mănăstirești, 1863

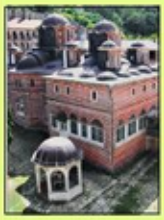

3 Biserica mănăstirii bulgare Zografu, una dintre marile mănăstiri athonite, situată în partea de Nord a Athosului, legată timp de secole de domnitorii Țărilor Române, în special de Mușatini. Ștefan cel Mare, care o numea „mănăstirea mea din Sfântul munte", a rezidit incinta, portul și chiliile. În anul 1502, voievodul român a reclădit pe spezele sale biserica mare (în foto), pictată în frescă, făcând și danii anuale în bani de argint și de aur, moșii și icoane alese, printre care Steagul-prapur recuperat cu ajutor francez în anul 1917, aflat astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României

4 Un Süleyman bătrân și bolnav, sprijinindu-se pe umărul marelui vizir Sokollu Mehmed Pașa, se îndreaptă spre ultima lui mare bătălie, cea de la Szigetvar, din 1566. Din „Magnificul" sultan a rămas doar o umbră...

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Cristina Păiușan-Nuică,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CNI CORESI
Tipărit la CNI „CORESI" SA

UN PRINCIPIU, O PERSOANĂ: CUZA

VASILE BOERESCU

Pentru ce suntem împărțiți în două câmpuri? Pentru ce ne numim noi și voi? Au nu suntem toți români? Au nu avem toți aceeași patrie? Au nu suntem toți fiii aceleiași mume? Pentru ce să zicem: noi și voi? De ce să nu zicem: noi, românii? Nu avem toți aceeași onoare, nu simțim toți aceleași sentimente pentru mama noastră comună? Care este cauza diviziunii noastre? Care este mărul de discordie dintre noi?

Acest măr de discordie, să nu-l ascundem: el este Domnia. Cine va fi Domnul? Fiecare își are convincțiunile sale, fiecare își are simpatiile sale personale; fiecare din noi crede că țara sa va fi mai fericită având de Domn pe cutare și pe cutare. Dar discordia există, căci nu toți cugetă asemenea. Din astă discordie rezultă discreditul Camerei, discreditul nostru. Nimeni nu mai are credință la noi; anarhia nu e departe și inamicul e la porțile noastre. Cum să respingem anarhia? Cum să respingem pe străini? Făcând să piară discordia, făcând să piară punctul care ne desparte.

Noi [Partidul Național] declarăm că nu avem niciun candidat; Domnia-Voastră aveți vreunul? Se poate. Niciunul din noi toți nu cred că a venit aici cu hotărâre a face să fie candidatul său cu orice preț. Toți suntem români și nimeni nu ar vroi ca candidatul său să ajungă la tron pe urme de sânge sau sprijinit de străini. Ar fi o ofensă pentru țară de a crede că ea a putut trimite la Cameră asemenea oameni.

Ca să ne unim cu toții asupra aceluiași candidat este posibil? Cred că nu; fiindcă, am zis, fiecare-și are credința sa. Dar a ne uni asupra unui principiu este posibil? Da. Asupra unui principiu ne putem uni; mai cu seamă când acest principiu este cel mai mare al naționalității noastre. Acest principiu este acela al *Unirii*.

Mulți din d-voastră, acum un an, au reprezentat țara în astă Cameră și au susținut cu căldură Unirea. Prințul Bibescu, fostul domn, a fost, între alții, cel mai elocuent și ardent apărător al Unirii. S-ar putea oare în ăst-timp ca aste persoane să se contrazică? Aceasta nu se poate crede.

Să ne unim dar toți asupra principiului de Unire, asupra acestui mare principiu ce are să reînvieze naționalitatea noastră.

Să ne dăm mâna ca frații și să cugetăm că suntem muritori, că avem să mai trăim câțiva ani și că copiii și strănepoții noștri au să moștenească un viitor glorios creat de noi!

A ne uni asupra principiului unirii este a ne uni și asupra persoanei ce reprezentă acest principiu! Astă persoană este *Alexandru Ioan I. Cuza*, domnul Moldovei.

Să ne unim ca frații asupra acestui nume și posteritatea ne va întinde mâinile și conștiința noastră va fi împăcată că ne-am împlinit cu religiositate o datorie sfântă.

(*Cuvânt despre Unire. Discurs rostit la București în ziua de 24 ianuarie 1859*, în volumul *Discursul oratoric românesc*, Editura C.N.I. Coresi S.A., București, 2003, pp. 25-26)

DICȚIONAR ISTORIC

61 Orașul smochinelor, rodiilor, mierii și al podurilor
Mostar
I. G. ANDREI

♦

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Săsoaicele sufragete
G.-L. ITTU

IUBIRI CELEBRE

71 Camille Claudel – Auguste Rodin
F. DOLGHIN

♦

76 O viață distrusă de război
Sever Burada
P. REZEANU

79 Doi stâlpi ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ, D. MATEI

PASTILA DE CUVINTE

83 Bun e banul zingirliu
M. SALA

DASCĂLI SLUJITORI AI MUZEI CLIO

85 Tinerețe fericită, sfârșit la Sighet
Mihail Manoilescu
A. GRIGORE

♦

88 California dream, versiunea Roșia Montană
G. DAMIAN

91 Istoria văzută din... avion
Patimile Olteniei
AL. BUDIȘTEANU

92 Addenda et corrigenda la câteva fotografii
ȘT. S. GOROVEI

HOOVER INSTITUTION

93 Starea emigrației române

RUBRICI

84 Pentru biblioteca dumneavoastră

37; 94; 95
Blitz… Concurs; Rebus; Dialog

Enea Silvio Piccolomini, ajuns Papa Pius al II-lea, considera, în mod greșit, că numele valahilor venea de la numele generalului roman Flaccus

stricată și este amestecată cu multe graiuri barbare".

Vorbind despre românii din Țara Românească, padovanul Francesco della Valle (aflat în serviciul aventurierului Aloisio Gritti; *Magazin istoric*, nr. 10/2001) cunoscător direct al realităților de la nord de Dunăre prin anii 1532-1534 scria: „Limba lor [a românilor] este puțin deosebită de limba noastră italiană; ei își zic în limba lor romani, spunând că au venit din vremuri străvechi de la Roma, pentru a se așeza în această țară; și când vreunul întreabă dacă știe careva să vorbească limba lor valahă, ei spun în felul acesta: știi românește?, adică știi să vorbești româna?, din cauză că limba lor s-a stricat".

Umanistul croato-ungar Antonius Verancius (Verancsics) evoca și el, în jurul anului 1550, faptul că valahii își trag originea din romani, că au în limba lor „nenumărate cuvinte... la fel și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor" și că atunci „când ei întreabă pe cineva dacă știe să vorbească în limba valahă spun: «Oare știi românește?», sau [când întreabă] dacă este valah, îl întreabă: «dacă este român»". La fel, în 1584, se tipărea la Cluj o carte în care două personaje fictive (unul reprezentând, totuși, concepția principelui transilvan, iar celălalt opiniile autorului cărții, cancelarul Wolfgang Kowachoczy) discută despre soarta românilor. În vreme ce *Eubulus* (vocea pomenitului cancelar maghiar) îi denigra pe români, *Philodacus* (vocea principelui Báthory) susținea romanitatea românilor (valahilor), dovedită deopotrivă prin limba lor, cât și prin prezența lor din vechime pe aceleași locuri cucerite de romani și integrate în imperiul lor: „Nu este nici cea mai mică îndoială că oamenii romani au locuit odinioară pe aceste locuri. Și oare cine să fie urmașii lor dacă nu românii noștri, care chiar și acum se laudă în chip public că sunt romani?" Același personaj mai adaugă că limba românilor este mai apropiată de limba latină decât italiana. Prin urmare „Iubitorul de daci" (aceasta este traducerea numelui de *Philodacus*) – ca unul care trăia printre români – face legătura firească între români și Dacia Romană și arată că românii se numeau pe sine romani și-și cunoșteau originea, adevărat motiv de mândrie pentru ei.

La fel trebuie să fi fost și cu credința ortodoxă a românilor, căreia străinii (neromânii) îi ziceau valahă. Românii transilvani îi vor fi spus propriei credințe „română" ori „românească", mai ales de pe la jumătatea secolului al XVI-lea încoace, de când confesiunea luterană începe să fie numită „săsească", iar cea calvină „ungurească". Se pare că există și o mărturie documentară de epocă în acest sens. Astfel, într-un act emis de principele Ștefan Báthory la 6 iunie 1574, credința ortodoxă transilvană (a românilor și cu referire expresă la români) este numită, în chip surprinzător, *romana religio*. Denumirea pare imposibilă, fiindcă, de regulă, *religio romana* înseamnă credința catolică, cea care era credința principelui însuși. Or, acesta nu se putea referi la români ca fiind adepți ai confesiunii Romei, când ei erau, de fapt, ortodocși și când

Litografie din 1859 înfățișându-l pe principele Transilvaniei și regele Poloniei Ștefan Báthory

De când ne putem numi români și țara noastră România? Prima parte a răspunsului la această întrebare a apărut în numărul trecut al revistei. Putem fi, și din acest punct de vedere, asemenea francezilor, italienilor, nemților? De ce ne-am considera noi înșine altfel?

ROMÂN ȘI ROMÂNIA

Academician IOAN-AUREL POP

Denumirea de rumânie („românie") mai are un vechi înțeles și se referă la numele dat limbii vernaculare, limbii vorbite de români.

La 18 februarie 1468, Girardo de Colli, reprezentantul ducelui Milanului la Veneția, scria, în contextul explicării genezei bătăliei de la Baia (petrecută în decembrie 1467): „[Secuii], văzându-se învinși, cerură ajutor vecinilor lor numiți valahi, care în vechime fură romani și care păstrează limba lor latină și romană până în acest timp și sunt oameni valoroși călare...". Astfel, diplomatul milanez îi numește pe români vechi romani, iar limba lor apare ca fiind „latină și/sau romană" (așa cum o numeau ei înșiși). Prelatul catolic Nicolae de Modrusa scria în lucrarea *De bellis Gothorum* (ante 1473) că românii, „atunci când se întâlnesc cu străinii cu care încearcă să intre în vorbă, îi întreabă dacă știu să vorbească *romana*", și nu valaha. Cu alte cuvinte, românii își numeau limba lor „română", formă care nu putea fi redată în latină (unde nu există vocala „â") decât prin *romana*.

Tranquillus Andronicus, dalmat din Trau (care i-a cunoscut în mod nemijlocit pe românii din Transilvania, Moldova și Țara Românească), îi scria în 1528 lui Ian Tarnowski, comandantul suprem al armatei Poloniei, că locuitorii din vechea Dacie „s-au contopit într-un singur trup", că sunt numiți de alții valahi de la numele generalului Flaccus (cum scriseseră, în chip imaginar, Enea Silvio Piccolomini și alți contemporani ai săi), dar că ei „și acum își zic romani, însă nu au nimic roman în afară de limbă și chiar aceasta este grav

Țărani „valahi" din Transilvania și documentul săpat în piatră al originii lor

Hartă a Olteniei de la 1728, care apare cu numele de Valahia Cisalutana

lor între mari mase slave, greceşti, albaneze, româneşti (*ţinţari*, *vlahi şchiopi*, *mauro-vlahi*, *morlaci*, *cirebiri*, *gogi*, *machedoni* etc.). Astfel, aceşti români (romanici) sudici, păstrători iniţiali ai amintirii Romei, au învăţat şi ei dimprejur, de la vecini, variante ale numelui de vlah sau alte nume, pe care au început să le folosească şi între ei, încă din timpuri mai îndepărtate (de exemplu, anumite grupuri de meglenoromâni şi istroromâni se denumesc *vlaşi*). În plus, ca şi la nord de Dunăre, au conservat denumiri regionale, de grup, date de ei înşişi sau de alţii. La aceştia, conştiinţa romanităţii şi a unităţii (dintre ei şi cu românii din vechea Dacie Traiană) a fost, de-a lungul timpului, mult mai difuză, mai neclară, mai ştearsă, ea fiind reînviată parţial (cu erori şi stângăcii) abia în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, adesea prin intervenţia intelectualilor români şi a statului român. Astăzi, numeroşi vlahi din statele balcanice – mai ales cei urbani şi cei din Grecia, unde istoriografia oficială îi consideră greci romanizaţi, sau cei din Serbia, unde opinia oficială îi declară slavi romanizaţi – se identifică tot mai mult cu grupurile majoritare din ţările respective, aşa cum cei din România se declară în mare parte români. Există şi opinii, chiar din sânul acestor vlahi, care susţin că aromânii sunt un popor romanic distinct, iar aromâna o limbă romanică de sine stătătoare. Probabil că aceasta ar fi direcţia de evoluţie în timp, în viitor, dacă nu s-ar produce asimilarea şi deznaţionalizarea lor accelerată.

Numele oficial al ţării acela de România este modern, ca formă şi atribuire, pentru spaţiul actual, dar el are, în înfăţişări uşor diferite, o vechime considerabilă. Se poate presupune că numele de Rumânia/România – cu variante de pronunţie şi accentuare medievale, azi pierdute – va fi circulat în paralel cu denumirea de Vlahia/Valahia, fiind o emblemă pentru identitatea, pentru conştiinţa de sine a locuitorilor unui spaţiu anumit. De altminteri, numele de Ţară Românească este absolut identic cu acela de Românie. Aşa cum pentru oricine denumirea de *Germania* este sinonimă cu cea de *Deutschland* (care, tradusă literal în româneşte, înseamnă „Ţara Germană" sau „Ţara Germanilor"), tot aşa numele de *Ţara Rumânească/Românească* nu poate fi decât un sinonim al denumirii de *Rumânia/România*. Altminteri, nu avem de ce să facem diferenţe, deşi niciun istoric român nu va folosi vreodată termenul de *Rumânie* pentru Evul Mediu, ci va zice în chip constant *Ţara Românească* sau *Ţări Româneşti*. Iar *România* nu este, evident, decât o formă modernizată a numelui de *Ţara Rumânească*, cuprins în izvoare neromâneşti ca *Valahia*. În acelaşi spirit, când apare în texte medievale numele de *valachus* sau *olachus* (cu variante), în legătură cu regiunea carpato dunăreană, el se traduce fără nicio rezervă cu *român* sau *rumân*.

Pentru receptarea precaută a istoriei românilor scrisă de istoricii români şi pentru punerea sub semnul întrebării a unor idei ale acestora în străinătate, a concurat din plin şi perioada regimului comunist „original", aplicat în România. A fost, în ultima sa etapă, un regim comunist-naţionalist, în timpul căruia trecutul românilor trebuia prezentat numai în manieră „glorioasă": faptele românilor trebuia să fie imaculate, formarea poporului trebuia să fi avut loc numai la nord de Dunăre, poporul român trebuia să se fi dezvoltat numai „sub semnul continuităţii, permanenţei şi unităţii", originea nobilă se cuvenea mereu subliniată, fie că era vorba de romani, de daci sau de daco-romani etc. Românii erau prezentaţi adesea ca fiind neschimbaţi şi neaoşi „de 2.000 de ani", cu fapte de arme extraordinare,

Episcop de „credinţă română", romana religio

Bătălia de la Baia, miniatură din Cronica lui Thuroczi

ideea capului statului era de a reînvia ierarhia tradițională românească ortodoxă (în pericol de calvinizare), tocmai spre a lovi în Reforma protestantă. Atunci ce explicație poate avea numirea religiei ortodoxe, a românilor, drept „romană"?

Fiind vorba despre epoca Renașterii, se poate invoca maniera autorilor umaniști de a arhaiza, adică de a denumi popoarele după strămoșii lor (reali sau imaginari) din Antichitate. Cum românii erau priviți drept urmașii romanilor și numiți, de aceea, romani, s-ar fi putut explica de ce religia lor putea fi înțeleasă ca „religia romană". Aceasta cu atât mai mult într-o țară ca Transilvania, în care, în mod frecvent atunci, în loc de termenul de „ortodox", se folosea cel de „valah" (olah), iar în loc de „credința ortodoxă" se spunea „credința valahă". Totuși, tocmai de aceea, numirea credinței valahilor drept „religie romană", adică printr-un termen arhaizant, provenit din ambianța umanismului, într-un act oficial emis de principe, rămâne greu de acceptat. În aceste condiții, nu mai există decât o posibilitate: oficialitatea transilvană maghiară, ca și toți oamenii de rând (maghiari, sași sau secui) știau că românii se numesc pe sine români (sau rumâni) și că numesc credința („legea") lor română (ori românească). Or, expresia „credința romană", din limba vernaculară, nu poate fi redată altminteri în latinește în spiritul exactității sale complete decât sub forma de *religio romana*, din moment ce în limba lui Cicero nu există vocalele „â" și „ă". Cu alte cuvinte, *religio romana* din documentul principelui Ștefan Báthory trebuie să se refere la „religia română", exact în forma în care îi ziceau românii înșiși propriei credințe, după cum își numeau cu același adjectiv limba și poporul.

Cei mai mulți autori, care, din Evul Mediu încoace, afirmă că românii se cheamă pe sine „romani", le numesc limba „romană" și credința lor tot așa, nu-i invocă în chip direct, prin această constatare, pe romanii antici, pe adevărații romani, ci pe urmașii contemporani lor ai romanilor, adică pe români. Acești autori, care spun adesea că românii nu cunosc numele de vlah (cu variantele sale), vor să redea felul în care se chemau românii înșiși, dar nu o pot face întocmai, din cauza specificului latinei (și a altor limbi) din care lipseau anumite vocale specifice limbii române. Din relatările acestor autori nu se poate trage, prin urmare, concluzia că românii se chemau pe sine „romani" și nici că-și numeau limba și credința lor „romană", ci că foloseau numele de „român", respectiv „română", care erau însă atât de apropiate fonetic și semantic de originalele lor. Când însă se invocă felul în care anumiți români se mândreau că se trag de la Roma, atunci este vorba, cu siguranță, de Roma antică și de acei romani vechi, cuceritori ai Daciei. De aceea, autorii actuali, spre a nu fi tentați să tragă concluzii eronate sau forțate, trebuie să desprindă din context – fapt perfect realizabil – despre ce fel de „romani" este vorba atunci când sunt menționați românii (cu numele dat de ei înșiși sau cu acela de „vlah", dat lor de către străini).

Astăzi, în mod convențional, se folosește numele de român pentru locuitorii României, iar numele de vlah este preferat pentru românii balcanici, adică pentru aceia situați, în general, la sud de Dunăre, fără să existe însă o regulă strictă în acest sens. Cu toate că și ei, vlahii balcanici, au nume proprii, interne, derivate din latinescul *Romanus*, ca, de exemplu, *armân*, *rămăn*, *rumun*, *rumân*, *rumăr*, *rumer* etc., numele date lor de străini sunt mai numeroase și mai durabile, datorită traiului în grupuri mai mici, transhumanței (și nomadismului) și izolării

Ian Tarnowski

JAPONIA ȘI CHESTIUNEA BASARABEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

ION BISTREANU

După un an de negocieri, U.R.S.S. și Japonia semnează, la 20 ianuarie 1925, la Pekin, Convenția privind principiile de bază ale relațiilor dintre Japonia și U.R.S.S., prin care se restabileau relațiile diplomatice dintre cele două state, întrerupte după războiul ruso-japonez din 1904-1905. Fatalmente și indirect, această convenție va juca un rol crucial în nerecunoașterea de jure **a apartenenței Basarabiei la România. Articolul 9 din Protocolul de la Paris (28 octombrie 1920) prevedea în mod expres că documentul va intra în vigoare după ratificarea acestuia de către toate statele semnatare, printre care și Japonia.**

După lungi, complexe și controversate dezbateri la Conferința de la Paris în legătură cu recunoașterea de jure **a unei situații** de facto **– unirea Basarabiei cu România –, la 28 octombrie 1920 plenipotențiarii Marii Britanii, Franței, Italiei, Japoniei și României semnează** Tratatul basarabean**, cum este evocat adesea de istorici Protocolul de la Paris. Un prim eveniment, aparent minor, dar de rău augur în ochii unui superstițios: ambasadorul japonez, vicontele K. Ishii, absent din Paris, îl semnează cu două zile întârziere.**

Un alt semn, de rău augur pentru același superstițios: vor trece 13 luni până când guvernul român se hotărăște să depună în Parlament documentele privind ratificarea protocolului și alte șase până când acesta va fi, în sfârșit, ratificat. Și aceasta, după ce Anglia (aprilie 1922) încheiase deja această procedură! (Magazin istoric, **nr. 10/2013). O tărăgănare din partea politicienilor de la București greu de explicat. Să fi fost, oare, de vină doar instabilitatea politică internă, formalismul manifestat de factorii decidenți ori, pur și simplu, naivitatea că ratificarea va fi un simplu act de rutină și că puterile semnatare ale protocolului își vor respecta până la capăt semnătura din octombrie 1920?**

Vor mai trece doi ani până când Franța va ratifica tratatul (aprilie 1924) și alți încă trei ani (martie 1927) până când Italia va proceda în mod similar, și asta doar după ce România este obligată să plătească o sumă deloc neglijabilă (978 milioane lei, la cursul din 1922), pentru despăgubirea unor foști latifundiari britanici și francezi din Basarabia, și să accepte unele exigențe de natură comercial-economică destul de exagerate din partea Italiei.

Principele Carol decorează ofițeri japonezi la Tokio

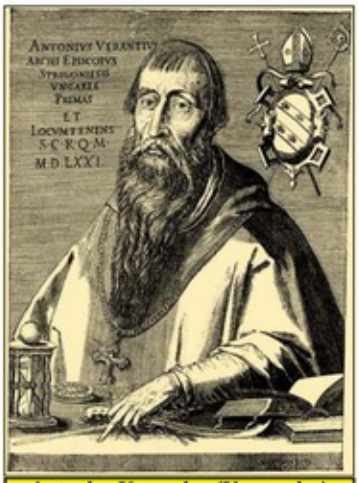

Antonius Verancius (Verancsics)

purtători de mari victorii și imobili în spațiul strămoșesc. Până și denumirile provinciilor istorice au fost, la un moment dat, prohibite, în favoarea numelui general și unitar de România. De asemenea, regimul Ceaușescu tindea spre finalul său să construiască „poporul muncitor unic", evident român, și să șteargă diferențele etnice, lingvistice, naționale. Or, era clar pentru orice intelectual obișnuit că aceasta era doar propagandă. Istoricii români serioși nici nu au acceptat, în general, să scrie astfel de enormități, neadevăruri, exagerări. Numai că în Occident ajungeau mai ales produsele propagandei regimului. De aceea, istoriografia română a fost în mare măsură compromisă, pusă sub semnul întrebării.

De două decenii, cei mai serioși istorici români au reluat prezentarea trecutului sub noi auspicii. Ba unii, încercând să îndrepte ceea ce a fost aberant în trecut, au făcut alte erori și exagerări, în sens invers, ușor de preluat de către un public intern și, mai ales, extern, sătul de istoria triumfalistă, cultivată de oficialii comuniști, și dornic de altceva. În acest fel, pentru unii, întreg trecutul românilor a devenit derizoriu, rușinos, fără nicio relevanță pozitivă. Or, astăzi este tot mai clar pentru istorici și pentru publicul larg că românii au avut o istorie normală, ca toate popoarele, cu bune și rele, că au avut provincii istorice diferite și nume regionale, că nu au fost albi și imaculați, că nu au fost mereu unitari și uniformi și că strămoșii lor nu veniseră cu toții de la Roma! Se vede – pentru mulți, ca o noutate – că și românii se mișcaseră în Evul Mediu și nu numai pe distanțe mai mici sau mai mari, cu turmele lor sau cu alte treburi, în toate direcțiile, mânați de diferite motive, așa cum făcuseră toate popoarele. Mișcarea și așezarea în spații îndepărtate i-au făcut și pe români variați, deosebiți între ei. A fost foarte greu, pentru mulți ani după căderea comunismului, să se distingă între adevăr și minciună, între realitate și propagandă. Nici astăzi, după două decenii, nu este tocmai simplu.

De aceea, nici în privința numelui românilor, lucrurile nu sunt, pentru anumiți străini, clare. Mulți mai cred că numele de român este un rezultat al propagandei naționale și naționaliste, exacerbat sub comunism. Faptul acesta este însă acum doar un clișeu, rezultat în mare parte din neîncredere și din necunoaștere.

În lumina mărturiilor de mai sus, se impune ca evidentă legitimitatea folosirii numelui de român (și de Țară Românească) în paralel cu cel de vlah (și de Valahia), încă din momentul intrării în istorie a tuturor popoarelor romanice, la sfârșitul mileniului I al erei creștine. Este de înțeles că unii istorici germani, de exemplu, în limba cărora etnonimul „român" a intrat în chip temeinic abia în secolul al XIX-lea, să prefere numele de „valah"; dar același lucru, în sens invers, se poate spune despre istorici români, în limba cărora etnonimul „valah" a intrat în mod curent tot în secolul al XIX-lea. Pentru cei mai mulți români, numele de „valah" a fost întotdeauna străin, a fost nespecific limbii române, îmbrăcând uneori, la unele popoare și în anumite variante ale sale, chiar sens peiorativ.

Prin urmare, românii au purtat dintru început două nume principale, ambele legitime. Este însă natural astăzi ca, măcar în mediile românești, să fie preferat numele pe care și-l dau românii înșiși. Nu există nicio rațiune să se vorbească, încă de la finele mileniului I al erei creștine, despre francezi, germani, maghiari, bulgari sau ruși, dar despre români nu, când sunt date precise că ei intrau tocmai atunci, cu entitatea și identitatea lor proprie, pe scena istoriei. Prin urmare romanicii orientali ai Europei erau pentru ei înșiși „români" (rumâni), iar pentru ceilalți erau „vlahi" (cu variante), încă din secolele IX-X. Cu atât mai mult este justificată folosirea numelui de român pentru secolele ulterioare ale Evului Mediu.

Denumirea de român, utilizată de toți istoricii români pentru a chema poporul lor din Evul Mediu încoace, nu are nimic de-a face cu naționalismul, deși a fost folosită adesea în spirit naționalist. Este vorba doar de o realitate cu existență milenară și care trebuie relevată în chip corect, în acord cu ceea ce mărturisesc izvoarele istorice. ■

Prințul Naruhiko Higashi și regele Ferdinand, în Piața Gării de Nord

lui său japonez K. Yoshizawa, în care îl roagă să comunice guvernului țării sale că, „având în vedere relațiile prietenești dintre U.R.S.S. și Japonia, guvernul meu crede că guvernul japonez nu va ratifica Protocolul de la Paris din 1920 privind Basarabia, împotriva căruia guvernul U.R.S.S. a exprimat puterilor semnatare un protest energic", și roagă să i se comunice poziția guvernului nipon în legătură cu această chestiune. În aceeași zi, Yoshizawa răspunde, în baza instrucțiunilor primite de la Tokio, că „dacă și atâta timp cât amintitul protocol nu va fi ratificat de toate puterile europene semnatare, guvernul japonez nu are intenția de a întreprinde pașii necesari ratificării, considerând că acest tratat se referă la o chestiune care, pe fond, este pur europeană". În schimbul acestei asigurări, Japonia a obținut de la U.R.S.S. dreptul de a concesiona mai multe exploatări piscicole și minerale din nordul Sahalinului și din unele raioane din Extremul Orient al U.R.S.S. Bineînțeles că schimbul de scrisori nu a fost dat publicității, ele văzând lumina tiparului abia în 1963 (*Dokumentî vneșnei politiki SSSR* – Documentele politicii externe a U.R.S.S., vol.8)!

La Moscova, asigurările date de Japonia sunt primite cu satisfacție, însă considerate ca insuficiente în efortul de blocare a ratificării Protocolului de la Paris. Mai era un stat, Italia, supus unor insistente demersuri de la București în vederea ratificării cât mai grabnice a Protocolului. La 30 ianuarie 1925, Litvinov cere Italiei ca în proiectul Tratatului de neagresiune și neutralitate dintre cele două state să se înscrie și obligația Italiei de a nu ratifica protocolul privind Basarabia sau, cel puțin, această obligație să fie înscrisă într-un protocol anexă (spre

Secretarul general al M.A.E. român, Al. Cretzianu

onoarea diplomației italiene, exigența sovieticilor nu a avut ecou, Italia ratificând în 1927 Protocolul de la Paris).

Eșecul demersurilor pe lângă guvernul italian determină Moscova să pună în continuare presiune pe Japonia. La 9 noiembrie 1925, V.L. Kopp, ambasadorul U.R.S.S. la Tokio, are o convorbire lungă cu ministrul de Externe Kijuro Shidehara referitoare la Basarabia, căruia i-a înmânat și un memorand (identic cu cel prezentat lui Mussolini cu câteva luni mai devreme, în care era expusă *in extenso* poziția guvernului U.R.S.S. în problema Basarabiei), cu mențiunea că „noi (U.R.S.S.) vom considera drept un act neprietenesc ratificarea Protocolului de la Paris de către o putere care are cu noi relații diplomatice normale". Diplomatul sovietic s-a interesat dacă sunt reale informațiile conform cărora reprezentantul diplomatic nipon la București a promis guvernului român că va ratifica Protocolul, după ratificarea de către Italia. Shidehara a negat categoric informația, subliniind că România, care nu are o reprezentanță diplomatică la Tokio, nu a adresat o asemenea rugăminte, asigurând că guvernul japonez nu a transmis reprezentantului său la București nicio directivă și că nu a primit de la acesta nicio informare privind o asemenea dorință a guvernului român. „În schimbul de note din 20 ianuarie 1925 s-a spus tot ce poate spune formal guvernul japonez, fără a intra în conflict cu prevederile legale din Japonia privind ratificarea unui tratat cu puteri străine. Ratificarea tratatului este prerogativa exclusivă a Tronului, iar analiza preliminară a documentelor internaționale din acest punct de vedere este prerogativa Consiliului Privat. Să fie clar că guvernul japonez nu va

I.G. Duca (în dreapta), cel ce făcuse singura intervenție pentru ratificarea protocolului

● Un viconte lipsește, un guvern tărăgănează ● Ambasadorul sovietic Lev Karahan intervine și agresiv, și mai moale, iar Japonia e pragmatică ● Întâi, toate puterile europene, apoi Tokio ● Litvinov cere Italiei, și nu numai ei, să nu ratifice protocolul ● Partea română pierde ocazii ● Japonia continuă să-i aștepte pe europeni să se miște ● Sovieticii sugerează o amânare sine die **● Pescuitul în ape sovietice mai important pentru niponi ● Relațiile româno-sovietice în pericol**

Din păcate, diplomația românească s-a concentrat exclusiv asupra determinării puterilor europene să ratifice protocolul, neglijând, timp de șapte ani, Japonia. Primul ambasador român la Tokio murise la scurt timp (1918) după sosirea la post, un nou ambasador a fost numit în finalul anului 1921, pentru ca, în martie 1922, misiunea noastră diplomatică să fie complet închisă (*Magazin istoric*, nr. 9/2009), din rațiuni de natură financiară. În absența unor interese economice reciproce, contactele politice și de altă natură au fost, în anii următori, aproape inexistente.

Negociatorul nipon, ambasadorul Kenkichi Yoshizawa ...

Anul 1924 a marcat un moment crucial în politica europeană: U.R.S.S. a fost recunoscută de principalele puteri Anglia, Germania, Italia , ceea ce a stimulat și Japonia să revigoreze, în martie 1924, contactele diplomatice cu U.R.S.S. în vederea normalizării relațiilor bilaterale.

La numai două luni după începerea, la Pekin, a negocierilor, sovieticii tatonează poziția japonezilor în chestiunea basarabeană. Probabil că la stimularea demersului au contribuit și insistențele negociatorului rus, ambasadorul Lev Karahan, bine cunoscut românilor din timpul eșuatelor negocieri româno-ruse de la Varșovia (22 septembrie-25 octombrie 1921, *Magazin istoric*, nr. 7/2011). La 24 mai 1924 negociatorul nipon, ambasadorul Kenkichi Yoshizawa, răspunde – verbal – că „până când puterile europene interesate în tratatul basarabean nu vor încheia ratificarea, guvernul japonez nu va începe procedurile de ratificare". Sesizând interesul japonez pentru normalizarea relațiilor, partea sovietică a plusat: a propus mai întâi stipularea în viitoarea convenție bilaterală a obligației părților de a anula și de a nu încheia tratate care să prejudicieze drepturile suverane și teritoriale ale celeilalte părți, mai apoi încheierea unui document separat în care să se specifice angajamentul Japoniei de a nu ratifica Protocolul de la Paris, pentru ca, în final, să conceadă la un schimb „privat" de scrisori, anexă la Convenție.

Pragmatismul Japoniei primează: interesele sale economice în zona Sahalinului și în Extremul Orient erau mult prea mari, cele față de România practic inexistente, astfel că, la 20 ianuarie 1925, se semnează *Convenția privind principiile de bază ale relațiilor dintre Japonia și U.R.S.S.* Chiar în ziua semnării Convenției, ambasadorul sovietic Lev Karahan îi trimite o scrisoare „confidențială" colegu-

... și negociatorul rus, ambasadorul Lev Karahan

Japonezii nu acceptă scrisorile de acreditare semnate de Ferdinand, așa cum nu acceptă nici reconfirmarea telegrafică din partea Regenței privind acreditarea, astfel că noile scrisori de acreditare sosesc la Tokio la 25 octombrie, acestea fiind înmânate împăratului la 9 noiembrie! Abia în luna decembrie Vasiliu are ocazia să abordeze, în cadrul primei audiențe la premierul japonez, Giichi Tanaka, chestiunea ratificării. Nu obține un răspuns asigurator, Tanaka invocând lipsa unei majorități parlamentare, complexele probleme de pe agenda cu U.R.S.S. (licențele de pescuit, concesiunile siberiene, căile ferate din Manciuria), precum și faptul că și Italia a ratificat Protocolul cu șapte ani întârziere. În fapt însă, era destul de transparentă preocuparea încheierii cu Moscova a noului acord de pescuit, pe care îl vor și finaliza în ianuarie 1928.

Edmond Ciuntu (în stânga doamnei cu buchetul de flori), ministrul României la Moscova, cu personalul Legației, în Gara de Nord

Nici următorul ambasador la Tokio, începând cu anul 1929, G.G. Stoicescu, nu a avut mai mult succes decât predecesorul. După 1933, odată cu părăsirea Ligii Națiunilor, politica externă a Japoniei se concentrează exclusiv pe Extremul Orient și Asia de Sud-Est, ignorând atât problematica europeană, cât și, mai ales, unele obligații asumate prin tratate internaționale. România abandonează, la rândul ei, subiectul ratificării de către Japonia a tratatului privind Basarabia, odată cu începerea negocierilor privind reluarea relațiilor diplomatice româno-sovietice.

Abia în 1938, în mod surprinzător, chestiunea ratificării este resuscitată de ambasadorul japonez la Moscova, care testează, prin ambasadorul român Edmond Ciuntu, dacă România mai este interesată în ratificarea protocolului de la Paris. M.A.E. român receptează cu suspiciune mesajul ambasadorului japonez, mai ales că acesta venea într-un moment tensionat al relațiilor sovieto-japoneze și că, după depășirea lui, diplomatul nipon nu mai revine asupra chestiunii. Principala suspiciune rezida în faptul că nu era clar dacă avansurile ambasadorului nipon erau o inițiativă personală sau urmau o instrucțiune primită de la Tokio. În plus, după cum reiese dintr-un raport întocmit pe această temă, secretarul general al M.A.E. român, Al. Cretzianu, opina că „reactivarea dosarului ratificării ar tensiona din nou relațiile româno-sovietice", „ar redeschide întreaga problematică basarabeană, tacit evitată de ambele părți", ar activa articolul 8 din Protocolul de la Paris, care ar obliga România să plătească o parte din datoriile publice ale U.R.S.S., ar redeschide discuțiile privind poziția României față de Tratatul minorităților etc. etc. Concluzia raportului: „în acest moment, nu ar fi oportun pentru noi să insistăm pe ratificarea de către Japonia, dar dacă guvernul japonez va decide să ratifice, nu putem să le cerem să nu facă asta. Tot ce le-am putea cere este să țină secretă ratificarea și să depună instrumentele de ratificare numai în momentul decis de noi. Astfel, noi am avea un instrument de presiune asupra Sovietelor, ceea ce ar putea fi util pentru noi într-un anume moment...".

În final, menționăm ca destul de stranie sau, în orice caz, surprinzătoare, apariția la Tokio a două broșuri dedicate chestiunii basarabene, editate de M.A.E. japonez: *Raport despre politica externă sovietică sub Molotov și despre situația Basarabiei* (1939) și *Chestiunea basarabeană și diviziunea în problema petrolului. România și relațiile germano-sovietice* (1940)! Să fi prefigurat Tokio evenimentele din iunie 1940, oferind, pentru prima oară, opiniei publice japoneze informații despre chestiunea basarabeană, sau a fost un simplu exercițiu, de rutină, al direcției de propagandă a M.A.E. nipon?

Un lucru rămâne evident: neratificarea de către Japonia a Potocolului de la Paris, prin care se consfințea *de jure* unirea Basarabiei cu România, este un act politic cu consecințe dramatice. Este greu de estimat dacă intrarea în vigoare a protocolului sus-amintit ar fi salvat Basarabia în iunie 1940 (mai ales că documentul nu stipula nicio obligație pentru părțile semnatare, în cazul încălcării tratatului). Însă violarea de către U.R.S.S. a unui document juridic internațional ar fi avut, fără îndoială, cel puțin o reacție diplomatică mai tranșantă din partea comunității internaționale. ■

Ministrul de Externe nipon Kijuro Shidehara

merge pe linia ratificării automate a protocolului, după Italia, ci va supune chestiunea unei analize amănunțite". Diplomatul sovietic, informând Moscova despre cele de mai sus, nota că „Shidehara a sugerat destul de transparent că o atare dezbatere ar duce la o soluție negativă".

În ceea ce privește demersurile României, Shidehara era sincer! Singura intervenție oficială în favoarea ratificării protocolului fusese făcută de I.G. Duca în octombrie 1923, prin ambasadorul nipon la București, de la care a primit o asigurare formală că țara sa va ratifica Protocolul după ce Franța și Italia vor face acest lucru. Partea română a ratat abordarea chestiunii ratificării și cu ocazia vizitei (aprilie 1924) în România a prințului Naruhiko Higashi (*Magazin istoric*, nr. 11/2002), oaspetele evitând orice convorbiri pe teme politice, vizita fiind interpretată exclusiv ca un gest protocolar față de vizita la Tokio (1921) a prințului Carol I.

Fără succes s-au încheiat și intervențiile ulterioare pe lângă ambasadorul Japoniei în Franța (vicontele K. Ishii) și pe lângă K. Horiguchi, reprezentantul diplomatic nipon la București. Singurul rezultat: o instrucțiune primită, în mai 1924, de ambasadorii japonezi din București, Londra și Paris, în care se sublinia că „întrucât chestiunea basarabeană este pur europeană, ar fi dificil pentru partea japoneză să întreprindă ceva; având în vedere faptul că tratatul nu va intra în vigoare înainte de ratificarea sa de către toți semnatarii, ratificarea de către Japonia ar fi insuficientă pentru soluționarea subiectului în discuție". În 1924 România a eșuat în negocierile vizând încheierea unui tratat comercial cu Japonia, iar în 1925, invocând reciprocitatea, partea niponă își retrage ambasadorul de la București, misiunea sa diplomatică fiind în continuare condusă de un însărcinat cu afaceri.

Premierul japonez Giichi Tanaka

Sovieticii, după ce au eșuat în blocarea ratificării protocolului de către Italia, reiau imediat demersurile pe lângă Japonia. În martie 1927, Karahan, ajuns deja adjunct al ministrului de Externe, îi comunică omologului său nipon, Katsuji Debuchi, că schimbarea poziției Japoniei în legătură cu ratificarea protocolului basarabean este neașteptată: „Ratificarea protocolului de către Japonia va crea o foarte grea impresie asupra opiniei publice din U.R.S.S., cu atât mai mult cu cât acum depinde doar de Japonia consfințirea, din punct de vedere al puterilor europene, a cotropirii Basarabiei". Rusia înțelege faptul că Japonia nu poate spune deschis că nu va ratifica Protocolul de la Paris, dar U.R.S.S. ar dori ca guvernul japonez să declare că privește chestiunea basarabeană ca fiind strict europeană, fără legătură cu interesele Japoniei". Momentul demersului a fost oportun ales, chiar în ajunul începerii negocierilor privind încheierea unui nou acord de pescuit, de care Tokio era vital interesat. Partea japoneză a manifestat reținere față de o asemenea sugestie, astfel că sovieticii sugerează varianta amânării (fără o limită precisă) a ratificării, până, eventual, după normalizarea relațiilor româno-sovietice, variantă primită, tacit, cu interes de partea niponă.

România înțelege, în sfârșit, că ultima ratificare cea de către Japonia nu va veni de la sine. În martie 1927 decide redeschiderea ambasadei sale la Tokio. Însă noul ambasador, Ion Aurel Vasiliu, sosește la Tokio abia la 21 iulie 1927, la o zi după moartea regelui Ferdinand.

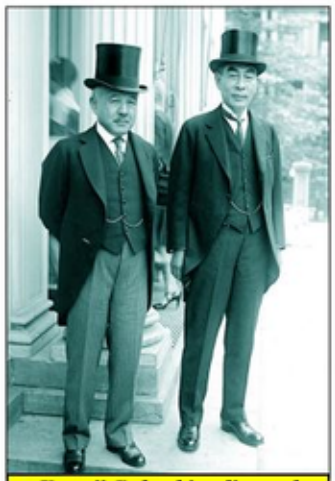

Katsuji Debuchi, adjunctul ministrului de Externe japonez (stânga)

este un obiect liturgic, mai precis un steag folosit ca prapur.

Steagul marelui voievod era „un fel de icoană". Avea 117 cm pe 92 cm și în anul 1917 era ornat cu 16 pietre roșii, verzi și albe. Nouă se aflau pe rândul de sus, iar șapte pe cel de jos. Unele au fost dezlipite și păstrate separat, într-un săculeț. Dimensiunile steagului după restaurare sunt 124x95 cm.

Este brodat cu fir de argint și de aur pe suport de mătase. Sfântul Gheorghe stă pe tron cu o pernă roșie, cu genunchii ușor depărtați și cu tălpile țintuind balaurul cu trei capete. Figura ovală a Sfântului este încadrată de un păr buclat. Pe cap poartă o coroană susținută de doi îngeri. Coroana are nouă fleuroni (elemente ornamentale în formă de frunză stilizată) și este decorată cu pietre prețioase și perle. Îngerul din partea stângă are în mâna dreaptă o spadă, iar celălalt ține în mâna stângă un scut în formă de inimă, ornat. Sfântul poartă o tunică militară de culoare gri, peste o cămașă lungă, verde, iar în picioare un soi de opinci, puțin mai decupate, cu nojițe încrucișate pe gambe.

În colțurile din stânga și dreapta sus este brodată o inscripție în limba greacă: „Sfântul Gheorghe din Capadocia". De jur-împrejur este o inscripție slavonă cu rugăciunea voievodului către Sf. Gheorghe, anul realizării (1500), în al 43-lea an de domnie. Însă inscripția nu pomenește că a fost dăruit de dreptcredinciosul voievod la Athos, așa cum se obișnuia. Broderia este de mătase roșie,

Generalul francez Maurice Sarrail, comandantul armatelor aliate din Salonic, decorat de Regatul Român pentru sprijinul acordat la recuperarea steagului

ștearsă de ani, peste care, nu din rea-voință, ci din neștiință și pentru a-i prelungi viața, călugării atoniți puseseră o catifea de proastă calitate.

Inscripția a fost tradusă chiar atunci, în 1917, de aromânul Theodor Capidan (1879-1953), profesor, doctor în litere și reprezintă o rugăciune a evlaviosului voievod către Sf. Gheorghe, să-l păzească nevătămat. Aceasta sună astfel: „O, răbdătorule de chinuri și purtătorule de biruințe, Mare Gheorghie, carele în nevoi și în nenorociri vii în grabă apărător și fierbinte ajutător și celor necăjiți, bucurie negrăită ești, primește de la noi această rugăciune a smeritului tău rob Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, păzește-l nevătămat în acest veac și în cel viitor cu rugăciunile celor ce te cinstesc ca să te proslăvească în veci, amin. Și s-a făcut în anul 7008 (1500), iar al Domniei lui anul al 43".

Consulul G.C. Ionescu văzuse steagul nestricat de călugări încă din 1903, când se păstra în biblioteca mănăstirii atonite. A doua oară l-a văzut în 1914, reparat de călugări și expus în sala de primire a mănăstirii, într-o cutie cu geam fixată pe un perete. Atunci l-a întrebat pe starețul de la Zografu de ce a intervenit asupra steagului, monahul ridicând din umeri și „făcând un gest nepăsător cu mâna". De asemenea, consulul l-a întrebat „dacă ar voi să-l restituie României și ce pretenții ar avea pentru aceasta". Starețul a cerut moșia Dobrovățul din județul Iași, unde se află și mănăstirea Dobrovăț, ultima ctitorie a domnului (1503). Această moșie fusese dăruită mănăstirii de către Ștefan cel Mare, fiindu-i luată la secularizarea averilor mănăstirești, înfăptuită de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în 1863. Consulul mai semnala că la mănăstirea Zografu se mai afla un steag, un prapur, fără inscripție, și o icoană a Sfântului Gheorghe, despre care călugării spun că este tot de la domnul Moldovei. Starețul îi mărturisea că, în urmă cu câțiva ani, un grup de englezi, profesori la Universitatea din Londra, au oferit lăcașului 100.000 de franci pentru el, dar i-a refuzat.

Lăsat în grija ușierului legației

La 21 februarie 1917, Nicolae N. Filodor, ministru al României la Atena, se adresa Ministerului Afacerilor Stră-

STEAGUL LUI ȘTEFAN CEL MARE

DE LA MUNTELE ATHOS

Dr. FLORIN ȘINCA

În primăvara anului 1917, pe când România se afla în război, prin efortul consulului general român la Salonic, G.C. Ionescu, și cu ajutorul generalului francez Maurice Sarrail, Regatul Român a recuperat de la mănăstirea Zografu, din Sfântul Munte Athos, un steag al lui Ștefan cel Mare și Sfânt, din anul 1500 (Magazin istoric, **nr. 8/2011). Drapelul se afla la Zografu de 417 ani.**

Situată în partea sud-vestică a peninsulei atonite, pe un platou înalt, la cumpăna apelor, mănăstirea Zografu pare de departe un castel uriaș.

După tradiție, ar fi fost întemeiată în veacul al IX-lea de Moise, Aron și Ioan, trei călugări bulgari veniți din Ohrida (Macedonia). Aici se spune că s-ar fi oprit și ar fi murit catârul care a transportat icoana făcătoare de minuni a Sfântului Gheorghe de la malul mării. Nefiind hotărâți ce hram să dea bisericii, călugării ar fi așezat o scândură în mijlocul bisericii de lemn și au încuiat ușa. A doua zi, în chip miraculos, pe scândură era pictată icoana Sf. Gheorghe.

Prădat de pirați, dar și de cruciați, lăcașul a fost refăcut în 1466-1502 de domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504), care a zidit biserica actuală cu hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință. Tot prin daniile sale s-au construit arsanaua (portul), turnul clopotniței, corpul de chilii, trapeza și întreaga incintă.

Mai înainte de Ștefan, bunicul său, Alexandru cel Bun, dăruia un ajutor anual de 3.000 de aspri de argint, iar în 1500, Radu cel Mare al Țării Românești dădea anual la Zografu aceeași sumă. De altfel, de-a lungul vremii mulți domnitori români au făcut importante danii în bani, moșii, bunuri, contribuind la reconstrucția clădirilor de acolo. Care au fost odoarele de preț dăruite de credinciosul voievod Ștefan la Zografu nu se poate ști cu exactitate. În orice caz, în anul 1882 aici se găseau două steaguri, unul, un prapur, reprezentându-l pe Sfântul Dimitrie, iar celălalt pe Sfântul Gheorghe, despre care vom vorbi mai jos.

Cumpărători englezi refuzați

Steagul a fost probabil dăruit ctitoriei sale undeva în intervalul 1500-1502. Este o broderie bizantină de secol XV și reprezintă imaginea iconografică a Sfântului Gheorghe, simbol al biruinței militare. Din această cauză, s-a creat confuzia că ar fi un steag de luptă al lui Ștefan cel Mare, însă de pe el lipsește stema Moldovei, o caracteristică a stindardelor militare. Așadar,

chestiuni". În cele din urmă, Gidel și Ditch au fost decorați cu „Coroana României" în grad de Comandor. Aceeași decorație a primit-o și generalul Sarrail.

Am putea spune că epopeea aducerii în țară a steagului începe de fapt la 1 aprilie 1917. M.A.S. i-a răspuns consulului G.C. Ionescu să trimită drapelul la bordul unui vas de război francez, la Legația României de la Paris.

De fapt, s-a dovedit o oarecare neglijență, ca să nu spunem mai mult, drapelul fiind transportat de… ușierul legației, Gaj Tașcu, într-o „cutie de tenechea", e adevărat sigilată cu sfoară și ceară roșie, cum erau uzanțele diplomatice. La 24 aprilie, tot prin mijlocirea generalului Maurice Sarrail, a fost încredințat maiorului francez S. Dilon, care l-a transportat însoțit de un militar francez. Așadar, stindardul lui Ștefan cel Mare a luat calea apelor, pe Mediterana, de la Salonic până în portul francez Marsilia, iar de aici, pe uscat, la Legația României din Paris. S-au cheltuit pentru expediere 72,8 drahme, dintre care 30 pentru confecționarea unei cutii de fier, și 15,8 pentru transportul din oraș la consulat și apoi în port, pentru hamali, sfoară, ceară roșie.

În sfârșit, acasă

Într-un final fericit, la 29 aprilie, a fost luat în primire la Paris de ministrul Alexandru Em. Lahovary. Acesta se adresa lui Take Ionescu la 29 aprilie 1917, comunicându-i

Theodor Capidan, profesor universitar de origine aromână, cercetător dedicat lingvisticii române și balcanice cel care a tradus, în anul 1917, inscripția de pe steagul românesc de la mănăstirea Zografu

că a telegrafiat generalului Sarrail pentru a-i anunța sosirea în bune condiții a drapelului „și pentru a-i exprima recunoștința noastră pentru atenția sa atât de generoasă și de delicată". El a propus atunci să-l depună la o bancă,

Biserica mănăstirii Dobrovăț din județul Iași, ultima ctitorie a lui Ștefan cel Mare, aflată pe moșia cerută în anul 1914 de călăgării de la mănăstirea Zografu în schimbul drapelului

fiind periculos să expedieze „acest prețios trofeu de aici la Iași".

La 20 noiembrie 1919, Dimitrie Onciul, președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, și secretarul comisiunii, Virgil Drăghiceanu, întrebau M.A.S. unde se află drapelul „adus de la Muntele Athos în timpul războiului și depus provizoriu la Legațiunea Română din Paris", iar la 6 decembrie 1919, ministrul nostru la Paris, Raoul Bossy, îi menționa lui Nicolae Mișu, ministrul Afacerilor Străine, că obiectul a fost încredințat curierului Coslinsky, de la Corpul II Armată, pentru a fi dus la M.A.S. Dar, ajuns la București, curierul l-a predat la Ministerul de Război.

Abia la 22 ianuarie 1920, prin adresa nr. 12.212, Ministerul de Război informa M.A.S. „că steagul lui Ștefan cel Mare, trimis de Legațiunea noastră din Paris, a fost primit la acest Minister și apoi cu adresa No. 10.130/920 a fost înaintat Marelui Stat Major spre a-l depune în Muzeul Militar al Armatei", unde și-a găsit, în sfârșit, locul până în 1970.

În prezent această relicvă a unui trecut de luptă și de credință strămoșească, rămasă de la Ștefan cel Mare și Sfânt, se păstrează la Muzeul Național de Istorie. A părăsit muzeul găzduit în fostul Palat al Poștelor doar de trei ori, fiind expus la Muzeul Metropolitan din New York, apoi la Londra, pentru ca, în aprilie-mai 2009, să ajungă la Muzeul de Istorie din Suceava. ■

ine (M.A.S.), cu sediul la Iaşi, informându-l şi pe vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Take Ionescu, că a fost înştiinţat de consul despre existenţa la mănăstirea Zografu din Muntele Athos a unui steag care a aparţinut domnitorului moldovean Ştefan cel Mare. „Am fost informat de consulul la Salonic că la mănăstirea bulgară Zografu din Muntele Athos, care a fost ocupată de ruşi, se găseşte un drapel pe care el l-a văzut şi care a aparţinut lui Ştefan cel Mare.

La 23 februarie 1917, în calitatea de preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Străine, Brătianu a trimis o telegramă cifrată Legaţiei României de la Atena, cerând pe un ton imperativ: „Faceţi tot ceea ce este posibil pentru a obţine drapelul lui Ştefan cel Mare".

Dând curs dispoziţiilor ierarhice, la 4 martie 1917, ministrul României la Atena, Nicolae N. Filodor, a comunicat M.A.S. că „existenţa acestui drapel, care are o inscripţie, este cunoscută Academiei Române". Un anume Gidel, căpitan din Statul Major al Armatei Franceze, din arma jandarmeriei, care era şi profesor de drept internaţional la Universitatea din Sorbona, a promis concursul său pentru ca România să reintre în posesia acestui „preţios obiect care face parte din istoria naţională".

Lucrurile au intrat pe un făgaş favorabil. Astfel, la 6 martie 1917, ministrul N. Filodor expedia telegrama nr. 121, prin care informa că, în urma intervenţiei la generalul

Alexandru Em. Lahovary (1855 - 1950), unul dintre cei mai longevivi diplomaţi români, ambasador la Paris în 1917, cel care a preluat drapelul de la ostaşii francezi

francez Maurice Sarrail, comandantul armatelor aliate din Salonic, şi cu concursul amintitului căpitan Gidel, generalul a dat ordin detaşamentului franco-rus de la Sf. Munte să ia drapelul şi să-l expedieze la Statul Major

Ion I.C. Brătianu (stânga), preşedinte al Consiliului de Miniştri, împreună cu Nicolae Mişu, ministrul Afacerilor Străine

Francez. Nu mult după aceasta, la 14 martie, generalul francez era deja în posesia drapelului şi ministrul nostru cerea pe bună dreptate să se acorde generalului Sarrail şi căpitanului Gidel câte o decoraţie a Regatului Român

În telegrama expediată de generalul francez consulului general al României la Salonic se spunea: „Aţi avut amabilitatea de a-mi atrage atenţia asupra interesului pe care-l manifestă România faţă de stindardul lui Ştefan cel Mare, care se găseşte în mănăstirea bulgară Zografu. Am onoarea să vă remit această glorioasă amintire, bucuros de a putea răspunde dorinţei legitime exprimate în numele unei naţiuni aliate. Primiţi vă rog asigurarea înaltei mele consideraţii şi celor mai bune sentimente".

După mai multe zile, la 25 martie, deci de Buna-Vestire, sosea într-adevăr o veste bună. Consulul general al României la Salonic, G.C. Ionescu, a comunicat M.A.S. că generalul francez i-a predat drapelul, pe care consulul îl păzeşte ca pe ochii din cap şi aşteaptă ordine de la autorităţile române competente. „Am informat la timp legaţia noastră că drapelul «Ştefan cel Mare» mi-a fost dat de generalul Sarrail şi că eu îl păstrez, în aşteptarea ordinelor Excelenţei Voastre." Propunea şi el decorarea francezilor, a ataşatului rus, generalul Kahl, şi a locotenentului Ditch, comandantul detaşamentului rus de la Muntele Athos, „graţie concursului cărora eu am reuşit să sfârşesc cu bine sus-menţionatele

1914

Magazinul Leonida

Veturia și Octavian Goga în ziua căsătoriei

boiului, conservator-democrații – takiștii scriau triumfalist că se aflaseră în fruntea țării „în momentele culminante ale istoriei ei contemporane". Ceilalți conservatori, apropiați lui Petre Carp și rezervați față de Al. Marghiloman, duceau o campanie violentă de denigrare a „parvenitului" ploieștean Take Ionescu, prin vocea atât de sonoră și de înverșunată a lui Nicolae Filipescu. Articolele acestuia din *Epoca* sunt tot atâtea pastile pline de venin, prevestind disoluția formațiunii politice a acestuia. Între timp, calm și imperturbabil, Ionel Brătianu primește puterea din mâna bătrânului rege Carol, aducând în discuție două reforme care aveau să reconfigureze România modernă. Aflat pe patul de suferință – începând din această lună buletinele de sănătate vor fi tot mai frecvente, chiar dacă prea adesea liniștitoare –, regele înțelesese că, practicând bascula guvernamentală între conservatori și liberali, venise vremea să încredințeze frâiele puterii unei mâini de fier înmănușate în catifea. Acesta era Ionel Brătianu. Conștient de gravitatea momentului, el preia deopotrivă portofoliul Războiului, angajându-se să orienteze prioritar și bugetul țării spre apărare. Pe aceeași linie, Crucea Roșie face cursuri pentru infirmiere neprofesioniste la Spitalul militar din București și *Monitorul Oficial* publică regulamentul privitor la ofițerii de rezervă (între altele, erau datori, periodic, să anunțe dacă și-au schimbat sau nu domiciliul).

Spiritul militarist răzbate și în comemorări. „Tinerimea română" organizează, la 55 de ani de la Unirea Principatelor, un spectacol mobilizator. Profesorul Simion Mehedinți conferențiază despre *Armata și națiunea*; apoi sunt intonate marșurile *La Arme*, de A. Castaldi, și *Sergentul*, de E. Caudella, ca și *Peneș Curcanul*. În fine, Veturia Triteanu, viitoarea soție a lui Octavian Goga, interpretează cântece patriotice.

Noul guvern are un program ambițios, pe care foaia liberală *L'indépendance roumaine* îl înfățișează în amănunt: în primul rând revizuirea Constituției, care ar fi permis exproprierea, aprecierea delictelor de presă, gratuitatea învățământului primar, reforma electorală. Dar, ca și cabinetele anterioare, cel condus de I. Brătianu continuă o practică nenorocită: schimbarea funcționarilor pe criterii politice. E „o plagă națională", „un spectacol hidos" oferit străinătății, comentează o foaie a opoziției.

La putere sau în opoziție, oamenii politici români și organele lor de presă își critică adversarii cu furie, cu frenezie, amestecând calomnia cu portretizarea otrăvită. Astfel *Viitorul*, foaia liberală, acuza fostul guvern conservator că a dat credite preferențiale pentru înzestrarea laboratoarelor de histologie și farmacologie de la Universitățile din București și Iași, unde predau profesori de orientare conservator-democrată. Aceeași foaie îl amendează și pe celălalt conservator, Nicolae Filipescu, veșnic agitat, la care vede „o chestiune de temperament ori vicii regretabile de organe".

Invectivele aruncate în presă, socotită supapa alegerilor fabricate, ajunse un adevărat sport național, nu opresc însă un proces constructiv, benefic, de creații instituționale, îmbunătățiri edilitare ori de promovare inteligentă a imaginii României în lume.

Autoritățile vădesc un interes salutar pentru spațiile recent intrate în hotarele noastre. Dacă bulgăroaicele din Burgas se adresează ministrului britanic de Externe, Ed. Grey, să „le scape de jugul românesc", același „jug" înseamnă electrificarea și canalizarea Silistrei. În acest scop, Primăria contractează un împrumut de

GEORGETA FILITTI

Anul Nou 1914 aduce și un guvern nou, cel condus de Ionel Brătianu. Programul său e ambițios și cuprinde reforme care, realizate mult mai târziu, vor însemna progresul categoric al societății românești. Presa, guvernamentală și de opoziție, rămâne activă, de multe ori pătimașă și denigratoare; e gata în același timp să dezvăluie fapte reprobabile. România profundă continuă să înfăptuiască în cadrul instituțiilor, al edilității, al propagandei în străinătate lucruri remarcabile. Faptele ieșite din comun arată disponibilitatea și fanteziile oamenilor de pretutindeni.

Aparent, războiul cu arma în mână încetează în Balcani. Continuă însă cel diplomatic. Nemulțumiții, în frunte cu Bulgaria, silită prin Pacea de la București din iulie 1913 să cedeze teritorii vecinilor, fac apel la Marile Puteri, amenință, se consideră victime și păstrează neadormit spiritul războiului. În perspectivă, războaiele balcanice rămân, parcă, o prefață la Primul Război Mondial. Declarațiile pacifiste merg paralel cu înarmarea. Când se lansează zvonul vinderii uzinei de armament „Putilov“ din St. Petersburg firmei germane specializate „Krupp“, francezii se alarmează, deoarece acolo se lucra cu patente ale lor. Lumea se întreba deja cum va rămâne secolul al XX-lea în istorie, cel al războiului franco-german? Din nenorocire, chestiunea pusă retoric în ianuarie 1914 avea să se materializeze de două ori în acest răstimp.

La București, într-un calm desăvârșit, cum comentau ziarele, se face, la 4 ianuarie 1914, transferul de putere de la guvernul conservator de coaliție Titu Maiorescu – Take Ionescu, la cel liberal condus de Ionel Brătianu. Încrezători în prestația lor cu ocazia răz-

1914

Coperta revistei franțuzești Femina, *din 1 ianuarie 1914*

În ianuarie revenea la Luvru capodopera Gioconda; *tabloul lui Leonardo da Vinci fusese furat cu trei ani înainte*

și caracterul național al statului maghiar. În acest timp, el purta discuții cu reprezentanții românilor din Parlament. Czernin, după ce amintise perfid că pentru Ungaria România e o țară „minusculă", își exprimase convingerea că șeful guvernului maghiar era prea bun patriot ca să aducă vreo atingere ideii de stat național maghiar. Și interviul acordat publicației *Az Est* se încheia cu asigurarea că „toți românii de bună condiție, prieteni ai Ungariei", vor înțelege că e vorba de o chestiune internă a Ungariei, chiar dacă conaționalii lor din Transilvania „nu dispuneau de drepturi indispensabile".

Propagandă românească fac mai ales românii aflați în afara granițelor. La Paris ia ființă un Comitet național român de cultură socială, politică și artistică. În comitet, matematicianul Paul Painlevé, istoricul Charles Seignobos, N. Iorga, A.D. Xenopol. Tot acolo N. Vrăbiescu scoate periodicul *Tribuna românească* și Al. Sturdza conferențiază despre *Cauza națională a românilor din Transilvania* (cu următorul cuprins: valoarea propagandei transilvane, revolta românilor din Transilvania, imoralitatea sistemului de dominație maghiară, valoarea socială a naționalismului transilvan). La aniversarea Unirii Principatelor, organizată de ministrul Al. Lahovary și filoromânul Mario Rocques, actorul de origine română De Max recită *Imnul nopții*, de Alfred Moșoiu.

Curiozitățile, faptele excentrice ca și prețiozitățile, uneori greu de înțeles, stau la îndemâna cititorului și în acest început de an. Iată câteva.

În Anglia se păstra obiceiul medieval al cântăririi primarilor la intrarea și la ieșirea din funcție, ca să se materializeze sau nu vorba „s-a îngrășat din sudoarea poporului".

La Londra lipseau pisicile. Motivul? Erau vânate sistematic, deoarece din pielea lor se fabricau mănuși. În 1912 se vânduseră 25.000 de piei, iar în 1913, 32.000. Deocamdată suratele lor din insula Man scăpaseră neatinse. Este singurul loc din lume unde gingașele feline nu au coadă.

Pablo Casals, „regele instrumentiștilor", violoncelistul spaniol atât de dăruit, care concertează în această lună și la București, se dovedise intransigent la Petersburg. Plecase de pe scenă curând după începerea programului, deoarece publicul continua să intre în sală. Mai mult, a câștigat procesul intentat de impresar din această cauză.

La numai doi ani de la tragedia scufundării vasului Titanic, americanii cheltuiseră un milion de dolari ca să facă o replică de 300 metri lungime (pentru găzduirea a 500 de pasageri) și s-o scufunde deopotrivă. „Nebunie asemănătoare cu cele de la sfârșitul Imperiului Roman", comenta un cap limpede de la București.

Ceaiul, băutura banală pentru europeni ori americani, se bucura în Asia de un adevărat cult. Ritualul ceaiului, instaurat în vremea dinastiei Tang, pentru rolul său „filosofic și civilizator", presupunea: frunze de cea mai bună calitate, zbârcite ca încrețiturile de pe cizmele de piele ale călăreților tătari, să plutească în apa clocotită ca bruma într-o viroagă, să strălucească asemeni lacului mângâiat de zefir. Erau necesare 34 de instrumente pentru prepararea ceaiului. Băutul însuși mergea crescendo: prima ceașcă uda buzele și gâtlejul, a doua risipea singurătatea, a treia pătrundea în măruntaie și răscolea imagini ciudate, a patra provoca o ușoară transpirație, înlesnind ieșirea răului prin toți porii, a cincea aducea purificarea, a șasea transpunea pe băutor în imperiul nemuritorilor, iar a șaptea nu se mai putea bea... Era prea mult. ■

Cantină pentru săraci

Biserica Zlătari și Calea Victoriei

1914

trei milioane de lei la o bancă germană și începe lucrările cu inginerul Coleanu. În toate localitățile se păstrează structura primăriilor, sunt angajați cuțovlahi ca traducători, iar bulgarii apar în fața instanțelor de judecată cu tălmaci. Balcicul se dezvoltă rapid, grație exportului de cereale, favorizat fiind de abandonarea de către bulgari a liniei ferate Dobrici Varna. Acolo se construiește cea mai mare moară din Cadrilater, cu o capacitate de măcinare de 20 de vagoane zilnic. Apar sucursale bancare și afacerile imobiliare înfloresc, în așa fel încât Coasta de Argint se transformă într-o stațiune la modă.

Foaia franceză *L'homme libre* publică, sub semnătura lui B. Stembler, un articol unde se afirmă că „România a căpătat un mandat european tacit să facă pace între țările balcanice" și volumul construcțiilor din teritoriile recent incorporate e o dovadă în acest sens. La fel, primirile oficiale de la București din această lună: diadohul (moștenitorul Tronului Greciei) George e oaspetele Cotrocenilor; apoi prim-ministrul El. Venizelos, în drum de la Petersburg. Unul dintre dineurile oferite în cinstea înaltului oaspete începe cu icre negre și se încheie cu înghețată *L'Aiglon* (după numele nefericitului copil al lui Napoleon I). Același fast, la primirea prim-ministrului sârb, N. Pasici. Toate mesele oficiale erau servite de Casa Capșa, al cărei prestigiu depășise de mult hotarele țării. România înțelege o dată în plus să coaguleze energiile sud-estului european prin crearea, din inițiativa lui N. Iorga, Gh. Murgoci și V. Pârvan, a Institutului menit să facă cunoscute „limba, literatura, dezvoltarea națională, folclorul și civilizația albanezilor, bulgarilor, grecilor, muntenegrenilor, sârbilor, turcilor, ungurilor și polonezilor". A fost inaugurat în Sala mare a Fundației Regale „Carol I", în prezența reprezentanților diplomatici ai țărilor vizate.

Mai sunt de semnalat fapte pozitive care, însumate, dau imaginea unei vieți spornice: se electrifică orașul Giurgiu, se inaugurează garajele „Leonida", la București (din 1906 până în 1913 vânzările acestora crescuseră de la 11 la 280 de automobile). Tot aici cantinele pentru săraci ofereau 90.000 de porții de mâncare zilnic. Se preconiza ca până în 1917, la centenarul nașterii lui M. Kogălniceanu, să se editeze opera sa integrală. Din păcate, această inițiativă a rămas neîmplinită până azi. La mijlocul lunii se deschide hotelul „Majestic" (proprietatea lui Em. Lahovary), „cel mai cochet, cel mai elegant, cel mai monden, cel mai modern, cel mai avantajos", cum suna reclama. Filmele *Castelul Peleș* și *Cetatea Neamțului*, inițiate de Leon Popescu și jucate cu actori de la Teatrul Național, sunt proiectate pe mai multe ecrane în Capitală.

O problemă mereu în atenția autorităților, și mereu deficitară, rămânea, fără îndoială cea a propagandei în străinătate. În această lună apar câteva articole despre România în presa străină. Așa, britanicul *The Morning Post* comentează situația agriculturii românești, observând că majoritatea țăranilor sunt mici proprietari, lipsiți de independență, buni doar a fi „închiriați" ca proletari. În *Les mercuriales agricoles d'Anvers*, Felix Godart publică articolul *La Roumanie agricole* (apărut apoi și în broșură). În fine, Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar acreditat la București, cu articolul *Între români și unguri*, aprinde din nou disputele între cele două popoare pe tema condiției politice a românilor din Transilvania. Prim-ministrul maghiar, contele Tisza, declarase în Parlamentul de la Budapesta că guvernul său trebuie să fie binevoitor, cu dragoste și simpatie pentru cetățenii de limbă nemaghiară, și aceștia, la rându-le, să rămână atașați „inalterabil și inebranlabil" la unitatea

fugari musulmani și evrei din Spania decretului de expulzare a noncreștinilor (*Magazin istoric*, nr. 6/1995). Aceste fapte i-au conferit lui Orudj un prestigiu în lumea musulmană a Mediteranei. Când, în 1504, el și-a mutat baza de acțiune la Tunis, devenind autonom de Istanbul și o spaimă pentru Italia și Spania, prestigiul s-a transformat în renume. Până în 1510 Orudj Barbarossa va continua să salveze de Inchiziție arabi și evrei spanioli.

Süleyman I Magnificul (1520-1566), tânăr

Beilerbei al Algerului

Flota lui Orudj Barbarossa a prădat și jefuit timp de cinci ani coastele Italiei. Două dintre nave erau comandate de frații lui Orudj, Hayireddin, care va moșteni până și numele de Barbarossa, și Ishak, care va muri în luptă alături de Orudj. Încă din primele luni de stabilire la Tunis, unde plătea beiului local 10% din pradă, Orudj a capturat două galere papale, care transportau mărfuri prețioase, în valoare de 200.000 de ducați.

Deoarece el capturase și câteva nave spaniole, Ferdinand al II-lea de Aragon (1479-1516), counificator și reconquistador al Spaniei, alături de Isabela de Castilia (1474-1516), a cucerit porturile Oran, Bougie și Alger (1509-1510). Orudj Barbarossa a atacat noile posesiuni spaniole în două rânduri, în 1512 și 1515, în prima acțiune pierzându-și un braț. Dar, în 1516, după moartea regelui spaniol, algerienii s-au răsculat, iar liderul lor, Salim-ed-Teumi, a cerut ajutor corsarilor din Tunis. Orudj a plecat pe uscat cu 5.000 de oameni, iar Hayireddin, cu flota, pe mare. Orudj Barbarossa a preluat întreaga putere, devenind practic dey al Algerului, suveran al unui stat nord-african al corsarilor islamici. În 1518 spaniolii au contraatacat puternic, iar Orudj, surprins la Tlemcen cu numai 1.500 de oameni, a pierit împreună cu aceștia în timpul luptelor.

Hayireddin Barbarossa (1476-1546), care a moștenit stăpânirea și flota fratelui său mai mare, era la fel de temerar ca și Orudj, dar avea și un acut simț politic. Deja kapudan-pașa al sultanului Süleyman, el a înțeles că fără sprijinul unei mari puteri mediteraneene nu se va putea opune Spaniei, al cărei proaspăt rege, Carol I (1516-1556), va ajunge și pe tronul Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, drept Carol Quintul. Barbarossa a trimis o solie la Istanbul, oferind Algeria sultanului Selim I, care cucerise recent Siria, Palestina și Egiptul. Numit de sultan beilerbei (guvernator) al Algerului, Barbarossa a primit imediat un ajutor otoman, constând în 6.000 de oșteni, dintre care 2.000 ieniceri, și artilerie. Hayireddin Barbarossa va rămâne un lider autonom al statului corsarilor nord-africani.

Părintele flotei otomane

Din 1533 datează relațiile lui Barbarossa cu Franța, relații purtate în numele sultanului. Atunci Barbarossa a trimis prima misiune diplomatică în Franța, urmată de o a doua, în 1534. În contrapartidă, regele Francisc I (1515-1547) l-a trimis la Istanbul pe Jean de la Forest, ambasadorul oprindu-se mai întâi la Tunis, recent cucerit de Barbarossa în numele sultanului, pentru a-i cere lui sprijin naval împotriva lui Carol Quintul. Cancelarul Franței, Antoine Duprat, nota: „Jean de la Forest, pe care regele l-a trimis să se întâlnească cu Marele Senior [sultanul –*n.n.*], a plecat mai întâi de la Marsilia la Tunis, pe Coasta Berberă, pentru a-l întâlni pe Hayireddin, regele Algerului, care este vasal Marelui Senior. Regele Francisc i-a cerut seniorului Hayireddin, care are o puternică flotă și o locație bună în Tunis, să atace insula Corsica și alte locații, orașe, nave și supuși ai Genovei și să

Algerul în secolul

Hayireddin Barbarossa (stânga), fratele său Orudj și flota otomană în rada portului Nisa (miniatură de Nasuh Matrakci)

FRAȚII BARBAROSSA, STĂPÂNII MEDITERANEI

VICTOR IONESCU

Secolul al XVI-lea este considerat Secolul de Aur și de spanioli, și de otomani. Motivați există de ambele părți, dar istoriografia europocentristă a impus terminologia în favoarea Spaniei lui Carol Quintul (1516-1556) și a lui Filip al II-lea (1556-1598).

Veniți din stepele Asiei Centrale, turcii otomani s-au instalat pe continentul european cucerind, în 1453, Constantinopolul, capitala Imperiului Bizantin, devenit sub numele de Istanbul, din vremea lui Mehmed al II-lea (1444-1446; 1451-1481), capitala statului ce fusese întemeiat de Osman I (1281-1326).

Veacul al XVI-lea a fost „de aur", pentru că sultanii Selim I cel Aspru (1512-1520), Süleyman I Magnificul (1520-1566) și Selim al II-lea Bețivul (1566-1574) au cucerit Armenia, Mesopotamia, Siria, Palestina, Arabia, Egiptul, Rhodos, Cipru, Creta și Ungaria, ducând Imperiul la apogeul puterii sale teritoriale. Acestor excepționale cuceriri li s-au adăugat Tripolitania, Tunisia și Algeria, oferite Istanbulului de către corsarii nord-africani numiți Barbarossa (Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 12/1986).

Născuți în insula Mitilene (Lesbos), frații Orudj și Hayireddin Barbarossa erau de origine greacă. Cel mai mare, Orudj (1474-1518), a devenit musulman și pirat în arhipelagul grecesc. I s-a spus Baba Oruci (Tata Orudj), denumire care a devenit, în pronunție europeană, Barbarossa. Departe de a avea barba roșie, deși reprezentările imagistice occidentale tocmai asta subliniază la frații Barbarossa, Orudj s-a afirmat în 1492, când mica sa flotă de patru nave a preluat, transportat și escortat, din Andalusia în Imperiul Otoman,

La suirea pe tronul Principatelor Române, prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen găsise o societate petrecăreață și veselă, gata oricând să participe la o recepție, un dineu sau un bal. Balurile Curții erau până la acea dată mai mult petreceri mondene decât întâlniri politice, așa cum aveau să devină în timpul său. Ele aveau deja o tradiție de 40 de ani: fuseseră introduse de ofițerii ruși în timpul deselor ocupații ale țării și apoi adoptate, cu entuziasm, de domnitorii regulamentari, fiind organizate atât la date fixe (Anul Nou, ziua onomastică și de naștere a prințului, Sf. Nicolae – onomastica țarului), cât și cu diverse ocazii neprevăzute (vizitele unor înalți oficiali străini, cununia sau nașterea unui membru al familiei domnești).

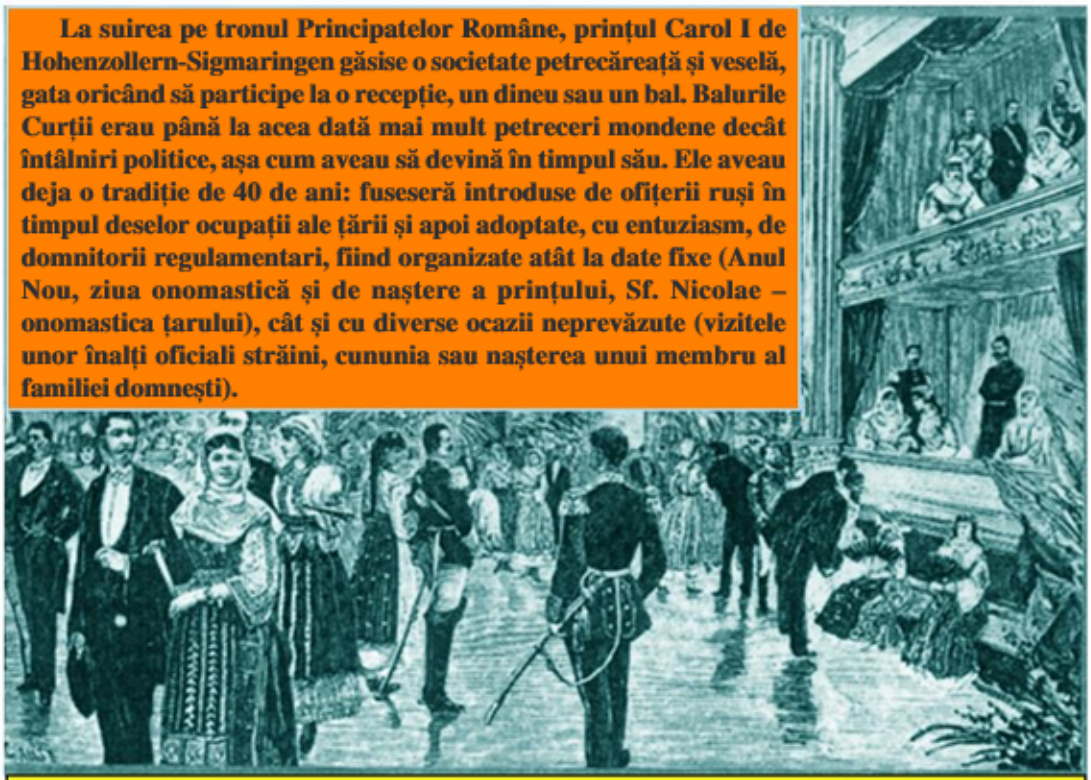

Bal în sala mare a Teatrului Național din București, la finele secolului al XIX-lea

BALURILE CURȚII

ADRIAN-SILVAN IONESCU

● Compozitori răsplătiți de Vodă ● La miezul nopții vine șampania ● Invitații erau grupați pe saloane ● „Marele Zarzavat al Capitalei" era prezent ● Opoziția nu boicotează balul ● Unii ziariști invitați, alții nu ● Distracția începea abia după plecarea lui Carol I ● Surpriza principesei Maria

În primii ani de domnie, prințul Carol I, om încă tânăr, a acceptat obiceiurile prestabilite și a continuat să dea baluri la care el însuși dansa destul de mult. O chitanță de la casa de mode Briol, datată 15 mai 1868 și eliberată pe numele prințului, precizează cheltuieli, deloc neglijabile, făcute pentru trei baluri ale Curții din acel an: sunt înscrise fundele și eșarfele pentru *cotillion* – estimate la opt și, respectiv, 16 galbeni –, precum și două rochii de „moar antic", a câte zece galbeni fiecare.

De la balul din noaptea de 31 decembrie 1869 se păstrează un carnet de bal, de fapt, un simplu cartonaș înnobilat de cifrul domnesc încoronat, pe care, pe spate, sunt tipărite dansurile și în dreptul lor sunt lăsate locuri libere pentru a fi trecut numele partenerului. Pe cealaltă parte erau înscrise compozițiile ce urma a fi interpretate – „Musica pieselor de danțu precise" –, între care figurau valsuri, polci și cadriluri de Johann Strauss și Jacques Offenbach, dar și multe datorate compozitorilor locali, Ludovic Wiest și Eduard Hübsch. Cei doi talentați muzicieni primeau o bună remunerație din caseta personală a principelui pentru bucățile scrise special pentru acel eveniment, cât și pentru interpretarea lor: la două săptămâni de la balul de Anul Nou din 1874, pe 14 și 16 ianuarie, le

nu se oprească până când aceasta nu va recunoaşte suzeranitatea regelui Franţei".

Ca urmare a cuceririi Tunisului, în 1534, însuşi împăratul Carol Quintul a plecat cu o puternică flotă 412 nave şi 27.000 de oameni împotriva lui Barbarossa. El a cucerit Tunisul.

Barbarossa a părăsit în acelaşi an nordul Africii, unde a lăsat un locţiitor, pentru a se stabili la Istanbul, de unde a declanşat imediat acţiunea de recucerire a cetăţilor Coron, Patras şi Lepanto de la spanioli. În iulie 1534 a organizat un raid pe coastele Calabriei, capturând numeroase nave, cucerind castelul San Lucido şi distrugând portul Catrara şi toate navele aflate acolo. Imediat după aceea, flota otomană a jefuit insulele Capri şi Procida, a bombardat mai multe alte localităţi din regatul napolitan al aceluiaşi Carol Quintul, între care Gaeta, şi a debarcat trupe pentru a prăda şi jefui Santa Lucia, San Isidro, Fondi, Terracina şi Ostia, la gurile Tibrului. Pentru a nu rămâne dator pentru pierderea Tunisului, Barbarossa a atacat în 1535 şi bogata insulă Minorca din Baleare, unde a făcut 6.000 de prizonieri şi a luat o pradă enormă.

Genovezul Andrea Doria

Dincolo de expedițiile navale care, pentru Barbarossa, făceau parte din cotidianul existenţei, amiralul a reorganizat flota otomană. Cronicarii otomani ai epocii îl consideră „părintele marinei otomane". Ca mărturie a acestei realităţi istorice, stă şi azi în Istanbul statuia lui Hayireddin Barbarossa, postată pe malul Bosforului, în faţa Muzeului Marinei turceşti. De altfel, sultanul îi încredinţase, la 6 aprilie 1534, conducerea tuturor şantierelor navale.

al XVI-lea

Süleyman zilnic la arsenal

După ce, la sfârşitul secolului al XV-lea, deţinuse o flotă importantă, construită de sultanii Baiazid al II-lea (1481-1512) şi Selim I, flotă cu ajutorul căreia combătuse eficient Veneţia, Imperiul Otoman nu mai domina Mediterana Orientală şi se temea că, în orice moment, amiralul lui Carol Quintul, genovezul Andrea Doria (1468-1560), putea ameninţa chiar Bosforul. După urcarea pe tron în 1520, fiind ocupat cu expedițiile militare din Europa (Belgrad – 1521, Mohacs – 1526 şi Viena 1529) şi Orientul Mijlociu (Azerbaidjan, Siria de Nord şi Irakul 1533-1534), Süleyman Magnificul nu a acordat atenţia cuvenită flotei sale.

Revenit la Istanbul în 1534, sultanul i-a dat largi împuterniciri amiralului Barbarossa. Şantierele navale otomane din Galata, Gallipoli (la intrarea în Dardanele), Izmit (în Marmara, pe ţărmul Asiei Mici) şi Sinope (în Marea Neagră) lucrau din plin.

Dacă în Europa, indiferent de ţară, construirea unei flote dura mult, în primul rând din cauza costurilor, în Imperiul Otoman al Secolului de Aur, construirea unei flote nu era o problemă. Operaţia dura doar câteva luni, pentru că tezaurul sultanului avea resurse nelimitate, iar Imperiul Otoman deţinea totalitatea materiilor prime necesare: lemn şi fier în zona Mării Negre, pânză pentru vele şi corturi în Grecia, Egipt şi Anatolia, smoală în Albania, seu în Bulgaria şi Ţara Românească, câlţi în Macedonia şi Tracia.

Dacă, în anii 1533-1535, Barbarossa construise câteva zeci de nave în şantierele Galatei, după cucerirea Tunisului de către Carol Quintul şi întoarcerea sultanului în Istanbul, construcţiile navale otomane au fost accelerate. Un martor, ambasadorul francez Jean de la Forest, scrie că Süleyman însuşi „se ducea de două ori pe zi la arsenal şi acolo unde se turna artileria pentru a grăbi treburile". În 1536 otomanii au construit peste 200 de nave, aruncând în luptă la 11 mai 1537 o flotă de 280 de nave cu 30.000 de vâslaşi, 4.000 de ieniceri şi 500 de tunari.

(Va urma)

Principele Ferdinand
în costum specific Renașterii germane

Principesa Maria și sora ei Ducky,
în costume „Princesse Lointaine"

ce se dă presei la Curte, de oare ce niciun ziar din capitală n'a fost invitat. *Gaz*[ette] *de Roumanie* desminte, la rându seu, această aserțiune, zicând că au fost jurnaliști care au asistat la balu Curții și că unu dintrînșii a și luat note de toaletele damelor. Noi dinparte-ne declarăm că reu sa urmat dacă s'a invitat numai o parte din jurnaliști. E trist lucru ca să se facă politică de partid până și la balurile Curții."

Cum principesa, apoi regina, Elisabeta era o mare admiratoare a costumului popular pe care îl purta adesea cu diferite ocazii, nu au fost rare cazurile când a transmis doamnelor din înalta societate să îmbrace frumosul port național chiar la Balul Curții.

Cu ocazia balului dat în aprilie 1884 la Teatrul Național în cinstea arhiducelui Rudolf de Habsburg și a soției sale, arhiducesa Ștefania, ce se aflau în vizită la București, toate doamnele invitate, inclusiv regina și invitata sa, erau înveșmântate în costume populare. Lui Constantin Bacalbașa i se părea că acesta era un mijloc de a-i face simpatici pe moștenitorii tronului Austro-Ungariei în ochii localnicilor.

Baluri costumate nu se organizau la Curte, fiind considerate mult prea frivole de austerul rege Carol. Abia după căsătoria prințului moștenitor Ferdinand cu principesa Maria de Edinburgh asemenea baluri au fost acceptate, dar nu la Palatul Regal, ci la acela de la Cotroceni, stabilit ca reședință a tinerilor însurăței, care erau chiar inițiatorii evenimentului. În 1894 a fost organizat un asemenea bal, la 17 ianuarie. Principesa Maria făcuse cu mâna ei o invitație pentru suverani, pe care pictase niște maci și, printre împletiturile lujerilor, scrisese: „Principele și Principesa României au onoarea de a ruga [pe] M.S. Regele să binevoiască a onora cu prezența Sa balul ce va avea loc la Cotroceni, Joi în 17 januarie, la orele 9¾ seara", adăugând rugămintea ca și Unchiul să îmbrace o uniformă de cavalerie în care nu mai apăruse din 1877, când îi pozase fotografului Franz Duschek și pictorului George Peter Alexander Healy. În *Povestea vieții mele*, Maria evoca acel memorabil bal la care regele venise gătit în acea uniformă atipică pentru el, iar regina se costumase în Dante și mima foarte bine pe marele poet al Renașterii.

Chiar și unii miniștri veniseră cu fracuri colorate doar pentru a ieși din stereotipia celui oficial, negru, și a face plăcere principilor. Regina Maria își amintea: „Pe vremea aceea, balurile la Curte erau serbări oficiale, mamele ve-

era achitat onorariul, Hübsch primind 276,75 franci, iar Wiest 352,50 franci.

Domnitorul nu se rezuma numai la acordarea de generoase remunerații ci, uneori, își arăta prețuirea și prin câte un cadou deosebit, precum bagheta de fildeș cu o coroană princiară de aur la capăt, cu inițialele Alteților Lor în aur, și o coroană de laur din email în jurul ei, ce i-a dăruit-o lui Hübsch în ianuarie 1873. Pe Wiest l-a decorat de două ori, întâi cu Medalia „Bene Merenti" clasa a II-a, în iulie 1877, apoi cu „Bene Merenti" clasa I, în 1881.

Balul din 31 decembrie 1870 a fost descris, în amănunt, de cronicarul ziarului *Adunarea Națională*. „Mercuri, în 31 Decembre, la orele 7 séra, musicele armatei au esecutatu sub direcțiunea inspectorului generalu, D. Hübsch, o serenadă cu torțe, care a fost urmată de marea retragere. În acea séră a avutu locu balulu anunciatu alu Curței. La orele 11, II LL Domnulu și Dómna și-au făcutu intrarea în salónele splendid decorate, unde deja mulțimea invitaților le aștepta cu nerăbdare. Trecându prin salóne, II LL au bine-voitu a adresa cuvinte grațióse celoru mai mulți dintre invitați. La acestu balu au asistatu: D-nii miniștri, corpulu diplomaticu, Corpurile legiuitóre, înaltele curți de Casațiune și de Compturi, funcționarii superiori și șefii de serviciuri ai deosebitelor ministere. Armata, guarda osășenéscă, proprietetea și comerciul aveau numeroși representanți la acéstă serbare. La mezul nopții s'a servit champanie. I.S. Domnul, ridicându paharulu și adresându-se către invitați, a purtatu toastul: «La mulți și fericiți ani!». Urări și aclamațiuni călduróse pentru II LL respundeau la acestu toast. La ora 1, în sala mare de prânzitu, s'a servitu supeul, la care au luatu parte mai bine de nouă sute persóne. II LL, în acea séră, au binevoitu a primi felicitațiunile de anulu nou de pe la invitați. Dansulu, la care II LL au luatu parte în mai multe rânduri, n'a încetatu de câtu la orele 3 diminéța, când balul s'a săvârșitu."

Om foarte punctual, care-și calcula cu exactitate timpul acordat fiecărei activități, prințul Carol își făcea apariția la bal cu precizie matematică la ora 23.00 și-l părăsea la ora 01.00, arar rămânea mai târziu. Balurile începeau la ora 21.30 și țineau până pe la orele trei-patru din ziuă, în funcție de apetitul invitaților pentru dans.

O invitație trimisă generalului Gheorghe Magheru pentru balul de Anul Nou precizează ca, la orele 21.30, acesta să fie prezent la Palat și, până la începerea dansului, i se desemna să stea în Salonul Alb. În invitație era precizată ținuta ce trebuia să o arboreze, cu multă rigurozitate, participanții: militarii și funcționarii civili cu drept de uniformă trebuia să se prezinte în mare ținută; civilii – cu frac, papion și mănuși albe, iar doamnele – în toaletă de bal. Toți cei distinși cu diferite decorații trebuia să le poarte în mărimea reglementară, și nu în miniatură, cum mulți erau tentați să o facă. Mai mult chiar, erau indicate ușile de acces pentru trăsurile ce veneau dinspre biserica Crețulescu sau dinspre Știrbei Vodă. Invitaților li se desemna spațiul unde trebuia să aștepte sosirea Majestăților Lor. În 1881, familia domnească s-a oprit mai întâi în Salonul Gobelinurilor, unde se afla corpul diplomatic; a trecut apoi în Salonul Alb, unde erau înalții prelați, miniștrii, președinții corpurilor legiuitoare, înalții demnitari și generalii; în sfârșit, au ajuns în Salonul Roșu, unde se aflau ofițerii superiori și atașații militari străini, toți cu soțiile; apoi au mers în Sala Tronului, unde se găsea grosul invitaților, persoane nu atât de importante ca acelea din saloane. Asistența se ridica la impresionantul număr de 2.000 de persoane.

Alexandru Socec, ofițer de cavalerie și un apropiat al Tronului, nota, cu ironie, la 2 ianuarie 1887, în jurnal: „La Palat a fost la 1 Ian. Marele Bal al Curții. Lume enorm de multă. Tot corpul diplomatic, ofițerii Garnizoanei și Marele Zarzavat al Capitalei în paradă cu decorații mărime naturală." Mare gurmand, Socec nu uita să precizeze, în continuare: „[...] erau trei rânduri de supeu și un bufet enorm de variat cu champanie, toată noaptea, până la 4 dimineața, când s'a terminat balul." Cu acea ocazie „Regele a stat [în mod] excepțional până la 2½ dimineața, vorbind cu toată lumea."

În anul următor, Socec menționa marele tact politic al suveranului, care se întreținuse aproape exclusiv cu reprezentanții partidelor ce nu se aflau la guvernare: „S-a remarcat foarte mult că Regele Carol – cel mai iscusit diplomat – a vorbit cu membrii opoziției!! Capii opoziției n'au boicotat balul – cum era vorba –, au venit cu toții și au înconjurat pe Regele și pe Regina în mod ostentativ!"

Existau și situații în care, din diverse motive, la Balul Curții nu erau invitate toate persoanele care ar fi dorit să se bucure de această cinste. Preluând câteva știri contradictorii din două periodice de limbă franceză din București, *Resboiul* comenta în 1884: „Vorbind de balu ce s'a dat zilele astea la palat, *Indép*[endance] *Roumaine* constată puțina considerație

CINEMATOGRAFELE DE ALTĂDATĂ

Grădina cinematografului Capitol *din Timişoara*

Descoperire a fraţilor Louis şi Auguste Lumière, patentată în 1895, „cinematograful" (termen provenit în limba română din francezul cinématographe, **format din două cuvinte greceşti,** kinema = **mişcare şi** graphein = **a scrie) s-a transformat într-o nouă artă, cea de-a şaptea. A pătruns pe teritoriul României extrem de repede, găsind receptivitate nu doar la unii temerari interesaţi să testeze noua formă de exprimare artistică, ci şi la public.**

CINEMA „ROXY"

BILET DE FAVOARE

pentru două persoane

La filmul TARZAN

DIRECŢIUNEA

CAPITOL-ROXY S. A. R.

N. B. — Nu este valabil Duminica, sărbători şi la premieră.

Bilet de favoare la cinema Roxy *din Bucureşti*

ANCUŢA-LĂCRIMIOARA CHIŞ

Primele „vederi" (denumirea iniţială a imaginilor proiectate), înfăţişând vestitul tren care venea spre spectatori (şi care fascina prin intensitatea emoţiilor stârnite), soldaţi mărşăluind, dar şi bulevarde pline de trecători, erau prezentate în teatre de varietăţi sau în parcuri de distracţie. În România, prima proiecţie a avut loc la 26 mai 1896 în Bucureşti, la redacţia ziarului de limbă franceză *L'indépendance roumaine*. Filmele (*Sosirea unui tren în gară*, *Un dineu*, *Lecţii de mers pe bicicletă*, *Plecarea enoriaşilor de la o masă*, *Mic dejun pe iarbă*, *Sera*, *Piaţa Operei* şi *Bufetul*) durau 50 de secunde şi exercitau, datorită noutăţii absolute, o vrajă asupra privitorilor. Mai târziu, autorii au combinat mai multe benzi, obţinând o proiecţie de zece minute. Asimilat unui fenomen de bâlci, cinematograful a fost privit, la început, cu reticenţă de lumea bună.

De la filmul „mut" la cel „vorbitor"

Reflectând apetitul cetăţenilor din oraşe pentru distracţie şi mondenitate, cinematograful a devenit, încă din primii ani ai secolului al XX-lea, un loc în care imaginile din viaţa reală îmbinau poveşti de dragoste, conflicte sau peisaje nemaivăzute cum erau cele din Africa de Sud sau Spania. Perioada interbelică a

Radu Văcărescu în costumul generalului Murat, fotografie făcută în atelierul Mandy, 1894

Susie Socec, soția generalului Socec

neau cu fiicele lor și fiecare își da multă osteneală să fie deosebit de gătită, chiar și doamnele bătrâne."

Într-adevăr, balurile erau petreceri de aparat, de reprezentare, menite să impresioneze prin fast și opulență pe cei invitați. Regele, după spusele nepoatei sale, includea aceste baluri între „datoriile" familiei domnitoare, din care plăcerea – cel puțin pentru el – era exclusă. Distracția începea după plecarea regelui și a oamenilor politici bătrâni și importanți. Abia atunci se dezlănțuia tânăra prințesă, se avânta la dans și, pentru a fi mai lejeră, își schimba toaleta de mare gală cu o rochie mai comodă.

Alexandru Socec, om cu gusturi alese, a fost însărcinat de regele Carol să se ocupe de organizarea *cotillonului* pentru Balul Curții dat la 12 februarie 1893. În acest fel, succesul petrecerii a fost asigurat și tot Bucureștiul a vorbit multă vreme despre acel bal. Anul următor a fost solicitat de prințul Ferdinand să se ocupe de balul costumat de la Cotroceni, ce avea ca temă epocile Ludovic XIV și Ludovic XV. Pentru aceasta s-au făcut repetiții serioase de câte patru ore de două ori pe săptămână, sub coordonarea unui profesor de dans, pentru ca participanții să deprindă pavana, gavota și alte dansuri de epocă.

Odată, având-o oaspete pe sora sa, Ducky, principesa Maria a avut surpriza ca amândouă, la balul organizat cu acea ocazie, să se îmbrace în costume identice, deși își păstraseră secrete planurile: „Ducky și cu mine apărurăm amândouă în costumul de «Princesse Lointaine», eroina uneia dintre dramele lui Rostand, a cărei faimă se răspândise pe acea vreme, din pricina personificării ei de către Sarah Bernhardt. Lucru ciudat, alesesem amândouă același costum, cu toate că ținusem secretul una față de alta, cu singura deosebire că al ei era alb, cu doi mari crini de perle, care-i acopereau urechile, pe când al meu era făcut dintr-o țesătură din India, neagră cu flori de aur, și în loc de crini purtam trandafiri roșii."

Departe de a fi simple petreceri mondene, balurile Curții în vremea domniei regelui Carol I ofereau imaginea cea mai veridică a mișcării politice interne și internaționale a momentului, favorurile și dizgrațiile în care se aflau unii dintre participanți, generozitatea ori cupiditatea gazdei, dispoziția sau indispoziția acesteia. Într-un cuvânt, apelând la titlul uneia dintre schițele lui I.L. Caragiale, atentul observator al timpurilor în care trăia: „Politică și delicatese". ■

comuniști împânzind toată țara: *Vasile Roaită*, *Jozsa Bela*, *Ilie Pintilie* sau *Olga Bancic* apăreau pe frontispiciul clădirilor, alături de alți termeni care promovau noua orânduire: *Popular*, *Progresul*, *Muncitoresc*, *23 August*, *7 Noiembrie*, *Republica*, *Timpuri noi* ori *Steaua roșie*. În orașele mari s-au construit cinematografe gigant (cu peste 1.000 de locuri).

Filmele proletcultiste (de calitate îndoielnică) erau difuzate masiv în toate țările din lagărul socialist. Titluri precum *Carnetul de partid*, *Așa s-a călit oțelul*, *Balada Siberiei*, *Maeștrii recoltelor bogate*, *Simfonia muncii*, *Copilăria lui Gorki* sau *Tânăra gardă* țineau capul de afiș în cinematografele în care muncitorii erau mobilizați să se prezinte, sindicaliștii beneficiind chiar de o reducere de 50% din prețul biletelor, precizare făcută atât în anunțurile din presă care prezentau filmul, cât și pe afișele postate în fabrici și uzine. În timpul festivalurilor filmului sovietic, afișele (pe atunci pictate pe pânză) erau așezate în locurile cele mai circulate ale urbelor, pentru ca toți cetățenii să fie informați despre evenimentul cinematografic. Prezentarea peliculelor din țările cu „democrație populară" aducea pe ecranele românești producții reprezentative pentru statele aflate sub tutela Moscovei, în calupuri intitulate *Săptămâna Filmului Maghiar*, *Săptămâna Filmului Polonez*, *Săptămâna Filmului Cehoslovac*.

Începând cu anii '70, filmele istorice sau ecranizările unor opere celebre din literatura română s-au bucurat de un imens succes la public, filmul având și menirea de a prezenta meritele poporului și ale eroilor în înfăptuirea idealurilor naționale. Deschiderea politică afișată după 1965 s-a reflectat și în perimetrul cinematografic, producțiile interne, dar și creațiile italiene, franceze sau americane atrăgând publicul spre sălile de proiecție. Ca modalitate de petrecere a timpului liber, cinematograful oferea noi forme de expresie, în anii '70 proiectându-se chiar și filme 3D, fapt care spune multe despre modul în care cele mai extravagante invenții tehnice ajungeau în România.

Bilet de intare în sala de cinematograf (1972)

Grădinile de vară în care se proiectau filme în perioada sezonului estival constituiau unul dintre spațiile cele mai frecventate, alături de restaurante și cofetării. Cinematograful era o soluție de divertisment accesibilă atât din punct de vedere financiar (prețul unui bilet era între 1,5 și 4 lei, un raport bun față de veniturile oricărui cetățean), cât și artistic (mari filme românești sau străine atrăgeau publicul elevat), pentru ca toți „oamenii muncii", indiferent de categoria ocupațională, să se bucure de beneficiile sistemului socialist. În timpul regimului comunist, în orașele României s-au construit numeroase săli și spații de proiecție, care acum sunt și ele istorie.

De la săli lipsite de pretenții la „temple" ale filmului cu mii de locuri, de la ținute sofisticate la basca muncitorească și de la pelicule de 50 de secunde la proiecții de câteva ore, cinematograful a fost prezent în viața românilor ca element de curiozitate (la început), ca posibilitate de petrecere a timpului liber, ca formă de educație (filmul ca document istoric sau peliculele științifice), ca artă (filmul de artă), dar și ca instrument al propagandei, fapt care arată că cinematografele din România au cunoscut cele mai diversificate experiențe. ■

Afiș interbelic la Dragostea unei călugărițe

însemnat o explozie a industriei cinematografice, noile realizări ale caselor de producție Paramount sau Metro-Goldwyn apărând pe ecranele din toată România. S-au construit atunci cinematografe ori s-au dotat săli spațioase cu ecran și cabină de proiecție, în care rulau atât filmul mut, cât și cel sonor și, chiar dacă mulți așteptau să audă vocile actorilor de la Hollywood, unii spectatori apreciau mai mult filmul mut, cu care erau obișnuiți, în detrimentul celui „vorbitor", care pierdea din frumusețea și profunzimea jocului actoricesc. *Aro*, *Capitol*, *Corso*, *Royal*, *Pallace*, *Rio*, *Scala* sau *Select* sunt câteva dintre denumirile cel mai frecvent acordate cinematografelor, care adunau în jurul lor numeroase probleme administrative, dincolo de simpla proiecție a filmului sau de popularizarea prin afișele răspândite în oraș. Fiind o ramură înfloritoare de servicii, proprietarii cinematografelor încercau să-și mărească neoficial veniturile prin adăugarea în săli a unor bănci sau scaune suplimentare, netaxate prin bilete. Poliția cerea ca la fiecare proiecție să fie prezent, prin intermediul unui bilet gratuit „de favoare", un agent care să se asigure că statul nu era păgubit. De asemenea, proprietarii cinematografelor cereau tot Poliției ca femeilor care munceau în tura de seară să li se permită să iasă pe stradă noaptea, după ora 22.00, pentru a se deplasa la domiciliu; în mod normal, autoritățile locale aveau norme stricte pentru a asigura siguranța femeilor în timpul orelor nocturne. Aerisirea sălilor de cinematograf trebuia făcută obligatoriu după fiecare proiecție, atât din rațiuni de sănătate și igienă, cât și pentru confortul spectatorilor.

Titlurile filmelor din perioada interbelică erau incitante (*Viciul blond*, *Dragostea unei călugărițe*, *Mata-Hari*, *Fete tip 1932* sau *Amantul de carton*), atrăgând toate categoriile de spectatori. Proiecțiile de seară impuneau o îmbrăcăminte mai îngrijită și elegantă. Evenimentul cinematografic era perceput ca un act artistic și monden, nu foarte rafinat sau pretențios, dar destul de important pentru a impune o ținută mai elevată. Mobilierul din săli era comandat în Germania sau Franța, aparatele de proiecție erau cele mai nou apărute pe piața londoneză, iar revistele descriau picanterii din viața vedetelor de film, secvențe importante, titluri noi, dar și urări de Anul Nou ale stelelor de la Hollywood pentru spectatori, care savurau din ce în ce mai intens peliculele în care puteau auzi vocile actorilor preferați sau ale celebrităților vremii. Promovarea filmelor se făcea nu doar prin intermediul afișelor, reclamelor din ziare, articolelor din reviste dedicate filmului și actorilor, ci și prin fluturașii distribuiți după vizionare sau răspândiți în locațiile cele mai frecventate ale urbelor.

Lenin în Octombrie, *film care a rulat în 1948*

Cinematograful a trezit un asemenea interes, încât chiar contesa Bánffy a transformat curtea propriului palat din Cluj într-o sală de proiecție, construind unul dintre cele mai moderne cinematografe din țară, funcțional până la sfârșitul anilor '60.

Oglindă a propagandei

Dacă în perioada interbelică cinematografele din România difuzau cele mai noi filme germane, franceze sau producții hollywoodiene, prima perioadă a comunismului a marcat ruperea totală de Occident. Schimbarea denumirilor cinematografelor s-a făcut peste noapte, nume ale fruntașilor sau ilegaliștilor

Cinematograful Victoria *din Covasna*

Cinematograful Select *din Cluj, unde în 1942 se proiecta filmul* Tarzan

Palatul contesei Banffy, din Cluj,
în curtea căruia funcționa cinematograful Capitol

ALBUM ISTORIC

Urare a vedetelor de la Hollywood cu ocazia Anului Nou 1931

Reclamă la primul film sonor al Gretei Garbo (în limba germană, 1931) care rula în România

Aparat de proiecție din perioada interbelică

Festivalul filmului sovietic, afiș de stradă, de la cinema Republica

Cinematograful Olga Bancic *din Giurgiu...*

... și Vasile Roaită *din Alexandria*

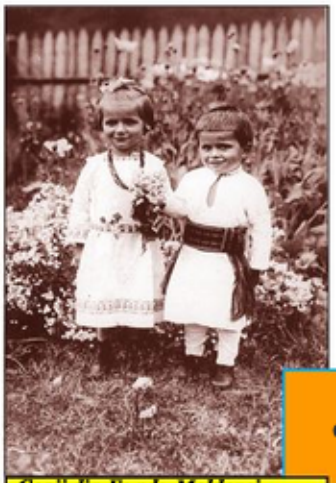

Copii din Fundu Moldovei. Hainele lucrate în casă au fost înlocuite târziu cu cele din producția industrială

tentice tradiții laice. Totodată, se constată transformarea culturii naționale în ideologie a națiunii respective. Literatura devine o literatură națională. Energiile colective sau individuale sunt absorbite de națiune. Istoria se scrie înainte de toate ca o istorie națională. Chiar și o înfrângere poate fi promovată la rangul de eveniment fondator de conștiință națională (vezi înfrângerea de la Kossovo din 15 iunie 1389, când cneazul sârb Lazăr a fost înfrânt de sultanul Murat I). Pe de altă parte, toate popoarele de aici au avut o viață comună, supusă unor influențe comune și lăsându-se influențate unul de altul într-o interdependență mai mult decât evidentă. „N-a existat unul din statele acestea, scrie Nicolae Iorga, care să nu exercite influența sa asupra celorlalte și n-a existat națiune care să nu dea elemente de gândire celorlalte".

În folclorul zonei, eroul negativ este totdeauna un altul, eventual un vecin

Țara românilor nu aparține nici Europei Centrale, nici Balcanilor, nici necuprinsului slav de la Răsărit. Este la încrucișarea lor și este câte ceva din toate acestea. Este, în același timp, balcanică, răsăriteană și central-europeană. Istoria ei este și ea o istorie de frontiere: la extremitatea Imperiului Roman, a Imperiului Bizantin, la marginea expansiunii otomane, ruse sau, mai târziu, apusene. O poziție de frontieră care, pe de o parte, a creat o stare de izolare a acestui spațiu, de marginalizare, iar, pe de alta, păstrarea unor valori autohtone tradiționale mult dincolo în timpurile moderne.

Peninsula Balcanică, prea mică pentru ambițiile celor care o locuiesc

Hora și-a păstrat funcția socială în satele românești și în prima jumătate a secolului al XX-lea

Situația în care s-a găsit acest spațiu a determinat o asimilare de influențe, diferențiată în funcție de regiuni sau de epoci, dar totdeauna prezentă. O neîncetată circulație de oameni și valori, proprie teritoriilor deschise. Ca și Europa din care face parte, România este o sinteză a diversităților, care, din cauza instabilității permanente, n-au avut vremea necesară a se topi și redefini. Pe de altă parte, a existat totdeauna în acest spațiu o măsură, care a împiedicat excesul și a provocat o rezistență. Autohtonismul a fost cel care a hrănit această rezistență. De aici originalitatea acestui spațiu, solicitat din toate părțile, încărcat de toate tentațiile și totuși menținându-se ca o unitate în mijlocul diversităților.

Pentru un occidental spațiul românesc e un fel de prim cerc al alterității. Un spațiu integrat civilizației europene, dar insuficient pentru a fi considerat întrutotul european, un spațiu de margine, amalgam de viață citadină modernă și de primitivism rustic. Scriitorul francez Paul Morand observa, nu fără amuzament, în 1935 circulând prin București și mașini Ford, și căruțe trase de boi! O lume a relativului, unde intelectualul francez remarca indulgență, adaptabilitate, optimism, un fel de nepăsare istorică, unde nimic nu era luat cu adevărat în serios, pentru că nimic nu merita să fie luat. Și toate acestea într-un loc în care natura e frumoasă, locurile sunt pitorești, oamenii sunt ospitalieri, arta e originală, ca și cântecele populare! Un spațiu de contraste.

DESPRE ROMÂNI

ION BULEI

Românii trăiesc în Europa de Sud-Est, într-un spațiu de mari diferențe etnice. Diversitatea etnică e veche de când sunt Balcanii. În același timp, într-un spațiu de foarte pronunțată diversitate lingvistică. Un adevărat turn Babel. La începuturile modernității niciuna dintre limbile de aici nu era internațională, de putere culturală. Iar între aceste limbi nu exista comunicare directă. Spațiul balcanic este al resturilor marilor imperii și al statelor noi, definite în urma acordurilor și convențiilor internaționale. Aici frontierele au o mobilitate mai mare. Nu au sigiliul definitivului pentru că, exceptând Grecia, România și Serbia, toate celelalte state sunt independente abia odată cu secolul al XX-lea.

Toate popoarele de aici nu au încredere în vecinii lor. Această neîncredere e determinată de conflictele teritoriale de până acum. Eroul negativ al folclorului din zonă este totdeauna un altul, eventual un vecin. Manualele școlare alimentează excesiv mentalitatea națională (există o întârziere de circa două generații față de Occident).

Din punct de vedere economic nu există o interdependență între țările zonei. Aceste țări nu fac comerț între ele, decât într-o măsură nesemnificativă. Economiile lor nu sunt complementare. Este un spațiu care face posibilă manifestarea unui naționalism pasiv sau activ.

Unele părți din acest spațiu amintesc răni și suferințe, determinate de istorie sau de un trecut căruia nu i-a fost dat să devină cu adevărat istorie. Peninsula Balcanică e prea mică pentru ambițiile celor ce o locuiesc. Produce istorie mai multă decât poate consuma. La diferențele de mai sus se adaugă un factor important și care a fost, este și va fi extrem de important, și anume factorul religios. În vreme ce în Occident există o pronunțată „laicizare a statului", în Răsărit se păstrează o simbioză a statului cu biserica (desigur, motivată istoric), ceea ce determină păstrarea unor mentalități nepotrivite adesea cu spiritul modern. Conflictele de aici n-au fost religioase, dar, de-a lungul secolelor, diferențele religioase s-au transformat în opoziții, iar opozițiile în intoleranță. Aceasta, la rândul ei, a generat ostilitate și ură. În fapt, cea mai mare parte a populațiilor din zonă nu a cunoscut au-

Pe Calea Victoriei în 1938
trăsurile se luau la întrecere cu automobilele

cietate ce trebuia respectate de toți?

Occidentul impusese o identitate europeană, bazată pe tradiția iudeo-creștină, pe idealul umanist al Renașterii, pe spiritul integrator al clasicismului, pe viziunea universalistă a Iluminismului... Ce se putea face însă în condițiile în care, față de o identitate europeană modernă, bazată pe feudalism, Renaștere, Iluminism și individualism protestant, românii veneau, cum spunea Mircea Eliade, doar cu un neolitic țărănesc grandios, dar fără un feudalism, fără nicio Renaștere, fără niciun Iluminism și niciun individualism protestant? Nu făceau românii, în aceste condiții, figură de înapoiați? De europeni cu dispensă? O întrebare de un dramatism abia reținut. Pentru că era de presupus răspunsul. Totul nu era însă decât o construcție intelectuală, la Eliade și la generația sa, conștientizată excesiv și metaforic într-o epocă de grabă a istoriei, cum se arăta a fi perioada interbelică. „A fi român e un blestem pe care mi-l asum astăzi", o spunea și Emil Cioran, de un radicalism și mai violent. Pentru el identitatea românească era o identitate *second hand*. O construcție intelectuală, aceea a lui Eliade și Cioran, care nu se poate contrazice decât cu o altă construcție intelectuală, care și ea poate fi la rându-i demantelată. Poate fi contrazisă doar cu argumente luate din practica istorică, cu efortul concret.

La noi, modernizarea s-a făcut prin acomodare cu împrejurările internaționale.

Modernizarea la români nu s-a făcut revoluționar. Revoluții, în sens de reacții violente, au fost și în spațiul românesc: 1784, în Transilvania, 1821, în Muntenia, 1848, în toate Țările Române... Dar revoluțiile în spațiul românesc nu sau putut duce până la capăt, din cauza intervențiilor străine. În 1784, în confruntarea dintre românii lui Horea, Cloșca și Crișan și nobilii unguri, au intervenit armatele habsburgice, luând partea celor din urmă. În 1821 au intervenit armatele otomane, Tudor nereușind decât să-și anunțe programul revoluționar, nu să-l și pună în aplicare. În 1848 armatele turcești, ruse și austriece au

În 1937 în capitala României țăranul în ițari mergea alături de una dintre cele mai luxoase mașini ale epocii, Lincoln Zephyr

Istoria românilor e o nevoie permanentă de interiorizare, de îndreptare „spre sine". O dorință aproape niciodată împlinită. Și atunci când pare că s-a împlinit, ca în anii interbelici, e o trăire sub teroare, sub „teroarea istoriei", după expresia istoricului religiilor Mircea Eliade. E ca o obsesie. Istoria americană sau cea franceză au vocații universale, cea rusă e mesianică. A românilor e o căutare. Mereu își caută identitatea. Mereu încearcă să se definească. E „o dramă tăcută", trăită de fiecare generație. În același timp, „istoria românilor este o istorie a contradicțiilor nerezolvate", cum se exprima istoricul francez Catherine Durandin. O istorie în căutare de identitate, o cultură în căutare de destin propriu. Mai mult decât la alte popoare, stăruie în istoria românilor nelimpezimi pe care fiecare generație încearcă să le lămurească: despre români izvoarele scrise nu relatează decât târziu, în secolul al IX-lea; spațiul românesc e fragmentat politic îndelungi perioade și provincii românești au fost și mai sunt revendicate, istoric, de vecini... Căutându-și specificul cultural, românii dau peste ruși, ucraineni, și ei în majoritate ortodocși, peste popoarele din fostul Imperiu Habsburgic, alături de care o parte a lor a și trăit multă vreme, peste popoarele din Balcani, cu care, în plus, au și aceeași moștenire bizantină ș.a.

Românii nu sunt europeni doar geografic. Există în spațiul românesc în secolul al XIX-lea o „puternică dorință de Europa", cum o numesc unii cercetători. Dorință care se prelungește și în veacul următor și în veacul nostru. Cu atât mai mult cu cât sub comunism ea ne fusese ocultată, refuzată, ca „burgheză", „decadentă", și se produsese o dezeuropenizare agresivă (de fapt, s-a încercat să se producă, pentru că în realitate a avut un succes mediocru, la fel ca ateismul violent propagat). În secolul al XIX-lea

Istoria americană sau cea franceză are vocație universală, cea rusă e mesianică. A românilor e o căutare

„dorința de Europa" din spațiul românilor nu era încă o înțelegere a spiritului european, ci o privire admirativă față de Occident și o vie intenție de imitație a acestuia: „Să facem și noi ca ei", „O Belgie a Orientului", erau formule la îndemână ale elitei postpașoptiste române.

Secolul al XIX-lea românesc a înțeles modernitatea ca fiind vest-europeană, ceea ce era normal, mai ales atunci, și ca fiind în primul rând o mulțime de forme, ceea ce era evident insuficient. Românilor nu le lipseau doar casele frumoase

Avem un neolitic țărănesc grandios, dar am ratat Iluminismul

pe care le admirau în Occident, le lipsea spiritul european, respectiv occidental. În înțelegerea aceasta unilaterală a Europei, românii au construit case și multe, multe forme în toate domeniile

Mărginimea Sibiului: la troița din sat, în 1928

vieții politice, economice, sociale, culturale. Forme fără fond, cum le-a zis cel mai inspirat T. Maiorescu, într-un devenit celebru articol al său din 1868. De fapt, nici nu se putea altfel. Spirit european însemna existența unui „depozit comun de europenitate" (Mircea Martin). Participaseră și românii la înzestrarea acestui depozit? Adică participaseră ei la înțelegerea raționalistă a vieții, acordaseră ei mai multă importanță principiului acțiunii decât aceluia al contemplației, construiseră ei istorie cu adevărat din care să-și revendice prezentul, impuseseră ei în viața socială un „civism ridicat", care să statornicească reguli în so-

Dansurile rituale înainte de începerea muncilor agricole erau o realitate curentă în perioada interbelică

Exclusivitate

La începutul secolului al XIX-lea Bucureștiul apărea călătorului occidental ca un mare sat cu căsuțe de chirpici și străduțe strâmte și întortocheate, care din cauza ploilor se umpleau de noroi. Un secol mai târziu, înainte de Primul Război Mondial, când era deja capitala regatului, orașul a devenit unul dintre cele mai frumoase din sud-estul european, fiind considerat „micul Paris". Ce tip de transformări au avut loc? Cum s-au produs și cine le-a realizat?

București la sfârșitul secolului al XVIII-lea

Piața Teatrului, asfaltată

BUCUREȘTI. MODERNIZARE ȘI OCCIDENTALIZARE?

EMANUELA COSTANTINI (Perugia)

O caracteristică a dezvoltării Bucureștiului a fost aceea de a fi avut loc înaintea creării statului național, fapt care o diferențiază de celelalte capitale din sud-estul Europei. Într-o primă fază, în București a avut loc un proces de modernizare, urmărind modele care veneau din Europa occidentală și, mai ales, din Paris, chiar dacă, în mod paradoxal, cei care l-au promovat au fost oameni politici proveniți din Orient, mai ales din Rusia. După războiul din 1828-1829, dintre Imperiul Otoman și cel Rus, care a dus la instaurarea dublului protectorat ruso-otoman asupra Moldovei și Țării Românești, au fost introduse Regulamentele Organice, care organizau diferite aspecte ale vieții sociale, economice și politice. S-a creat Sfatul orășenesc, un organ administrativ ales în fiecare an de cetățeni înstăriți, care avea putere decizională în domeniile urbanisticii și infrastructurii.

Sfatul era sprijinit de o serie de tehnicieni și, în mod particular, de arhitectul orașului. Activitatea acestor instituții era limitată, din cauza puținelor resurse financiare și din lipsa unei puteri executive coercitive. Totuși, ele au reușit să impună transformări care l-au făcut pe ziaristul Winterhalter, în 1859, să spună: „privind cineva Podul Mogoșoaiei, în apropierea Teatrului [Național], se crede strămutat într-una dintre cele dintâi capitale ale Europei". Probabil Winterhalter exagera, dar în mod cert, ceva se schimbase. Principala noutate era inițierea unui proces de diferențiere de zona rurală din jurul orașului.

Sfatul a intervenit în trei sectoare principale: cel al organizării urbanistice, al infrastucturii și al locuințelor. Regulamentul Organic prevedea că zona urbană avea un perimetru de 9.800 stânjeni, aproximativ 19 km. Pentru a delimita această separare, nu

pus capăt unor revoluții în mers, care fără îndoială ar fi creat condiții mai bune drumului istoric al românilor. În țări mari, ca Franța sau Rusia, revoluții ca acelea din 1789 sau 1917 sau desfășurat în întregul lor, până la capăt.

Nici pe departe nu este cazul românilor, despărțiți și aflați necontenit la discreția mai puternicilor vecini. La români modernizarea sa făcut prin acomodarea, ca ritm și conținut, cu împrejurările internaționale. Când acestea au fost favorabile, procesul modernizator a fost mai alert. Dar el s-a încetinit când condițiile externe i s-au împotrivit. Calea aceasta e comparabilă, dacă e să facem analogii, cu cea germană, și nu cu cea franceză. Cu alte cuvinte, e evolutivă. T. Maiorescu scria în 1887: „Noi… nu suntem revoluționari. Nu doară că revoluția nu ar fi una din căile pe care, în general vorbind, s-a văzut silită istoria popoarelor a merge spre progres. Dar pentru țara noastră, o țară mică, intercalată între două mari puteri cotropitoare, o revoluție este totdeauna o calamitate. Cine începe știe pentru ce o face, dar nu știe niciodată în al cui folos o sfârșește". Un argument geopolitic pe care-l invocaseră și Kogălniceanu, nerecomandând revolta maselor ca mijloc de a impune unirea, și Eminescu, și P.P. Carp și toată generația postpașoptistă, care își încarcă manifestarea ei politică de prudență. Ceea ce se observă este o apropiere a pozițiilor, un fel de linie de mijloc între un deziderat ca acela al lui C.A. Rosetti, care exalta revoluția „geniu uriaș al viitorului, sfânta trâmbiță a vieții", și o recomandare precum cea a lui Gh. Bibescu, fostul domnitor al Țării Românești (1842-1848), „să facem ce vom face pe supt ascuns și fără zgomot".

Sensul modernizării la români, ca de altfel la toată lumea din alte zone decât cele occidentale, a fost sincronizarea dezvoltării cu aceea a Occidentului. Nu s-a reușit decât parțial. Modernizarea în zona sud-est europeană a rămas un proces neterminat. A rămas adesea un cadru formal și instabil. Nu s-a umplut cu un conținut real. Aceasta a contribuit, nu puțin, la decalajul acestei zone față de altele. Potrivit cercetărilor istoricului britanic E. Hobsbawm, decalajul dintre venitul pe cap de locuitor din această zonă periferică a Europei și Occident era de 1 la 1,8 în 1750-1800, de 1 la 3 în 1913, de 1 la 5 în 1950 și între 1 și 8 în 1990. Și decalajul nu încetează să crească. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde s-a născut lăutarul Costache Parno (Parnău)?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2013 este:
Dragomir Hurmuzescu

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Gheorghe-Alexandru Stoleru**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

(găzduia prima universitate românească, încă din 1860). Bucureștiul era deja un oraș de dimensiuni mijlocii, printre cele mai mari din sud-estul european, cu cei 120.000 locuitori ai săi, și mai ales era situat pe principalele căi de comunicație și comerciale, acelea care uneau noul stat cu Transilvania și, deci, Imperiul Habsburgic, și cu cele din sud, spre Imperiul Otoman.

Acțiunile începute mai devreme asupra infrastructurii au continuat mai eficient cu puteri decizionale sporite (exproprieri și demolări). A continuat acțiunea asupra cursurilor apelor, străzilor și serviciilor publice. Au fost mărite și asfaltate arterele principale: Podul Mogoșoaiei spre nord și Podul Beilicului spre sud, respectiv, pe direcția est-vest, bulevardele Academiei, Elisabeta și Carol. Sistemul de iluminare a fost extins și modernizat și a fost instituit serviciul de transport public: pe lângă prezența tramvaielor cu cai, în 1894 au fost introduse și tramvaiele electrice.

Arhitectura a obținut o importanță care depășea dimensiunea pur estetică. Ea trebuia să devină instrumentul de prezentare a unui proiect politic. Astfel, arhitectul Dimitrie Berindei scria în 1860, în *Revista română*, că arta era cea mai bună expresie a identității naționale. În același timp a fost creată o comisie a patrimoniului artistic, desființată pentru slabe rezultate și reconstituită în 1892.

Clasa politică românească, compusă din oameni care în anii '30 și '40 fuseseră la studii în Franța, nu putea lua ca model alt oraș decât Parisul. Pentru construirea

Tramvai cu cai

edificiilor care trebuia să găzduiască sedii ale puterii, au fost chemați arhitecți francezi: Paul Gottereau a proiectat Palatul Regal din Cotroceni, Fundațiile Regale și Casa de Depuneri, Albert Galleron și Cassien Bernard – Banca Națională, iar Galleron – Ateneul Român. Aspectul Bucureștiului nu a fost rezultatul exclusiv al artiștilor proveniți din Franța: unul dintre puținii arhitecți români este cel care a proiectat clădirea Universității, Alexandru Orăscu, el făcând studii la Berlin și München. În operele sale se oglindește stilul neoclasic, în vogă în tot continentul.

Lucrurile au început să se schimbe în anii '80 ai veacului al XIX-lea. În România apăreau personalități politice de orientare conservatoare, care puneau în discuție oportunitatea adoptării pasive a modelelor provenite din străinătate, considerându-le „forme fără fond". Și la nivel european sensibilitatea artistică s-a schimbat. Raționalul și staticul stil neoclasic a fost abandonat, spre avantajul recuperării elementelor tradiționale, cum ar fi stilul neogotic sau exaltarea dinamismului tipic în art nouveau.

Astfel, în anii '80, s-a format în România un grup de arhitecți care a elaborat un stil de valorizare a tradițiilor locale, așa-zisul stil neoromânesc sau stil național. Cel mai reprezentativ artist al acestui curent a fost Ion Mincu. El a propus recuperarea canoanelor arhitectonice provenite din secolele precedente și a ales ca modele biserica Stavropoleos și Palatul Brâncovenesc de la Mogoșoaia, ambele din secolul al XVIII-lea. Această încercare de despărțire de modele provenite din străinătate a fost însoțită de crearea unor instituții locale de formare pentru arhitecți, cum ar fi Institutul universitar de arhitectură, născut în 1894.

În concluzie, s-ar părea că de la intenția inițială de a crea o capitală europeană s-a ajuns la o îndepărtare voluntară de Europa și la recuperarea caracteristicilor specifice și autohtone ale identității românești. Este acesta purul adevăr sau este demonstrația că procesul de modernizare și occidentalizare a funcționat în așa măsură, încât țara a resimțit aceeași criză a modelului liberal la nivel politic și neoclasic la nivel artistic, în curs în Europa?

Ateneul, datând din 1888, opera arhitectului Albert Galleron

În românește de Florin Ioan ZAHARIE

existau bariere fizice – de exemplu, ziduri –, ci o serie de bariere de control, situate la capătul străzilor care ieșeau din oraș și care serveau și controlului tranzitului de mărfuri. Astfel, la nivelul urbanistic, au fost create cinci cartiere, unul central și patru periferice, de diverse culori (roșu cel central, galben cel sudic, verde cel vestic, albastru cel nordic și negru cel estic).

În cel de al doilea sector, Sfatul s-a limitat să intervină doar în ceea ce privește reglementarea noilor construcții, neputând decide exproprieri și demolări. Faptul că au fost fixate reguli a pus capăt anarhiei edilitare și a contribuit la reordonarea urbanistică. Sfatul a stabilit în mod particular locul unde noile construcții puteau fi amplasate, fixând, de exemplu, o distanță minimă de șapte metri de malul râurilor și stabilind cu ce materiale se construia. După un prim regulament din 1836, reguli mai precise în acest scop au fost introduse după marele incendiu din 1847, care a distrus mare parte din centru. În ceea ce privește aspectul construcțiilor, exista deja un regulament încă din 1835.

Incendiul din 23 martie 1847 – tipăritură colorată, sec. al XIX-lea

Acțiunile Sfatului au dat roade în mod particular în ceea ce privește infrastructura, fiind realizată o adevărată acțiune de modernizare. Desenul străzilor a fost modificat, începând cu cele principale, și suprafața lor pavimentată (s-a instituit un Birou al pavajelor, în 1834). În același timp, Sfatul și-a propus să îmbunătățească condițiile igienice, în mod particular cele ce priveau aprovizionarea cu apă. Bucureștiul era, de fapt, situat într-o zonă umedă și în pericol de inundații, ca să nu amintim de bolile legate de prezența apelor stătătoare. Câteva zone mlăștinoase au fost transformate, ca, de exemplu, cea în care un peisagist provenind din Imperiul Habsburgic, Wilhelm Friedrich Karl Meyer, a realizat unul dintre cele mai frumoase parcuri ale orașului, Cișmigiu. S-a început și construcția digurilor, cu obiectivul de a modifica cursul râurilor. Astfel, mici afluenți ai Dâmboviței au fost secați sau acoperiți. Pentru a asigura salubritatea au fost stabilite norme în ceea ce privește deșeurile, cetățenii având obligația de a le strânge în locuri precise și, ulterior, a fost introdusă și o taxă pentru serviciul de strângere a deșeurilor. În același timp, ar trebui amintită introducerea unei norme care reglementa vânzarea produselor alimentare în zone stabilite și construcția cimitirelor la periferie. Pentru prima dată a fost dezbătută și o problemă care în decursul timpului s-a ivit deseori în istoria orașului: cea a câinilor vagabonzi, pentru care a fost creat un serviciu de captură.

Pe lânga lucrările de sistematizare a orașului, Sfatul a favorizat și crearea de servicii publice. Între 1837 și 1843 au fost instalate 50 de pompe de apă, pe baza unui proiect elaborat de inginerii Freywald și Meyer, în timp ce în 1846 a fost introdusă prima mașină cu vapori necesară extragerii apei în așa-zisa „Casa apelor". Iluminarea publică a fost inițiată în anii '40 în zona centrală, existând un serviciu de întreținere a felinarelor pe bază de seu (și mai târziu cu ulei).

În consecință, la sfârșitul perioadei Regulamentelor Organice, Bucureștiul a dobândit un profil orășenesc, distingându-se în mod evident de zona rurală înconjurătoare. Dar nu prezenta un caracter arhitectonic specific. Resursele insuficiente și lipsa un proiect politic pe termen lung au determinat ca intervențiile până în acel moment să fie mai ales de ordin tehnic. Se făcea apel în majoritatea cazurilor la tehnicieni străini, având în vedere lipsa personalului calificat autohton.

În 1862 Bucureștiul a fost desemnat capitală, alegerea nefiind dificilă; unicul oraș concurent era Iașiul, reședință a principatului Moldova și important centru cultural

Prima casă construită de arhitectul Ion Mincu (locuința generalului Iacob Lahovary)

articole de popularizare ale autorului acestui articol.

Născut în anul 1856, într-o familie de oameni simpli din târgul Bălți, Costache Parno/Parnău, fiul lui Zaharie, a manifestat de mic atracție pentru muzică. Nu se cunoaște exact când și cum a început să învețe a cânta la vioară. Ca orice lăutar, cu siguranță că primii pași i-au fost călăuziți de talentul nativ, de spiritul autodidact, Costache însușindu-și, după ureche, melodiile pe care le auzea de la părinți și de la lăutarii locali.

Într-o corespondență cu Kotlearov, datată 1963, muzicologul Viorel Cosma sugerează ideea că Parno ar fi putut studia vioara cu unul dintre frații Lemisch, reprezentanții unei vechi dinastii de muzicieni evrei din Iași, cunoscuți, încă de pe la începutul anilor 1840, ca violoniști în orchestra Teatrului Național din Iași, condusă de Al. Flechtenmacher, dar și ca autori ai primului potpuriu de melodii naționale pentru pian, intitulat *Potpourri de chansons moldaves*, publicat în anul 1846 și semnat *S. & B. Lemisch*. Deși neconfirmată de sursele disponibile, prezența fraților Lemisch în Basarabia, inclusiv în calitate de dascăli de muzică, pare a fi destul de plauzibilă, date fiind și prezumptivele rădăcini basarabene ale familiei. S-ar fi putut deci ca, prin anii 1860-1870, frații Lemisch sau, poate, fiul unuia dintre aceștia, să fi cântat prin Basarabia, pe la baluri, serate

Constantin Stere, cel care în romanul autobiografic **În preajma revoluției** ***vorbește despre arta lăutarului Lemiș***

nobiliare, nunți și petreceri populare, dar și să fi predat periodic lecții particulare de vioară în Bălți, inclusiv lui Costache Parno.

Numele adevărat al dascălului lui Parno a rămas învăluit însă mult timp în mister. Kotlearov, citat și de alți autori, susține, fără temei, că ar fi purtat numele de *Alexandru* Lemisch. Datele recente, incluse în monografia despre istoria culturii evreiești din S.U.A. (*The art of being Jewish in modern times,* Arta de a fi evreu în epoca modernă, Philadelphia, 2008), aduc însă noi clarificări temei. În evocarea figurii emblematice a violonistului *Milu* Lemisch (1847-1918), se menționează faptul că acesta a emigrat din România și că, pe la răspântia secolelor XIX-XX, avea faima de „autor și promotor al unui nou gen de muzică evreiască de dans din Philadelphia“, bazat pe principiul melanjului cultural (*melting pot*) și numit metaforic „russian sher“ (adică *sher rusesc*, sau *șaier* – în terminologia populară din Basarabia).

Se precizează și faptul că „Milu este fiul lui Selig Itzik Lemisch din Iași“, ale cărui inițiale (*S.* Lemisch) le regăsim încifrate, de altfel, în semnătura autorilor potpuriului menționat mai sus. Conform copiei pașaportului său (publicat la adresa www.ancestry.com), „în anul 1887, Milu Lemisch a emigrat cu familia în S.U.A., Philadelphia“, după ce activase cu taraful lui în Basarabia, la Bălți, de unde fusese expulzat de către autoritățile țariste, pentru pretinsa agitație a spiritului național românesc. În pașaport se mai menționează și faptul că Milu intenționa să facă în 1910 o călătorie de patru luni în Europa, pe parcursul căreia și-a vizitat, probabil, atât rudele de la Iași, cât și pe vechiul său prieten și ucenic de la Bălți, Costache Parnău.

Constantin Stere a scris despre lăutarul Lemiș

Trimiteri exprese la „întâlnirea avută cu doi ani în urmă“ la Bălți se desprind și din textul scrisorii lui M. Lemisch către Costache Parnău, din 1912. Numele „Millo Lemiș“ (Lemisch) este menționat în lucrarea lui T. Burada despre istoria teatrului în Moldova, el figurând ca titular al funcției de „șef de orchestră“ al trupei

Chipuri uitate

O stradă din Bălți, orașul unde s-a născut...

... lăutarul Costache Parno (aici în 1910)

LĂUTARUL COSTACHE PARNO (PARNĂU)

VASILE CHISELIȚĂ

Fondurile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău (M.N.E.I.N.) păstrează o serie de obiecte și documente importante vizând istoria culturii muzicale din Moldova de la est de Prut (Basarabia). Printre acestea se află și unele obiecte ce au aparținut cunoscutului lăutar din Bălți Costache Parno/Parnău (1856-1912): vioara personală, arcușul și cutia instrumentului, pupitrul de note, trei fotografii personale și două cu formațiile sale muzicale. Acestora li se alătură și caietul său manuscris, păstrat sub nr. de inventar 9.189, document inedit, extrem de valoros, al cărui conținut încă nu a fost studiat și adus la cunoștința marelui public.

O bună parte dintre achizițiile menționate datează din anul 1962, grație donațiilor lui Ion Parno (1896-1979), fiul lăutarului. Materiale prețioase conține și fondul personal al muzicologului Boris Kotlearov (1913-1982), păstrat la Arhiva Națională a Republicii Moldova (Fond personal 2.960). Acesta include cinci copii după surse originale valoroase, printre care: textul necrologului, publicat în ziarul din Bălți *Beleţkii vestnik*; scrisoarea în idiș, datată 1912, expediată din America, pe adresa lăutarului, de M. Lemisch; traducerea acesteia în rusă; manuscrisul a două melodii instrumentale evreiești, semnate de Lemisch și dedicate lui Costache (Kostaki).

Numele dascălului necunoscut

Primele informații de sinteză privind biografia și personalitatea lui Costache Parno/Parnău au fost introduse în circuitul științific de către Boris Kotlearov, în monografia despre arta viorii în Moldova (Chișinău, 1955), precum și printr-o serie de

lui Kalinovski și Boiko, din orașul Vinnița.

Artiștii români, un model de imitat

Procesul de valorificare a materialului muzical în orchestra lui Costache se baza pe combinarea tradiției orale (după auz) cu cea scrisă (după note). El se folosea atât de manuscrisele muzicale, moștenite de la dascălul său, lăutarul Milu Lemisch, cât și de albumele procurate, eventual, în magazinele speciale din Chișinău („Kapras", „Sikorski", „Vorobiov", „Kubițki", „Ciumacenko"), care ofereau pe atunci și servicii de tipărire a pieselor solicitate. Unele albume muzicale puteau fi cumpărate direct de la membrii trupelor teatrale românești, care aveau, după 1870, turnee frecvente în Basarabia. Numeroși artiști români, cântăreți și instrumentiști celebri, acompaniați de vestitele orchestre camerale și de faimoasele tarafuri lăutărești, își etalau măiestria pe scena celor mai prestigioase săli de concert, pe arena marilor restaurante din Chișinău („Național", „Belle vue", „Terasa lui Capmare" din Grădina Publică, spre exemplu).

Prezența artiștilor români devine mai pregnantă pe la începutul secolului al XX-lea. Printre mesagerii muzicii românești, presa basarabeană îi evidențiază, de pildă, pe cântăreața de romanțe Aneta Vasiliu, violoniștii Vasile Dumitrescu, Iancu Ionescu, Ionică Vasiliu, Costache Șerbănescu, I.G. Dimitriu, N. Ștefănescu, violoncelistul I.V. Alexandru ș.a.

Fiind un model de imitație pentru lăutarii locali, artiștii români au favorizat răspândirea albumelor de muzică națională, o adevărată „literatură de colportaj" în acea perioadă. Multe dintre creațiile publicate erau copiate în manuscrisele lăutarilor locali. Fenomenul a luat amploare, mai cu seamă, odată cu redeșteptarea conștiinței naționale a românilor moldoveni din Basarabia, de la început de secol XX. El a culminat în anii primei revoluții ruse (1905-1907) și în perioada imediat următoare, când cultura națională s-a bucurat de o oarecare revigorare, prin înființarea școlilor, editarea ziarelor în limba română, intensificarea contactelor culturale cu România, prin importul (chiar dacă limitat) de carte românească, elemente suprimate, până atunci, de regimul țarist.

Sârbe, hore, cântece de pahar

Costache Parnău a fost unul dintre puținii, dacă nu chiar primul lăutar basarabean din acea epocă, care a avut șansa să predea muzica într-o școală de stat. Astfel, începând cu anul 1906, odată cu înființarea primei școli secundare de băieți de patru clase din Bălți, grație excelentei sale reputații de muzicant școlit, mare lăutar, dirijor și dascăl, a fost invitat să susțină un curs de lecții de muzică și să înființeze o orchestră. Activitatea sa didactică în această școală, unde studiau peste 200 de elevi, printre care și fiul său, Ion, pare să se fi bucurat de un mare succes. Putem prezuma că repertoriul acestei orchestre se axa, în principal, pe piese

Interiorul (recent renovat) sălii Teatrului Național din Iași

ieşene conduse de actorul N. Luchian, în perioada primului turneu la Chişinău, din toamna-iarna anilor 1868-1869.

Şi acest fapt a rămas, în mod paradoxal, neobservat de cercetătorii temei. În necrologul semnat de S. Kamenski, apărut în ziarul local *Beleţkii vestnik,* la 24 aprilie 1912, se specifică clar că lăutarul, cu numele său adevărat „Costachi *Parnău*" (!), transliterat cu caractere ruseşti „Парнеу" (nume ignorat totalmente de specialişti), s-a stins prematur, „la vârsta de doar 56 de ani, cu vioara în mână, în timp ce cânta melodia valsului său preferat, pe scena teatrului local". Se mai menţionează şi faptul că „Parnău şi-a făcut ucenicia, din fragedă tinereţe, în orchestra primului mesager al cântecului moldovenesc, cântăreţul şi muzicantul Lemeş (Лемеш), care a emigrat în America, la sfârşitul multor ani petrecuţi în Basarabia. După plecarea lui Lemiş, regretatul Costachi a adunat orchestra, aflată pe cale de destrămare. Rămânând în fruntea ei timp de 22 de ani [deci, aproximativ, din 1890 – *n.n.*], lăutarul a devenit celebru în întregul judeţ; nicio nuntă, niciun bal sau serată nu se făcea fără orchestra lui Costachi". Arta lăutarului Lemiş (Lemeş/Lemesch), făcând furori pe la petrecerile nobiliare din Basarabia, este descrisă cu lux de amănunte şi în romanul autobiografic al lui Constantin Stere *În preajma revoluţiei* (Bucureşti,1991, pp. 91-97).

Beneficiind de avantajele unei instruiri culte în orchestra lui Milu Lemisch, Costache Parnău/Parno a acumulat o experienţă bogată, specifică unui muzician şcolit, superioară, în multe privinţe, lăutarilor ce practicau meseria doar după ureche. Deşi, conform unor surse, Parnău nu stăpânea bine scrierea – fapt confirmat şi de exersarea stângace a semnăturii sale cu litere ruseşti „Парнеу", pe pagina 101 a caietului amintit –, el putea, totuşi, să citească, chiar şi în limba idiş, idiom practicat, probabil, printre membrii evrei, eventual majoritari, ai vechii orchestre a dascălului său. Faptul rezultă şi din scrisoarea în idiş primită de Costache Parnău de la Lemisch, în anul 1912, cu puţin timp înaintea decesului.

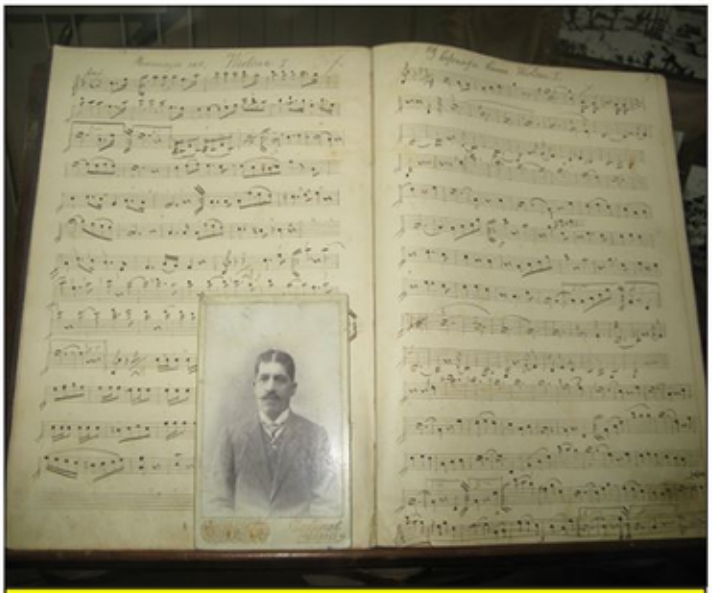

Costache Parnău şi caietul său manuscris, un document inedit

Cu siguranţă însă el cunoştea la perfecţie gramatica muzicală: ştia să scrie notele muzicale şi să interpreteze melodiile după note. Era deosebit de iscusit, în special, în arta orchestraţiei. Se descurca foarte bine în scrierea partiturilor. În funcţie de context, componenţa formaţiei sale putea varia între 12 şi 18 muzicanţi. Fiecare instrumentist era învăţat să cânte după partituri, chiar dacă deseori notate sumar, sub formă de schiţă, ghid (sau „direcţion"). Printre membrii orchestrei figurau Colţea, Papa Borş, Fiodor Moraru, Croitoru, Gh. Curecheru şi fiul său, Ion, antrenat în repetiţii de la şase-şapte ani. Harta evoluţiei orchestrei depăşea cu mult limitele judeţului Bălţi şi chiar ale nordului Basarabiei. Adresele scrise în creion la sfârşitul caietului său de note dovedesc că Parnău cânta deseori şi în Transnistria, în regiunea Podoliei, în special, în restaurantele faimoase ale

Iisus Hristos judecă femeia păcătoasă (detaliu din tabloul lui Lorenzo Lotto, Femeia adulteră) și este judecat la rândul său de către Pilat din Pont (pictură a lui Antonio Ciseri, Ecce homo)

IISUS, JUDECĂTORUL FEMEII PĂCĂTOASE

Prof. univ. dr. MIRCEA DUȚU

Episodul „femeii păcătoase" (relatat de Evanghelia după Ioan) **se înscrie în cadrul primei etape a prigonirii lui Iisus, declanșate de autoritățile religioase ale Ierusalimului, după ce Marele Preot Caiafa a decretat că „e mai de folos să moară un om pentru popor, decât să piară tot neamul"** (Ioan 11, 50)**. Prigoană care avea să fie continuată și desăvârșită cu procesul judiciar condus de Pilat din Pont. În această pildă, Iisus apare, prin forța împrejurărilor, în ipostaza de judecător ad-hoc.**

În Templu, pe când Iisus își învăța poporul, unii dintre membrii sectei fariseilor și câțiva cărturari i-au adus o femeie prinsă în adulter. Cu insistență, i s-au adresat Învățătorului: femeia a fost prinsă asupra faptului de adulter și, potrivit Legii lui Moise (*Tora*), trebuie lapidată. „Tu ce părere ai?!" Depășind ispita, Iisus a rostit celebrele cuvinte, care au devenit simbolul păcatului: „Cel fără de păcat dintre noi să arunce cel dintâi piatra asupra ei" (*Ioan 8, 7*). Resimțind mustrări de cuget, ispititorii au dispărut fără urmă. Ridicându-și ochii, Mântuitorul a întrebat-o pe învinuită: „... unde sunt pârâții tăi? Nu te-a osândit niciunul?" (*Ioan 8, 10*). Recunoscându-l, ea i-a răspuns: „Niciunul, Doamne".

Punându-i pe farisei și pe cărturari să-și facă un fel de proces de conștiință, spre a găsi, astfel, „anti-țapul ispășitor", cel care este fără de păcat a inversat complet perspectiva. Astfel, i-a forțat să treacă de la o justiție din afară, la o justiție dinăuntru, de la una manifestată prin execuție publică, colectivă și anonimă a sentinței, la o justiție întemeiată pe examenul conștiinței, în forul interior al fiecăruia, la responsabilitatea individuală a celui care aruncă primul piatra.

„Eu nu judec pe nimeni..."

Desigur, ceata fariseilor și cărturarilor, venită să-l întrebe despre pedeapsa ce i s-ar cuveni femeii adultere, nu i-a acordat, efectiv,

cu caracter didactic, pe marșuri și imnuri de fanfară, pe selecții facile din muzica de operă și operetă la modă, precum și pe unele cântece și dansuri populare basarabene, toate fiind prezentate sub formă de aranjamente lejere, accesibile unui nivel incipient de pregătire muzicală a elevilor.

Structura și caracterul repertoriului lăutăresc basarabean de la răspântia secolelor XIX-XX, preferințele estetice, tendințele culturale ale vremii se reflectă în conținutul caietului de note, document elaborat cu concursul fiului Ion, între 1907-1912, adică în ultimii cinci ani ai vieții.

Caietul cuprinde 100 de pagini, în care sunt notate 86 de piese muzicale, cele mai multe sub formă de știme pentru vioara I, altele – sub formă de partituri pentru pian, cărora li se intercalează și anumite însemnări sumare, schițe de orchestrație, variante de contra-melodii, formule melodice cu caracter mnemonic, formule introductive sau de încheiere. Manuscrisul lui Costache Parnău debutează cu o melodie de vals sentimental rusesc, intitulat *Laskaiușcii zvuki vals* (Valsul sunetelor tandre), creație la modă în acea perioadă. În susul paginii, cu litere aproape imperceptibile, fiul său consemnează și faptul că pe ultimele sunete ale acestui vals, în data de 20 aprilie 1912, s-a stins din viață adoratul său tată.

După originea, caracterul și ponderea lor în repertoriu, cele 86 de creații din manuscris pot fi delimitate în patru grupe de bază: melodii românești – 42; rusești – 21; europene la modă – 19; evreiești – 4. Astfel, putem observa că ponderea creațiilor românești constituie aproape jumătate din total. Grupul melodiilor românești se centrează în jurul a șase genuri muzicale de popularitate: romanța, cântecul popular, creațiile de tip rapsodic, marșul național, dansul popular de tip „sârbă" (*Sârba popilor, Sârba în căruță, Sârba Dâmboviței, Sârba fetelor, Sârba florilor, Sârba păsărilor, Sârba de primăvară*) și cel de tip „horă" (*Hora românească, Hora călugărească, Hora Slănic, Hora țigănească* ș.a.), unele situându-se la interferența cu genul de bătută și cel de brâu. O parte dintre hore valorifică și melodii de „vivat de nuntă", sau „cântec de pahar", cum li se mai spune în Basarabia.

Datele analizei caietului de note al lui Costache Parnău ne permit să conchidem că, în contextul modernizării de la începutul secolului al XX-lea, repertoriul muzical popular din Basarabia resimte puternic influența modelelor culturii naționale românești. Pe tărâmul artei muzicale lăutărești, acestea vor intra într-un dialog intens cu modelele culturii populare occidentale, rusești și evreiești, la modă în acea vreme, favorizând astfel procesul de consolidare a elementului național. ■

când Iisus a adăugat: „Nu te osândesc nici Eu. Mergi; de acum să nu mai păcătuiești!“ (*Ioan 8, 11*), important de reținut este, în primul rând, semnificația cuvântului „osândesc“ (condamn). El nu înseamnă „a se pronunța asupra vinovăției“, căci cazul dat nu prezenta nimic din prezumția inocenței; femeia fusese surprinsă asupra faptului, în flagrant, probele fiind covârșitoare, de necontestat.

Osuarul lui Caiafa descoperit în anul 1990 de către arheologii israelieni în Ierusalim, unul dintre cele mai importante vestigii biblice

Relatarea evanghelică se referă la un episod survenit după proces, când vinovăția fusese stabilită și sentința deja pronunțată. Numai executarea ei, prin lapidare, mai era în discuție, act final pe care Iisus însă l-a evitat. El nu-i spune femeii „credința ta te-a vindecat“ ori „păcatele tale sunt iertate“, ceea ce nu îi șterge vinovăția, ci o confirmă. Dimpotrivă, Iisus ratifică sentința de vinovăție și condamnare la moarte, dar îi face imposibilă executarea.

Sentința neexecutată

Sentința de condamnare la moarte, care a rămas neexecutată, a avut ecouri în planul dreptului. Poate apărea ca o justificare periculoasă a inefectivității deciziilor justiției. Însă episodul femeii păcătoase nu este prezent în cele mai vechi manuscrise ale *Evangheliei după Ioan*, fiind, mai degrabă, o interpolare tardivă, ceea ce înseamnă că el nu reflectă o normă aferentă dreptului ebraic contemporan lui Iisus. Adversarii pedepsei cu moartea pot găsi, astfel, un prim exemplu, biblic, de abolire a acesteia.

Situația în care Iisus a plasat-o pe femeia adulteră, prin intervenția sa, apare, mai degrabă, ca fiind în afara normelor, în exteriorul oricărei ordini juridice. Mesajul evanghelic aferent poate fi interpretat și ca un gen de pregătire a femeii adultere, ca și a fiecăruia dintre noi, de a înțelege că justiția nu aparține – nu se face – numai în anumite sfere/locuri, ci trebuie înțeleasă și aplicată de toți. Un avertisment adresat juriștilor de a nu se făli că dețin monopolul asupra actului justiției, precum făcuseră până atunci fariseii.

Astfel, adevăratul subiect al *Evangheliei după Ioan* nu trebuie înțeles ca procesul unei femei adultere, ci, mai degrabă, cel al unei anumite forme de justiție și a unei anumite categorii de juriști. Dimpotrivă, Iisus, arătând că sentința de condamnare la moarte nu poate să fie pusă în aplicare, nu a abolit legea în funcțiune, ci i-a dat viață, a explicat-o celor din jur și i-a dat sens.

Scena descrisă este una juridică, dar în sens metaforic. Iisus nu a disculpat-o pe femeia păcătoasă (adulteră), el nu s-a prezentat ca un garant ori un interpret al vinovatei, al cărei cuvânt fusese tăgăduit de justiție. Într-un anumit fel, el nu este nici judecătorul femeii adultere și nici apărătorul ei. Fariseii nu l-au consultat spre a-i supune la judecată o cauză penală, ci pentru a-l provoca asupra unei teme de doctrină religioasă, față de care adulterul nu reprezenta decât pretextul, cu posibile consecințe majore pentru situația lui Iisus. Ratarea capcanei, întinse de farisei și cărturari, a netezit calea spre adevăratul proces judiciar, instrumentat de prefectul Pilat din Pont, în care Iisus nu a mai fost judecător, ci, de astă dată, condamnat, iar sentința a și fost pusă în executare. ■

Iisus Hristos și femeia adulteră, ***pictura lui Lucas Cranach cel Bătrân, unul dintre cei mai de seamă pictori germani renascentiști***

un grad de jurisdicție, nu l-a transformat într-un judecător suveran, învestit cu puterea de a grația condamnatul și deopotrivă cu autoritatea necesară de a le ridica abilitarea de a judeca. El i-a făcut să mărturisească, prin retragerea din scenă, că se găsesc ei înșiși, în adâncul sufletului, adulteri.

Nu a fost vorba să-i dezarmeze pe acuzatori, făcând apel la conștientizarea universalității păcatului, ci, mai degrabă, să arate că sentința de condamnare la moarte nu se putea pune în aplicare tocmai din perspectiva responsabilității individuale a executantului, care nu poate ieși din dilemă decât declarându-se învins.

Iată de ce Iisus a afirmat: „Eu nu judec pe nimeni" (*Ioan 8, 15*). Așadar, fariseii s-au prefăcut că se referă la jurisdicția lui; dimpotrivă, acordându-i postura de Învățător, au dorit să vadă până unde putea merge în contestarea aplicării literei *Torei*. „Și aceasta ziceau, inspitindu-L, ca să aibă de ce să-L învinuiască" (*Ioan 8, 6*).

Întinzându-i cursa și oferindu-i posibilitatea de a vorbi, i-au oferit, totodată, și mijlocul de a o ocoli. Predicatorului care venise la Templu spre a-și propovădui învățăturile, care deranjau („... și tot poporul venea la El; și El, șezând, îi învăța", *Ioan 8, 2*), fariseii i-au cerut să participe la propriul exercițiu de înțelegere a Legii: „... Moise ne-a poruncit în Lege ca pe unele ca acestea să le ucidem cu pietre. Dar Tu ce zici?" (*Ioan 8, 5*).

Întrebarea devenea, în același timp, și o invitație de a-și exprima propria părere, dincolo de ordinea juridică. Dar Iisus a rămas consecvent poziției sale cu privire la uniunea dintre un bărbat și o femeie. Concepția sa privind adulterul (așa cum rezultă din *Evanghelia după Matei 5, 8)* nu era una primitivă, ci, dimpotrivă, deosebit de aspră, de o asemenea rigurozitate, încât acceptarea indisolubilității legăturii, ca una de drept divin, natural, excludea repudierea. În Legea lui Moise era stipulată și învoirea bărbatului de a-și lăsa, în anumite condiții, jumătatea. Totuși, femeia și complicele său erau condamnați la moarte pentru adulter, în timp ce soțul, care avea o relație extraconjugală cu o femeie nemăritată, risca numai oprobriul public.

Cărturarii și fariseii și-au abandonat demersul, deoarece, în fața unui discurs fără fisură, erau pe cale să piardă disputa. În zadar au încercat să-l prindă în cursă, să-i îndrepte propriile cuvinte împotriva lui însuși. Atunci

Giotto di Bondone, fresca Iisus Hristos înaintea lui Caiafa aflată în Capela Scrovegni din Padova

de geniu, ulterior generali, Mihail Boteanu și Ioan Culcer. Cu toate controversele, lucrările s-au efectuat în mod rapid, astfel că la sfârșitul anului 1894 ele erau, practic, finalizate.

Construirea aliniamentului fortificat de pe cursul inferior al Siretului a început mai târziu, un factor care a întârziat lucrările fiind disputele din jurul proiectului. Existau unele deosebiri între vederile Comisiei din 1882 și cele ale generalului Brialmont. În consecință, Guvernul român a făcut apel, în 1887, la serviciile maiorului prusac Maximilian Schumann, o autoritate în materie de fortificații. Cum planurile lui Schumann se apropiau de cele ale comisiei din 1882, au fost acceptate de autoritățile române.

În luna iunie 1888, Regimentul 2 Geniu a început executarea lucrărilor la aliniamentul fortificat Focșani – Nămoloasa – Galați, terminate la sfârșitul anului 1893. Regiunea (zona) fortificată se compunea din trei fronturi: Frontul Focșani, cu o dezvoltare frontală de 26 de km, era compus din 16 grupuri de baterii cuirasate; Frontul Nămoloasa – 12 km – era format din opt grupuri-baterii cuirasate; Frontul Galați, care se sprijinea pe lacul Brateș și pe Siret, cu o dezvoltare frontală de 14 km, avea 10 grupuri de baterii-cuirasate.

De remarcat că fiecare grup de baterii era organizat pe trei linii, așezate una în spatele celeilalte, la o distanță de circa 500 m. Materialul de artilerie era format din tunuri de 37 și 53 mm și mortiere de 120 mm. În anul 1914, în regiunea fortificată existau 876 de guri de foc de diferite calibre.

Planificatorii militari români, în acord cu directivele politice, considerau că Imperiul Rus reprezenta cel mai important pericol pentru existența statului, astfel că o ofensivă rusească era considerată varianta cea mai plauzibilă, care determinase, de altfel, și construcția regiunii fortificate. Proiectele de operații de până la Primul Război Mondial, puse de acord cu puterile Triplei Alianțe (Austro-Ungaria și Germania), alianță din care România făcea parte din 1883, porneau, invariabil, de la această ipoteză. Dar, prin modul cum era construit, aliniamentul putea fi folosit și împotriva unui eventual atac austro-ungar, care ar fi fost dirijat de la nord la sud, de-a lungul văii Siretului.

Sinuozități ale valorii operativ-strategice

La intrarea României în Primul Război Mondial alături de Antantă, linia fortificată și-a pierdut valoarea strategică, întrucât Imperiul Rus era aliatul României, trupele sale, potrivit Tratatului politic și convenției militare, încheiate la 4/17 august 1916, urmând să coopereze cu armata română. De altfel, aliniamentul a fost dezafectat, materialul de artilerie fiind repartizat marilor unități.

Eșecul campaniei din toamna anului 1916 a avut drept consecință retragerea familiei regale, a Guvernului, Parlamentului și armatei în teritoriul dintre Carpați și Prut, capitala statului român devenind pentru doi ani Iașiul. Ofensiva Puterilor Centrale a fost oprită de trupele ruse și române, la sfârșitul anului 1916 și începutul anului 1917, pe aliniamentul general: Carpații Orientali – Siretul inferior – Dunărea maritimă. „Poarta Focșanilor", cum mai era denumită regiunea dintre cotul Carpaților și Dunăre, și-a dovedit, din nou, valoarea

O baterie din linia a doua

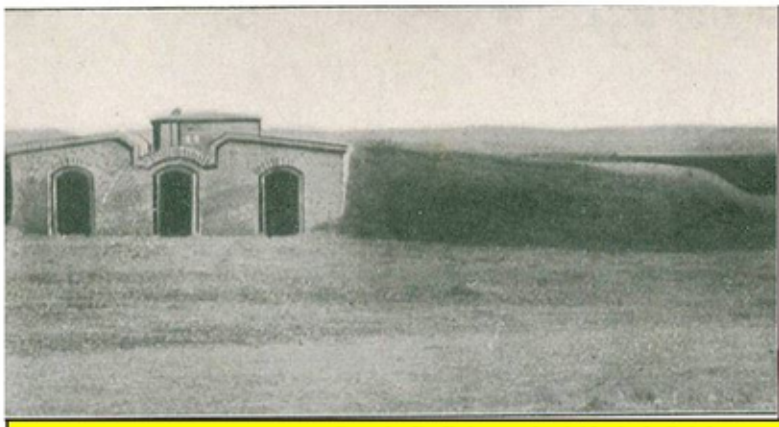

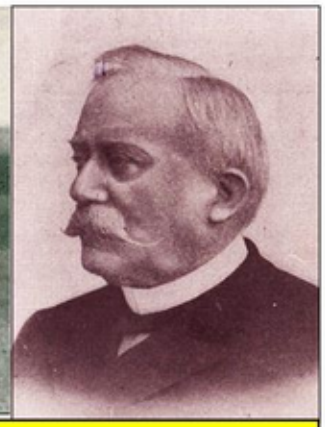

Baterie din linia a treia și Alexis de Brialmont

DESTINUL ALINIAMENTULUI FORTIFICAT FOCȘANI – NĂMOLOASA – BRĂILA

Dr. PETRE OTU

În perioada postbelică, aliniamentul fortificat Focșani – Nămoloasa – Brăila a beneficiat de o atenție istoriografică aparte, motivată, în primul rând, de rolul pe care ar fi trebuit să-l aibă în contextul schimbării de alianță a României de la 23 august 1944. În cadrul dezbaterilor aprinse, purtate cu deosebire după decembrie 1989, aliniamentul situat între cotul Carpaților și Dunăre a căpătat semnificații cu totul deosebite, unii specialiști afirmând că pe el, în august 1944, s-ar fi jucat soarta postbelică a României și, de ce nu, chiar a sud-estului continentului european. Este un scenariu puțin plauzibil, de istorie contrafactuală, fără un suport științific real, asupra căruia vom stărui cu alte ocazii. Deocamdată, prezentăm, în cele ce urmează, destinul trist al acestei fortificații în care s-au investit foarte mulți bani, foarte multă muncă și foarte multe speranțe, spulberate definitiv în primii ani de după război.

Preocupările privind construirea unor fortificații pe teritoriul statului român datează din primii ani ai domniei lui Carol I, dar ele s-au intensificat după războiul de independență din anii 1877-1878, în contextul în care experiența Plevnei era foarte proaspătă. În anul 1882 s-a numit o comisie, condusă de generalul G. Manu, care a primit ca sarcină elaborarea unui proiect general de fortificare a unor regiuni și puncte strategice. În același, timp, guvernul a făcut apel și la generalul belgian Alexis de Brialmont (*Magazin istoric*, nr. 9/2007), ce se bucura de o mare autoritate în domeniul fortificațiilor.

Un aliniament pentru supraviețuirea României

Comisia a prezentat un plan în care s-au propus, între altele, în ordinea urgenței, fortificarea Capitalei, spre a fi protejată de orice atac, urmată de fortificarea „gâtului" Focșani – Galați, aliniamentul urmând a bloca orice invazie de la est și nord-est spre sudul teritoriului românesc.

Întrucât apărarea Bucureștiului a fost catalogată prioritatea numărul unu, lucrările au început doi ani mai târziu, respectiv la 1/13 iunie 1884, după planurile generalului Brialmont, ajutat de căpitanii

timp a forțelor de pe front, înainte de 20 august, fie prin aducerea lor din adâncime până la aceeași dată, ceea ce nu s-a întâmplat. Este însă de precizat că directiva operativă sovietică dată la 2 august 1944 Fronturilor 2 și 3 Ucrainene nu prevedea și atacarea zonei fortificate. Nici cea din 21 august nu evoca o asemenea posibilitate.

Schimbarea de alianță a României de la 23 august 1944 sau „întoarcerea de arme", cum i s-a mai spus, a permis trupelor sovietice să depășească fără luptă zona fortificată și să efectueze un marș strategic prin sudul teritoriului românesc până la frontierele cu Bulgaria și Iugoslavia. Din nou, evenimentele politice și militare au fost de așa natură, încât aliniamentul fortificat dintre cotul Carpaților și Dunăre nu și-a putut împlini menirea pentru care a fost construit.

Cedare „fără contraprestațiune"

Convenția de Armistițiu semnată la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944, nu conținea nicio prevedere referitoare la fortificațiile românești, dar partea sovietică din Comisia Aliată de Control a cerut, ulterior, distrugerea liniei fortificate Focșani – Nămoloasa – Brăila. Din varii motive, acest lucru nu a avut loc imediat, ci abia în primăvara anului 1946, motivația fiind, cu preponderență, economică, iar inițiativa aparținând autorităților române.

La 17 aprilie 1946, directorul general al Căilor Ferate Române, ing. I.S. Bernacki, a adresat un raport Ministerului Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, solicitând ca acesta să intervină la Ministerul Apărării Naționale pentru a se ceda instituției pe care o conducea cazematele din zona fortificată Focșani – Nămoloasa– Brăila spre a fi distruse. Scopul era recuperarea fierului beton, care era foarte necesar Căilor Ferate pentru lucrări de refacere și investiții. În plus, sublinia directorul Bernacki, inutilitatea păstrării fortificațiilor era evidențiată și de faptul că importante suprafețe erau sustrase din circuitul agricol.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul Partidului Comunist din România și titularul acestui departament, a fost de acord cu solicitarea, pe care a supus-o, apoi, generalului Constantin Vasiliu-Rășcanu, ministrul Apărării Naționale, ce s-a dovedit, la rându-i, favorabil ideii. Cei doi miniștri au elaborat un referat comun, nr. 15.320 din 4 mai 1946, pe care l-au introdus pe ordinea de priorități a Guvernului. În document se relua motivația directorului general Bernacki privind inutilitatea fortificațiilor din sudul Moldovei și necesitățile mari ale C.F.R.-ului și se propunea ca Ministerul Apărării Naționale să cedeze „fără contraprestațiune" materialele ce vor rezulta din dezmembrarea fortificațiilor din fosta linie fortificată Focșani – Nămoloasa – Brăila. Terenurile agricole rămase libere urma a fi transferate Ministerului Agriculturii și Domeniilor.

În ședința din 16 mai 1946, Consiliul de Miniștri a luat în dezbatere referatul celor doi miniștri și a aprobat solicitările, prin Jurnalul nr. 664, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 163, din 17 iulie 1946. Potrivit documentului, miniștrii Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, Apărării Naționale, Agriculturii și Domeniilor erau responsabili de îndeplinirea deciziei.

În baza acestui jurnal, Direcția aprovizionării din C.F.R. a organizat, la 27 iulie 1946, o licitație pentru încredințarea lucrărilor unor firme specializate. S-au prezentat șapte firme, trei fiind desemnate câștigătoare: Cooperativa „Zidarul", din București, Societatea „Astra Union" și „Beton Monier". În ședința din 29 august 1946, Comitetul de direcție al C.F.R. a

Ruină din linia fortificată

strategică. De data aceasta pericolul venea de la sud, și nu de la est sau nord-est.

În vara anului 1917, Puterile Centrale au încercat să depășească rezistența organizată pe acel aliniament și să scoată România din război. Dar bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz (iulie-august 1917) au fost câștigate de armata română, susținută, inegal, de trupele ruse, coeziunea acestora fiind afectată de evenimentele din fostul imperiu, devenit republică.

A.I. Vișinski, Gheorghe Gheorghiu-Dej și generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu

În perioada interbelică, în toate studiile, prognozele și proiectele de operații ale Marelui Stat Major, aliniamentul Focșani – Nămoloasa – Galați era considerat esențial pentru apărarea țării, aici urmând a se desfășura bătălia decisivă cu armata sovietică, vecinul de la răsărit fiind, în continuare, perceput ca inamicul cel mai periculos. Cu toate acestea, refacerea lucrărilor în regiune a întârziat foarte mult, astfel că la sfârșitul anilor interbelici, aliniamentul era, practic, nefuncțional.

Declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial a obligat autoritățile să-și reconsidere opțiunile și, la 21 octombrie 1939, Marele Stat Major, prin ordinul nr. 7.314, a hotărât reorganizarea defensivă a aliniamentului Focșani – Nămoloasa – Brăila. Această ultimă localitate a fost inclusă în sistemul de apărare din necesitatea apărării și pe fluviul Dunărea, întrucât dispozitivul terestru, cu punctul terminus Galați, putea fi întors printr-o acțiune navală. Lucrările au continuat în ritm susținut până la 18 iunie 1941, când au fost sistate, patru zile mai târziu România alăturându-se ofensivei germane împotriva Uniunii Sovietice. Scopul era eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, anexate cu un an în urmă de către sovietici.

Deplasarea spre răsărit a frontului a avut ca efect încetarea lucrărilor la aliniamentul fortificat, a cărui consolidare nu se mai justifica. Această stare de lucruri a durat aproape doi ani, pentru ca ofensiva sovietică din toamna anului 1943 și primele luni ale anului 1944 să readucă în actualitate necesitatea refacerii urgente a fortificației dintre cotul Carpaților și Dunăre.

Lucrările au început cu rapiditate, astfel că până în luna aprilie 1944, se construiseră două poziții defensive, consolidate apoi până în august același an. Aliniamentul Focșani – Nămoloasa – Brăila se întindea, practic, între trecătoarea Oituz și confluența Siretului cu Dunărea. Avea o dezvoltare frontală de 160 km, dintre care 90 km în „Poarta Focșanilor". Se construiseră 1.600 de cazemate din beton, adică 10 obiective pe km liniar. Concomitent au fost amplasate 1.800 de locașe de tragere și puncte de observare, în care a fost amplasat armament antitanc și automat. Pe porțiunile accesibile atacului cu blindate s-au construit 60 km de obstacole antitanc. S-a instituit o garnizoană de siguranță, compusă din trei detașamente (106, 115, 121), care totaliza nouă batalioane de infanterie, dotate pentru lupta în lucrări de fortificații.

În cursul discuțiilor la nivel înalt purtate în luna august 1944 între români și germani s-a evocat posibilitatea retragerii dispozitivului de apărare de pe aliniamentul Târgu Neamț – Târgu Frumos – nord Iași – nord Chișinău în regiunea fortificată, dar până la declanșarea ofensivei sovietice (20 august 1944) nu s-a luat nicio decizie. În plus, nici pe aliniamentul din „Poarta Focșanilor" nu s-au întreprins prea multe măsuri pentru echiparea lui, astfel că în momentul reluării ostilităților el era, practic, insuficient pregătit pentru apărare. Studiile Marelui Stat Major evidențiază că pentru realizarea unei apărări puternice pe aliniamentul fortificat erau necesare 11-12 divizii, având capacitatea de luptă completă. Acest cuantum ar fi putut fi atins fie prin regruparea la

Microarhiva Magazin istoric

AGENTURA ATAȘATULUI MILITAR SOVIETIC

Dr. PETRE OPRIȘ

În jurnalul său din perioada celei de-a doua conflagrații mondiale, Gheorghi Dimitrov a precizat că a instruit un grup de activiști politici (din care făcea parte viitorul general Mihail Burcă) și radiotelegrafiști, înainte de trimiterea lor spre România (11 iunie 1943). Asemenea acțiuni au fost organizate de liderul comunist bulgar și subordonații săi din Comintern încă din vara anului 1941, în cooperare cu NKVD și GRU.

Deoarece Mihail Burcă a făcut parte din grupul respectiv, putem presupune faptul că, în perioada de instruire a sa în U.R.S.S., acesta a avut legături directe cu ofițeri NKVD și/sau GRU. În plus, când a îndeplinit funcția de șef al Direcției Generale Politice din Ministerul Afacerilor Interne (septembrie 1947-30 decembrie 1950), Mihail Burcă a avut posibilitatea să discute cu consilierii sovietici care supravegheau situația politică, militară, economică și socială din România.

Generalul Mihail Burcă

În consecință, inițiativa atașatului militar sovietic general-maior I.V. Vinogradov de a-l contacta pe generalul Mihail Burcă în primăvara anului 1962 nu a fost o simplă întâmplare. În opinia noastră, documentul olograf pe care îl publicăm în continuare provenit din fosta arhivă a C.C. al P.C.R. este o dovadă a interesului pe care atașatul militar sovietic îl avea pentru menținerea unor legături și exploatarea informativă a unui român care și-a trădat țara în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și care, la un moment dat, a ajuns în funcția de adjunct al ministrului Forțelor Armate ale Republicii Populare Române.

Doi ani mai târziu, în cursul convorbirilor sovieto-române de la Moscova din 11 iulie 1964, Nikolai Podgornîi a descris situația neplăcută în care s-a aflat general-maiorul I.V. Vinogradov, ca urmare a „lipsei de dorință" a autorităților de la București de a permite atașatului militar sovietic să stabilească „contacte de lucru cu conducerea serviciului de informații militare" în anul 1961. În acele condiții, „Statul Major al armatei sovietice i-a spus tov. Vinogradov să nu mai revină la această problemă și să nu se mai ocupe de legături cu serviciul de informații al armatei române, ci să se limiteze numai la funcția de reprezentant".

În altă ordine de idei, generalul I.V. Vinogradov (numit în funcția de atașat militar în ianuarie 1961) a afirmat că este nevoit să plece la 1 iunie 1962 din România, cu familia, sugerând astfel lui Mihail Burcă faptul că avea nevoie urgent de informații. Deși nu a primit ceea ce dorea, Vinogradov nu a fost retras de la post și a asistat la aplicația Organizației Tratatului de la Varșovia desfășurată în România și Bulgaria (15-17 octombrie 1962), împreună cu general-locotenent E.T. Marcenko, general-maior A.A. Tereskin, general-maior S.D. Lavrentiev și contraamiral Domnin – care îndeplineau atunci funcțiile de reprezentanți ai Comandamentului Forțelor Armate Unite pe lângă Marele Stat Major al armatei române.

A numite cuvinte și fraze din documentul inedit pe care îl edităm au fost subliniate de Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu un creion de culoare roșie. Pentru a evidenția aceste amănunte, am utilizat caractere italice.

aprobat decizia comisiei de licitație, încredințând societăților în cauză, pe baza unor contracte, executarea lucrărilor de distrugere a fortificațiilor din sudul Moldovei. De exemplu, societății „Zidarul" i s-au încredințat 621 de cazemate, de pe aliniamentul Călieni – Suraia – Ruginești – Mărășești.

O fostă turelă de artilerie

Căile Ferate Române se obligau să asigure vagoanele necesare pentru încărcarea fierului recuperat și sortat, cantitatea lunară urmând să fie de minimum 1.000 tone pe lună. Prețul era stabilit la 1,570 lei/kg de fier recuperat și predat, în condițiile prevăzute în contracte.

Lucrările de dezafectare a cazematelor au început în luna octombrie 1946 și s-au desfășurat cu încetineală, astfel că, în iunie 1948, ele nu erau finalizate. La acea dată, o comisie de anchetă a autorităților judiciare, care cerceta un litigiu între Căile Ferate Române și firmele prestatoare, constata destule nefuncționalități de ambele părți. Astfel, Căile Ferate nu supravegheau activitatea nici la cazemate și nici la centrele de sortare și îmbarcare, astfel că ea se afla, practic, la dispoziția firmelor executante. Prin urmare, nu se cunoștea cantitatea de fier ce se recupera de la o cazemată sau de la șantier și nici materialele folosite pentru obținerea lui.

Diriginții șantierelor, în goana lor după câștig, distrugeau doar acele cazemate sau porțiuni care aveau încorporate în ele fier, lăsând de izbeliște fundațiile, pereții laterali și alte elemente de construcție. La dezafectarea cazematelor se foloseau și bombele de avion, dar delaborarea (dezafectarea și demontarea) acestora se făcea adesea în condiții improprii, ceea ce genera consecințe negative. Tribunalul Focșani avea înregistrate zeci de plângeri ale locuitorilor din diferite zone prin care se reclamau pagube însemnate la culturile cerealiere și la cele de viță-de-vie.

Distrugerea fortificațiilor se dovedea astfel o treabă chiar mai anevoioasă decât construcția lor, începută cu mai bine de șase decenii în urmă. ■

ÎNCĂIERARE
(Biverb: 10, 6)

Laurian BUTURE – Bacău

Soluția rebusului **DIMITRE ONCIUL**, din nr. 12/2013

STRAJA – VAST – CERNAUTI – EA – OR – INTREGI – ACT – TOANA – C – L – ETERNA – TI – ABOR – IS – PRN – URIC – ARGES – ENI – EI – A – CT – V – ACADEMIEI – UN – LUE – PORT – LATININATII

Soluția jocului **Expediția lui Darius (514 î.H.)** din nr. 12/2013

ÎNCERCUIȚI, PERȘII CAD, ÎNSĂ GEȚII NU

(ÎN CE R / CU I T / I PE R ȘI I/ CA DIN SĂGEȚI ÎN U)

Dante, Boccaccio și Petrarca, triada de aur a literaturii italiene
(fresce de florentinul Andrea del Castagno, în veacul al XV-lea)

BOCCACCIO, CONTEMPORANUL NOSTRU

MĂDĂLINA NICOLAU

Cu siguranță, fie și numai pentru inspirația de a numi Divină Comedia **lui Dante Alighieri, de a fi ținut primele prelegeri de explicare a conținutului ei, ca și pentru prietenia și corespondența cu contemporani iluștri, între care cel mai de seamă a fost Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio ar fi fost menționat în orice istorie a literaturii italiene. Capodopera lui însă,** Decameronul, **l-a înălțat în triada de aur aflată la temelia culturii italiene.**

Născut în 1313, acum 700 de ani, la Paris, cel mai probabil dintr-o legătură a tatălui său, negustor florentin, cu o franțuzoaică de origine aristocratică, copilul, despărțit de mamă, este crescut din fragedă pruncie la Florența. Dorind să-l vadă comerciant, tatăl își trimite fiul de 14 ani la Napoli, să-și facă ucenicia. Paralel, timp de șase ani, Giovanni se străduiește să studieze jurisprudența canonică, fără nicio finalizare însă. Inapt pentru aceste domenii, se va consacra definitiv literaturii. Refuzând orice constrângere, trăind după propriul program, atras de știință, dar și de literatură, istorie, geografie, autodidactul Boccaccio reușește să-și facă o solidă cultură prin muncă tenace, prin studiu și cercetare.

Între Florența și Napoli

Benefice pentru el s-au dovedit a fi atât Curtea napolitană a regelui Robert de Anjou, cât și republicana și efervescenta Florență. La Curtea din Napoli, pe unde trecuse și Petrarca (*Magazin istoric*, nr. 6/1992), erau chemați literații și savanții cu preocupări pentru lumea

„În ziua de 06.05.[19]62, orele 18.00, este chemată la telefon soția mea de către soția ataşatului militar gl.mr. Vinogradov, întrebată fiind dacă Burcă este acasă. Răspunzând afirmativ, a cerut insistent să i se permită să vină pentru câteva minute împreună cu soțul ei, spunând că este *o problemă foarte urgentă și neplăcută pentru el.*

Din discuții a reieșit: că îmi destăinuie o problemă secretă și *mă roagă să nu spun la nimeni.*

A început astfel: că eu am pregătit și am avut ca agentură informativă pe: Pintilie Gh., Posteucă Mișa și Nicolau Serghie.

«Când am fost numit ataşat militar în România, m-am bucurat foarte mult și totodată *am primit sarcina să mă ocup de Direcția Informații [a] M.F.A.*»

La sosirea în România, prezentându-se la tov. gl. col. Tutoveanu I. [șeful Marelui Stat Major], i-a spus că are însărcinarea să se ocupe și de munca de informații. Tovarășul Tutoveanu i-a răspuns că-l depășește această problemă și că depinde de tov. ministru Sălăjan și Biroul Politic [al] C.C. [al] P.M.R.

Tov. Vinogradov mai departe spune că tov. Sălăjan i-a spus că în privința specialiștilor militari guvernele noastre au stabilit numărul și pe ce probleme au simțit nevoia. Și, în legătură cu problema ridicată de el, o va aduce la cunoștință mai sus.

După șapte luni de stat aici, Moscova l-a întrebat cum merge treaba și dacă are răspuns în această problemă.

Răspunzând negativ, i s-a spus să se ocupe numai de munca ca [*sic!*] *ataşat militar*. Până în vara anului 1961 a avut legătură sporadic cu șeful Direcției Informații, gl.mr. [Constantin] Popa, col. Silaghi și col. [Ion] Ciulei, care veneau la dânsul după materiale și câteodată cereau consultarea în legătură cu munca de cercetare pe linie de aplicații.

Gheorghe Pintilie

Generalul Vinogradov (stânga)

În aprilie 1962, spune el, am fost chemat la Moscova, la minister, și înainte de a se prezenta la șeful Marelui Stat Major, a fost *chemat de către șeful Direcției de informații sovietice, gl.col.* [Vladimir Dmitrievici] *Ivanov, care îi atrage atenția că s-a primit un raport din partea generalului* [E.T.] *Marcenco, care spune printre altele că din partea noastră este o atitudine răuvoitoare față de tov. sovietici* și că unul din aceste exemple redă faptul că lui Vinogradov nu i s-a permis să lucreze cu Direcția Informații [a] M.F.A.

Vinogradov spune că, în legătură cu această problemă, el n-a vorbit niciodată cu generalul Marcenco și că a arătat că la noi se bucură toți tov. sovietici de dragoste și stimă, combătând cele afirmate de șeful lui.

Azi, 06.05.[19]62, spune dânsul mai departe, a primit o telegramă de [la] Moscova prin care este înștiințat să predea munca secretarului său și pe data de 01.06 să plece cu toată familia.

În problema ridicată mai sus, eu am răspuns că, fiind o problemă internă a statului sovietic, nu pot să-i fiu cu nimic de folos.

A mai spus că a comunicat acest lucru și tov. [Ivan Kuzmici] *Jegalin* [ambasadorul U.R.S.S.], *dar acesta ar fi dat din umeri.*

Discuția a durat aproximativ 10 minute".

ADJUNCTUL
MINISTRULUI
FORȚELOR ARMATE
(ss.) General-locotenent
Mihail Burcă ■

muna florentină și cu urmări benefice pentru cultura italiană a fost aceea de a comenta public *Comedia* lui Dante (*Magazin istoric*, nr. 9/1987, 3/1995, 1, 4/2002). Era cunoscut ca mare admirator al poetului, căruia îi dedicase, într-una dintre lucrări, chiar o apoteoză. A scris un tratat, primul de acest fel, *Viața lui Dante*, și a copiat, în repetate rânduri, *Divina Comedie*. Nu e de mirare că s-a dedicat, cu pasiune și patos, citirii și explicării capodoperei dantești. La 23 octombrie 1373, în biserica San Stefano di Badia, își începe Boccaccio lectura publică, în fața unui auditoriu extrem de divers: învățați, studenți, călugări, cavaleri, meseriași, negustori...

Maria d'Aquino, cunoscută sub pseudonimul Fiammetta (viziune târzie)

În cele 60 de lecții a încercat să pătrundă sensurile ascunse ale scriiturii, să le facă accesibile oamenilor de rând, să le apropie de viața reală. Aceste conferințe-prelegeri au fost ținute până în iulie 1374. Îndurerat de moartea bunului său prieten Petrarca, Boccaccio se retrage în satul strămoșilor lui, Certaldo. Aici, la 21 decembrie 1375, se stinge din viață, la 62 de ani, după ce își împlinise visul de a-l face cunoscut pe Dante cetății pe care o iubise, dar care-l ținuse atâția ani departe de zidurile sale.

Un singur suflet în două trupuri

Dacă de Dante îl lega un sentiment de adâncă veneație, în Petrarca, Boccaccio a întâlnit prietenul și îndrumătorul de care avea nevoie. L-a cunoscut în 1350 și a avut bucuria ca peste un an să-i înmâneze, la Padova, omagiul Florenței. Au rămas în relații apropiate („un singur suflet în două trupuri", cum scria Petrarca) și, deși autorul *Decameronului* vedea în el un mare maestru literar, nu se sfia să-i judece aspru anumite opțiuni. Astfel, când află că poetul a acceptat ospitalitatea familiei Visconti, recunoscută pentru tirania cu care-și guverna supușii, indignarea lui Boccaccio nu cunoaște margini. „Să-ți spun adevărul: am rămas împietrit și mi-am spus că e cu neputință. Oh! Dumnezeule, cine ar fi crezut că din pricina lăcomiei ai putea să renunți la credința ta? Dar care om de onoare, chiar dacă ar fi primit vreo lovitură din partea patriei sale, s-ar fi unit cu dușmanii ei?"

Răspunsul lui Petrarca n-a întârziat. El nu s-a arătat nici uimit, nici vexat de cuvintele aspre ale prietenului. Un amestec de trufie, de recunoaștere a propriei valori, puțin cinism și o suverană nepăsare pentru ce au gândit prietenii și admiratorii săi – cam în acest mod s-ar putea interpreta laconicul lui mesaj: „Nu eu sunt acela care trăiește pe lângă principi, ei sunt cei care trăiesc pe lângă mine."

O sută de povești sau basme

Deși a scris enorm (în latină, dar uneori și în italiană), de la lucrări de erudiție, la sonete, poeme, balade, alegorii, cantonete, de la pamflete la primul roman psihologic al literaturii europene, totuși opera ce-l va impune nu doar în literatura italiană, ci și în cea universală, este *Decameronul*. Folosind cu măiestrie subiecte din *fabliaux*-urile medievale (scurte povestiri satirice în versuri, în secolele XII-XIII), din culegerile anonime de povestiri apărute în secolul al XIII-lea

Alte scene din Decameron, *ilustrate de Taddeo Crivelli (1467)*

Antichității, pentru om, pentru natură. Erudiți precum Andalo da Negro sau Paolo da Perugia i-au prilejuit întâlnirea cu literatura Antichității, a Orientului arab și bizantin. Sub protecția regelui înflorea un mediu intelectual propice dezvoltării talentului și preocupărilor lui Boccaccio.

Ilustrații la capodopera Decameron, ***de unul dintre cei mai mari pictori ai Renașterii, francezul Jean Fouquet (1420-1481)...***

Tot aici, după ce trecuse prin câteva aventuri sentimentale, se îndrăgostește cu pasiune de Maria d'Aquino, fiica naturală a regelui Robert. Cunoscută sub pseudonimul Fiammetta, ea va fi inspiratoarea lui Boccaccio, prezență cvasipermanentă în opera sa. În timp ce Beatrice și Laura reprezentau pentru Dante și Petrarca prototipul *donnei angelicata*, iubirea dintre Fiammetta și Boccaccio, viața senzuală, naturală, umană, transpusă în literatură, deschid drumul către Renaștere.

Atât de mare a fost influența Mariei d'Aquino asupra lui Boccaccio, încât, la îndemnul ei, în timpul șederii la Napoli, a fost conceput proiectul *Decameronului*. Dar episodul Napoli va avea un sfârșit de două ori trist pentru scriitor. Maria d'Aquino, obișnuită să-și abandoneze iubiții, îl părăsește pe Giovanni, iar familia Boccaccio, ca urmare a falimentului bancherilor florentini Bardi, își pierde întreaga avere. Ca atare, tânărul e obligat să părăsească strălucitoarea Curte a Neapolelui și să revină în Florența.

Întors în orașul de pe Arno, Giovanni Boccaccio încearcă să administreze bruma de avere ce-i rămăsese, dar își continuă cu asiduitate și studiile. Învață limba greacă și îl citește în original pe Homer, casa lui devine locul de întâlnire al eruditilor, iar rodul anilor de cercetări se materializează în lucrări precum *Despre genealogia zeilor*, un indice de geografie istorică numit *Despre munți, păduri, izvoare...*, biografii istorice sau romanțate (*Despre întâmplările bărbaților iluștri* și *Despre femeile vestite*). De subliniat că toate lucrările erau scrise în latină și conțineau o bibliografie impresionantă.

Orice cetățean care dorea să se implice în viața publică, așa era prevăzut în legea florentină, trebuia să fie membru al unei bresle. Nici Boccaccio n-a făcut excepție și, pentru a putea participa la treburile obștești, s-a înscris în breasla judecătorilor și a notarilor. Comuna Florența, recunoscându-i erudiția și lăudabila activitate de „popularizare" (am zice noi azi) a cunoștințelor din diverse domenii, l-a răsplătit încredințându-i câteva misiuni. Astfel, merge în ambasadă la Curtea lui Ostasio da Polenta, îi va înmâna, la Ravenna, fiicei lui Dante Alighieri, călugărița Beatrice, zece florini de aur din partea cetății Florența; este trimis la Padova, să-i ofere lui Francesco Petrarca omagiul Florenței; va pleca cu ambasade la Curtea papală de la Avignon și la Roma.

... și dintr-un manuscris de secol XV

Dar de departe cea mai onorantă dintre însărcinările date lui Boccaccio de co-

citează deseori în materialele documentare numele studentului Chiaro Peruzzi, ce cheltuise într-un singur an, pentru hrană și pentru cumpărarea unei singure cărți, suma de 226 lire, ce echivala cu prețul a 30 de boi. Deci nu era la îndemâna oricui să învețe. Dar pe cei mai mulți dintre cei plecați să-și ia o diplomă nici nu-i ducea capul sau nu-l aveau la studii. „După cum zi de zi avem prilejul să vedem, concetățenii noștri se întorc de la Bologna care judecător, care notar și care doctor, împopoțonați cu straie lungi și largi, de culoare stacojie, cu pălăriuțe căptușite cu blană de jder și cu multe alte nimicuri bătătoare la ochi".

Notarii, ca și doctorii, sunt ironizați fără milă, pentru ifosele lor, dar și pentru prea puțina știință de carte. Citind *Decameronul*, s-ar putea reconstitui arhitectura cartierelor, numele străzilor, ulicioarelor, al mahalalelor, al bisericilor mai cunoscute. Abundă detalii despre interiorul caselor, despre viața casnică, despre preocupările femeilor și bărbaților timpului. Lectura celor 100 de nuvele nu este doar captivantă, ci și foarte instructivă, pentru că oferă numeroase informații despre viața Florenței de la mijlocul secolului al XIV-lea.

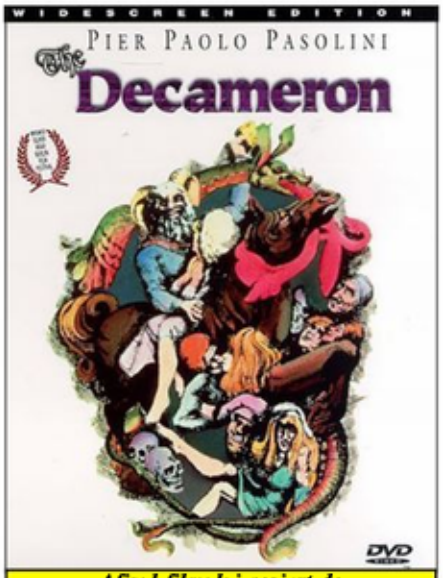

Afișul filmului regizat de Pier Paolo Pasolini (1922-1975)

Deși drumurile, pe uscat și pe apă, erau anevoioase și pline de primejdii, dacă s-ar schița o hartă cu denumirile locurilor străbătute de personajele cărții, am fi uimiți de diversitatea și multitudinea lor. Profilul acesta de „homo viator" se armonizează deplin cu lumea efervescentă din zorii Renașterii, cu deschiderea către noi orizonturi, către noi experiențe, cu dorința de a cunoaște, de a cerceta.

Viziunea, aproape modernă, am putea spune, a lui Boccaccio asupra omului include, desigur, și modul de abordare a religiei. Sunt absente patosul, devoțiunea absolută, ruperea de lume, de frumusețile și satisfacțiile ei efemere, în beneficiul contemplației și al cufundării în misticism. Nu există nici contestări vehemente ale existenței divinității. Calea de mijloc, a bunului simț, agrementat uneori cu ironii sau relativ scepticism, se regăsește în comportamentul tuturor. Excesele, bigotismul, prefăcătoria, șarlatania sau mercantilismul unor preoți și călugări sunt sancționate prompt prin sarcasm sau prin pedepse administrate de cei din jur. În rest, de „micile" păcate omenești se face haz și devin folclor.

Pe nedrept a fost învinuit scriitorul că înfățișează o lume de păcătoși și că atacă însăși baza credinței. Cu talentul său de povestitor, cu priceperea de a pătrunde tainele sufletului uman, cu înțelegere pentru tot ce-i omenesc, Boccaccio a reușit să lase literaturii universale o capodoperă ce nu dă semne de îmbătrânire. ■

Radio România București fm [98,3 FM]

în Italia, ca și din poveștile orientale, Boccaccio reușește să topească aceste surse diferite, să le așeze într-un cadru unitar și să obțină o scriere despre viața de zi cu zi din satele toscane și din orașele italiene. În paginile sale trăiește o lume reală, ancorată puternic în viață, în muncă, în iubire, în călătorii, pusă pe șotii și păcăleli, mai puțin contemplativă și înclinată spre mistic, aprigă, dură, pedepsind prostia sau trufia.

Regele Neapolelui, Robert de Anjou

Prezentarea cărții, scrisă între anii 1352-1354, este făcută de autor însuși. *Decameronul* conține „o sută de povești ori basme, ori parabole, ori istorioare... istorisite în zece zile de către o preacinstită ceată de șapte doamne și trei tineri... pe vremea păcătoasă a molimei de odinioară...". Este vorba despre ciuma care decima orașele Europei (1345-1348, *Magazin istoric*, nr. 9/1993). Grupul, ce se retrăsese într-o fermă la țară, unde își petrecea în dulci desfătări zilele, conform dictonului „carpe diem", fără a întrece cu nimic măsura și buna cuviință, trăia totuși sub amenințarea înfricoșătoarei boli. De aici și exacerbata poftă de viață, de povestiri licențioase, precum și o totală descătușare de prejudecăți.

S-a spus că Boccaccio reabilitează femeia și-i acordă dreptul de a acționa și a se exprima liber, în toate aceste povestiri. Uneori uimește de-a dreptul dezinvoltura cu care gingașele creaturi tratează subiecte rămase până azi „tabu" în anumite medii. Inventive, hotărâte să-și impună voința, să-și apere iubiții, chiar cu prețul minciunii sau al sperjurului, ele devin prezențe memorabile pe tot parcursul lecturii. Este adevărat că dincolo de omagiu adus femeii, autorul nu se dă în lături să le dezvăluie și laturile negative (schimbătoare, îndărătnice, fricoase, slabe de înger), ceea ce le mărește credibilitatea ca personaje și ni le face mai simpatice, coborându-le de pe soclu.

Modernă este și viziunea sa despre ierarhia socială: nobletea faptei, și nu cea a originii este ceea ce dă valoare unei persoane. Întâmplările corijează de cele mai multe ori eroarea destinului de a înălța pe cel ce nu merită. Trăind într-o lume în permanentă mișcare și prefacere, când crește influența comerțului, a banilor – nu degeaba spunea Papa Bonifaciu al VIII-lea că bancherul florentin devenise al cincilea element al lumii, la fel de prețios ca aerul, apa, pământul sau focul –, pentru Boccaccio personajul este cu atât mai interesant cu cât reprezintă mentalitățile noilor păturii. El n-are prejudecăți, vorbește despre evrei convertiți la creștinism, pentru că văd cum crește credința oamenilor simpli, în ciuda purtărilor nedemne ale unor prelați, sau cum învinge înțelepciunea cămătarului evreu măreția unui sultan.

În lumea *Decameronului* o aristocrată se îndrăgostește de un bărbat de rang inferior, fata unui croitor se logodește cu fiul unui mare negustor, iar un cămătar cu purtări alese se însoară cu fiica regelui Angliei.

Certaldo, satul strămoșilor lui Boccaccio (imagine de azi)

Tot felul de meseriași, dar și de oameni școliți sunt înfățișați cu obiceiurile sau metehnele breslelor respective. Florentinii cu dare de mână se îndreptau spre Universitatea din Bologna pentru studiile de medicină și de drept. Se

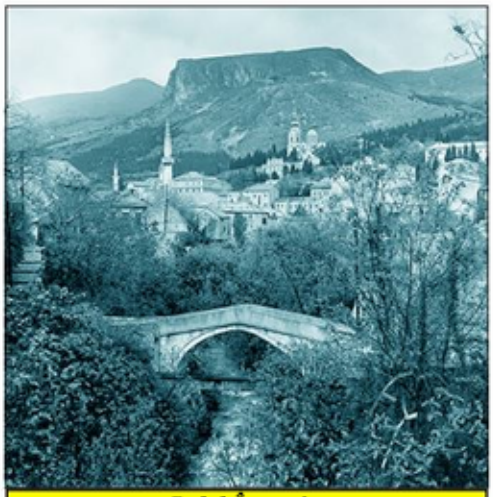

Podul Încovoiat

pentru bărbați și femei, Haremlîk și Selamlîk) și Kajtaz, reședința Ciorovici în stil mediteranean din 1874, ansamblul Pieței Tepa, Turnul cu ceas, Mănăstirea Ortodoxă Zitomislici înălțată în vecinătatea orașului începând cu 1566, vechea biserică ortodoxă cu hramul Nașterea Maicii Domnului (1833), noua catedrală ortodoxă cu hramul Sf. Treime (1863-1873), vechea biserică catolică cu hramul Sf. Petru și Pavel din 1867.

Autoritățile otomane au manifestat toleranță față de franciscanii catolici croați încă din momentul cuceririi Bosniei. Ei au primit, în 1463, din partea sultanului Mehmed al II-lea, un *ahidname* de confirmare a protecției și libertății de acțiune. În schimb, franciscanul Fra Andjelo de Vrh-Bosna și-a depus omagiul în fața sultanului. Franciscanii acționaseră din 1291 pentru îndiguirea influenței bogomililor (sectă întemeiată în secolul al X-lea, care predica reîntoarcerea la valorile creștinismului timpuriu și respingea ierarhia ecleziastică) localnici, din 1339/1340 preluând conducerea Vicariatului Bosniei, în condițiile în care ierarhia episcopală romano-catolică de Vrh-Bosna părăsise teritoriul actualei Bosnii-Herțegovine cu mult înainte de venirea otomanilor. După 1835, franciscanii croați au sprijinit curentul ilirist pansud-slav promovat de Ljudevit Gaj. În 1847 franciscanii croați din Herțegovina s-au separat de cei din Bosnia propriu-zisă, formându-și propriul Vicariat Apostolic, sub a cărui autoritate a intrat și Mostar. În 1852, la Mostar, Vicariatul Apostolic Herțegovina s-a reorganizat în Custodie.

Instaurarea în 1878 a administrației austro-ungare asupra Bosniei-Herțegovina, urmată în 1908 de anexarea deplină la Dubla Monarhie, a adus o nouă viață orașului, devenit capitala districtului Herțegovina. În această perioadă au fost construite primăria, vechiul gimnaziu (1898-1902), baia comunală (1914), imobilul Landbank (1910), sinagoga (1889; cedată orașului în 1952 de Comunitatea Evreiască și unde funcționează un teatru), mănăstirea franciscană catolică (1890), palatul episcopatului romano-catolic de Mostar-Duvno (1906), palatul mitropolitan ortodox (1910), ansambluri rezidențiale, zonele turistice Korzo (promenada) și Rondo.

La împărat doar s-a dat

Administrația austro-ungară a modernizat orașul, la standarde europene, prin introducerea iluminatului electric în imobile și stradal, a canalizării, a posturilor de telefonie (1906), prin construirea noului apeduct, a stației de pompieri (1885), a stației meteo (1903) și inaugurarea aeroportului (1913).

La începutul perioadei austro-ungare, majoritatea absolută a populației era reprezentată de musulmani bosniaci (actualii boșniaci), urmată în ordine descrescătoare de sârbi și croați, astfel: în 1885, din totalul de 12.665 locuitori, erau 6.825 musulmani, 3.369 ortodocși (sârbi), 2.359 catolici (croați) și 98 evrei. Treptat, pe fondul creșterii numărului total al populației, grație funcționarilor administrativi și militarilor aduși de Dubla Monarhie și a celor nou-veniți în căutarea unui loc de muncă, s-a înregistrat o stagnare a numărului boșniacilor și o sporire mai pronun-

Mustafa Mujaga Komadina îl însoțește pe străzile orașului pe împăratul Franz Josif I

Mostar (srb.-cr. „podar"), oraș al podurilor și al podarilor, simbolul legăturilor, dar și al conflictelor dintre vorbitori ai unor limbi și creatori ai unor culturi foarte apropiate și în același timp atât de îndepărtate, este chintesența specificității Herțegovinei, regiune a cărei capitală tradițională este.

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Situat pe ambele maluri ale râului Neretva, cale de comunicații între Câmpia Slavoniei (sector al Depresiunii Panonice), masivul montan dinaric din Bosnia și litoralul adriatic, Mostar constituie una dintre cheile de acces ale hinterlandului Balcanilor de Vest la ansamblul arealului maritim mediteranean.

Datorită poziționării favorabile, locuirile în această zonă delimitată de Muntele Velez și dealul Hum au dăinuit încă din perioadele iliră și romană. În 1408, pe malul vestic al Neretvei a fost construită fortificația Cim, iar la mijlocul secolului al XV-lea fortificația Nebojša și turnul Hercegușa pe malul estic, între care accesul se făcea peste un pod. Din 1474 avem prima mențiune documentară a orașului Mostar.

După intrarea acestei părți a Herțegovinei în componența Imperiului Otoman, în 1468, începe istoria urbană a localității, denumită în limba turcă Köprühisar.

Pleacă otomanii, vin austro-ungarii

Domnia sultanului Süleyman și-a pus amprenta asupra orașului prin construcția fortificației unitare, a moscheii Ceyvan Cehan, din 1552, moscheii Karadjoz Bey, din 1557, Podului Încovoiat (srb.-cr. „Kriva Ciuprija"), din 1558, de peste pârâul Radobolja, și, mai ales, a Podului Vechi (srb.-cr. „Stari Most") de peste Neretva – finalizat în 1566, ctitorie a arhitectului Mimar Sinan.

Devenit simbolul orașului, la fel ca și în cazul podului peste Drina din orașul bosniac Vișegrad, Podul Vechi din Mostar are o înălțime de 21 m, lungimea de 28,7 m și lățimea de 4 m, fiind compus dintr-un singur arc. Trăinicia construcției era dată de folosirea ca liant în compoziție a ouălor. Pentru asigurarea controlului accesului pe pod, la extremitățile acestuia otomanii au construit două turnuri fortificate: Halebiya, pe malul drept al Neretvei, și Tara, pe cel stâng.

În timpul administrației otomane au fost ctitorite edificii emblematice: vechiul bazar Kuyundjiluk (al aurarilor), moscheea Koski Mehmet Pașa din 1617, moscheea Tabacica, moscheea Sevri Hadji Hasan, școala islamică (medrese), casele familiilor Biscevici, Alaybegovici, Muslibegovici (cu spații separate

ment confirmat de Nota ambasadorilor Antantei de la Belgrad, din 4 august 1915, Mostar și întreaga Herțegovină au fost incluse în componența Serbiei Mari, împreună cu Bosnia și cu litoralul dalmat dintre Trogir și Ston. Astfel, Serbia ar fi urmat să obțină, prin axa de comunicații Sarajevo-Mostar-Ploce, accesul la Marea Adriatică, anulând eșecul suferit prin Tratatul de la București, din 10 august 1913, când constituirea statului albanez independent blocase ieșirea Belgradului la litoralul adriatic prin Kosovo. Aspirațiile sârbești de includere a Mostarului într-o Serbie Mare fuseseră exprimate constant de ideologii pan-sârbismului, începând cu programul „Nacertanije" (Schița), din 1844 al ministrului de Interne al Serbiei, Ilija Garașanin.

În timpul Primului Război Mondial, Mostar a fost ferit de distrugeri. A fost ocupat de trupele sârbe doar în ultimele zile ale marii conflagrații, în contextul dezmembrării Austro-Ungariei.

După intrarea Bosniei-Herțegovina, prin intermediul Statului Slovenilor, Croaților și Sârbilor în cadrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (redenumit ulterior Regatul Iugoslaviei) la 1 decembrie 1918, Mostar a devenit capitala districtului omonim, care se suprapunea teritoriului Herțegovinei.

Perioada interbelică a reprezentat pentru Iugoslavia o continuă dispută între curentele centralist și federalist, sârbii luând în considerare ca soluție destrămarea statului comun și constituirea unei Serbii Mari, care ar fi urmat să se întindă în detrimentul unei Croații, la rândul ei, independentă, până la „Linia Amputației" Virovitica – Karlovac – Karlobag, adică Serbia să includă și Mostar. Ideea a fost prezentată de regele Aleksandar I Karadjordjevici noului lider al Partidului Țărănesc Croat (HSS) Vlatko Macek în 1928, după asasinarea fostului președinte al HSS Stjepan Radici de către deputatul muntenegrean pan-sârbist Punișa Racici, ca o condiție pentru acceptarea de către Belgrad a secesiunii Croației.

În 1929, odată cu noua reorganizare teritorială a statului iugoslav, Mostar a fost inclus în Banovina Litoral, locuită în majoritate de etnici croați, având capitala în orașul-port adriatic Split. Ulterior, Mostar a fost inclus în Banovina Croația, entitate autonomă în cadrul Regatului Iugoslaviei, constituită prin acordul din 26 august 1939, moment care a fundamentat aspirațiile croaților localnici din Herțegovina de alipire la un stat pan-croat.

Mostar la 1900

După ocuparea militară a Regatului Iugoslaviei de către Axă, în aprilie 1941, prin Acordul de la Roma, din 19 mai 1941, Mostar a fost inclus în cadrul Statului Independent Croația (NDH), proclamat de ustașii croați la 10 aprilie 1941 și arondat Marelui Județ Hum, cuprinzând vestul Herțegovinei. Mostar a intrat în cadrul zonei de ocupație a trupelor italiene mussoliniene, care s-au retras după semnarea de către Italia a armistițiului cu Națiunile Unite, la 3 septembrie 1943. Zona adiacentă Mostarului a cunoscut lupte intense între Wehrmacht, italieni, ustașii și domobranii (militari ai armatei regulate) croați ai NDH (care îi includeau și pe slavii musulmani localnici), pe de o parte, și partizanii titoiști iugoslavi pe de altă parte (care reuneau toate grupurile etnice din statul iugoslav), în timp ce cetnicii sârbi au oscilat între confruntare și colaborare cu Axa. Cea mai semnificativă luptă a fost purtată de partizanii titoiști împotriva celei de-a V-a ofensive a Axei, Operațiunea „Weiss III", în martie 1943, când au reușit să evite încercuirea, distrugând și ulterior reparând unul dintre podurile de pe Neretva, traversând râul și străpungând pozițiile cetnicilor sârbi conduși de Zaharije Ostojici (principal colaborator al lui Dragoljub „Draza" Mihajlovici), care îi masacrau pe localnicii musulmani bosniaci. Apoi partizanii au distrus din nou podul de peste râu și au reușit să se retragă spre Muntenegru și Sandjak.

(Va urma)

ţată a numărului catolicilor comparativ cu sârbii. În 1895, din totalul de 17.010 locuitori, erau 6.946 musulmani, 3.877 ortodocşi (mai ales sârbi), 3.353 catolici (mai ales croaţi) şi 164 evrei.

Devenirea urbană a Mostarului în această perioadă a fost indisolubil legată de persoana musulmanului bosniac Mustafa Mujaga Komadina, originar din localitate, care şi-a început cariera la sfârşitul epocii administraţiei otomane, ca funcţionar al serviciului poştal pe relaţia cu Sarajevo, deservit de surugiii tătari. În 1885 a fost co-fondator şi finanţator al Societăţii Pompierilor Voluntari din Mostar, ca şi finanţator al Cercului Funcţionarilor din oraş. În timpul iernii anului 1887, când oraşul a fost izolat din cauza ninsorilor abundente, a dăruit lemne de foc şi făină nevoiaşilor. Devenit din 1893 membru al Consiliului Orăşenesc Mostar, s-a implicat în regularizarea malurilor pârâului Radobolja, care adeseori inunda cartierele învecinate. Cu ocazia aniversării celor 50 de ani de domnie a împăratului Franz Josif I, în 1898, a cofinanţat construirea pe un teren aflat în proprietatea sa a primei şcoli generale din oraş. În 1883 a ctitorit un han de oaspeţi, Musafirhan. În 1898 a cumpărat Hanul Djinovici, pe locul căruia a ctitorit clădirea Adunării Orăşeneşti, în stil Secession, după planurile arhitectului Josip Vancaş, unde a funcţionat şi comanda garnizoanei militare. La inundaţiile din noiembrie 1905 a insistat ca sinistraţilor să li se ofere sprijin financiar pentru reconstrucţia caselor, în pofida opoziţiei baronului austriac Karlo Pinter, conducătorul districtului. A semnat Rezoluţia pentru acordarea de autonomie educaţional-religioasă musulmanilor, împreună cu Ali Fehmi Efendi Dzabici, liderul mişcării de opoziţie împotriva creştinării catolice a musulmanilor bosniaci. În casa sa s-a desfăşurat, în ianuarie 1907, Adunarea reprezentanţilor musulmani din Herţegovina.

Ilija Garaşanin

Regele Aleksandar I Karadjordjevici

În 1909 a fost ales primar al Mostarului, funcţie deţinută până în 1918, împotriva opoziţiei manifestate de baronul Pinter, care a părăsit oraşul în urma înfrângerii suferite. În această perioadă, a modernizat oraşul, a ctitorit în 1914 noua baie orăşenească şi a extins Mostarul pe malul vestic, mai spaţios, al Neretvei. În 1910 a organizat primirea festivă a împăratului Franz Josif I, care a vizitat oraşul. Împăratul i-a mulţumit pentru călduroasa primire. Fiul său, Edhem Komadina, i-a oferit împăratului pâine şi sare, primind în schimb un ceas de aur.

În timpul Primului Război Mondial, s-a deplasat la Viena, în calitate de primar al Mostarului, obţinând două vagoane de grâu pentru locuitorii oraşului pe care îl conducea şi insistând ca acestea să fie trimise cu aceeaşi garnitură feroviară cu care se deplasa şi el, pentru a se asigura că sosesc la destinaţie. În cadrul audienţei avute la împăratul Franz Josif I, i s-a oferit onoarea, în semn de apreciere, să vadă tezaurul imperial, de unde a fost invitat să ia un obiect, la alegere. Semnificativ pentru inteligenţa şi prezenţa sa de spirit, Mustafa Mujaga Komadina a scos din pungă un galben, pe care l-a aruncat în tezaur, rostind cuvintele: „Niciodată nu s-a luat de la împărat, doar s-a dat".

Podul de peste Neretva

Prin Tratatul de la Londra, din 26 aprilie 1915, docu-

Sfârșit de secol XIX - început de XX

VI. Jahrgang. Heft 1. 1. Oktober 1912.
Die Karpathen
Siebenbürgisch-Deutsches
Tageblatt.
Hermannstadt, Montag 2 August

EMANCIPAREA FEMEILOR GERMANE DIN TRANSILVANIA

GUDRUN-LILIANE ITTU

Cotidianul Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt **(Sibiu, 1873-1944) și revista** Die Karpathen **(Brașov, 1907-1914) au acordat spații însemnate dezbaterii „problemei femeii", în general, și a celei germane din Transilvania, în special. Unele articole au fost preluate din publicații străine, oferind cititorilor posibilitatea de a cunoaște puncte de vedere dintre cele mai diverse despre mișcarea feministă și despre reacțiile pe care aceasta le stârnise.**

Date fiind legăturile strânse ale sașilor cu Germania – patria lor de origine –, și mișcarea de emancipare a femeilor s-a desfășurat în siajul și sub influența mișcării germane. Transilvania a dat însă Germaniei una dintre feministele sale importante, pe Marie Stritt (1855-1928), reprezentantă a aripii radicale și președintă a „Uniunii asociațiilor femeilor", în intervalul 1899-1910. Actrița și poeta Marie Stritt a fost fiica Theresei Bacon (1824-1911), o figură importantă a mișcării de emancipare a femeilor din Transilvania.

Actrița și poeta Marie Stritt

Sibiul la 1808

GERAR

9

1277. Potrivit uzanțelor vremii, familia viitorului poet Dante Alighieri și familia Donati, vecină apropiată, încheie un contract prin care băiatul de numai 12 ani este promis Gemmei, fetița vecinilor. De trei ani deja Dante este îndrăgostit de o copilă tot vecină cu el, Beatrice Portinari, fiica lui Folco, un negustor plin de bani. A văzut-o prima oară la ea acasă, de Armindeni, și a rămas pironit locului. Știa cu ce era îmbrăcată atunci și n-a uitat vreodată. Nouă ani mai târziu, când amândoi au 18 ani, Dante o revede pe Beatrice, dar și ea este logodită. Nu-i va fi niciodată soție, ci muză etern inspiratoare.

10

1438. În timpul răscoalei de la Bobâlna, declanșată în urma unui abuz al episcopului Transilvaniei Gheorghe Lépes și la care au participat țărani români și maghiari din nordul Transilvaniei, abația Cluj-Mănăștur este ocupată de răsculați. Superiorul mănăstirii îi trimite episcopului o scrisoare în care îi relatează indignat cum „blestematul Anton Nagy, căpitanul țăranilor“, după ce a ucis o mulțime de nobili, a intrat în curte, unde a luat patru cai de trăsură și alte bunuri, a băut împreună cu ostașii săi câteva buți de vin, săvârșind multe jafuri. Apoi a prins și omorât cu mâinile sale pe un slujitor cu numele Pavel Zaaz, econom al mănăstirii, precum și pe Ladislau, bucătarul personal al abatelui, în timp ce diacul Blasiu a fost dat pe mâna clujenilor care l-au executat.

15

1766. Aflat în vizită la Londra, la invitația regelui George al III-lea, filosoful francez de origine elvețiană Jean-Jacques Rousseau trebuie să se îndrepte spre Drury Lane Theatre, unde are loc rezervat într-o lojă plasată în fața celei regale. La spectacol sunt așteptați regele și regina. Dar Rousseau nu poate pleca de acasă de mila câinelui lui Sultan, cu care a venit de la Paris și care schelălăie îngrozitor când își dă seama că va rămâne singur. Filosofului i se sfâșie inima și este gata-gata să renunțe la spectacol. „Într-un final, spune însoțitorul venit să-l conducă la teatru, l-am luat de braț pe Rousseau și… un pic cu forța, l-am târât afară din casă”.

19

1651. Principele Gheorghe Rakoczi al II-lea îi încredințează nobilului Francisc Földvari o listă cu mărfurile pe care acesta urmează să le achiziționeze din Istanbul, mărfuri din care nu lipseau piesele de îmbrăcăminte masculină, dar mai ales feminină, acestea din urmă destinate preafrumoasei sale soții Sofia. În contextul în care Europa estică se află la acea dată în mare parte sub puterea Porții, Stambulul, fosta cetate de scaun a împăraților bizantini, iar acum fieful sultanilor otomani, tinde să devină o capitală a modei europene. Așadar, mantale căptușite cu blănuri de samur, calpace tot din samur, dolmane de atlas sau damasc roșu sau albastru, pantaloni de postav fin de felurite culori, ciorapi, cizme de safian galben sau roșu, brâuri de mătase, lăzi de giuvaere, pentru tinerele domnițe, asta va aduce Francisc Földvari la curtea principelui Transilvaniei.

30

1948. La ora 15.10, în grădina de la Birla House din Delhi, pe când se îndrepta pe jos spre un loc de rugăciune, liderul spiritual indian Mahatma Gandhi este împușcat mortal de Nathuram Godse, un tânăr fanatic hindus. Cele trei gloanțe trase cu un pistol Beretta îl lovesc în piept și în stomac. Gandhi moare fără să rostească vreun cuvânt. Aproape doi ani mai târziu Godse și complicele lui, Narazan Apte, vor fi spânzurați în închisoarea Ambala. Gandhi supraviețuise mai multor atentate. În iunie 1946 trenul în care se afla a deraiat lângă Pune, au fost victime, dar el a scăpat nevătămat, iar numai cu zece zile înaintea momentului din 30 ianuarie, un grup de șase asasini a cerut să-l fotografieze pe liderul mișcării naționaliste indiene împotriva dominației britanice. În loc de camere de fotografiat ei aveau asupra lor o bombă, a cărei explozie nu s-a soldat însă cu victime.

La Sibiu, Josephine Bielz (1830-1904) a înființat în 1875 „Asociația femeilor evanghelice pentru susținerea unei școli superioare de fete" („Evangelischer Frauenverein zur Unterstützung einer höheren Mädchenschule"). Activitatea asociației a constat în colectarea de fonduri pentru construirea școlii și în desfășurarea unor evenimente cultural-recreative destinate aceluiași scop. La organizarea acestor concerte, baluri, expoziții au participat și personalități de marcă ale urbei, precum muzicianul Johann Leopold Bella (1843-1936) și pictorul Carl Dorschlag (1832-1917). Cel din urmă a îndrumat primii pași în artă ai unor tineri care mai târziu au format primul grup de artiști moderni și căruia i-au aparținut Arthur Coulin (1869-1912), Robert Wellmann (1866-1946), Michael Fleischer (1869-1936), Fritz Schullerus (1866-1898), Karl Ziegler (1866-1945), Octavian Smighelschi (1866-1912), Anna Dorschlag (1869-1947), Lotte Goldschmidt (1871-1925), Hermine Hufnagel (1864-1897). Este interesant de remarcat faptul că din grupul elevilor lui Dorschlag au făcut parte și femei, care și-au făcut din pictură o profesie și care au avut curajul să țină piept concurenței bărbaților din breaslă.

Episcopul Georg Daniel Neugeboren

Pe lângă susținători, inițiativa înființării școlilor superioare de fete a avut și numeroși adversari, nu numai în tabăra bărbătească, ci și în cea a femeilor. Dacă primii invocau teorii pseudoștiințifice la modă, menite a demonstra incapacitatea creierului feminin de a depune muncă intelectuală asiduă, femeile aduceau argumente care vizau incapacitatea femeilor de a fi instruite altfel decât individual.

Nobilul Michael von Heydendorff

Alte inițiative vizau ridicarea nivelului cultural al femeilor căsătorite cu copii prin intermediul unor cursuri – medicale, igienice, gospodărești –, menite a contribui la ridicarea calității vieții familiilor lor. În 1895, a luat ființă la Sighișoara „Asociația pentru instruirea femeilor" („Verein für Frauenbildung"), condusă de Therese Bacon.

Problema larg dezbătută la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost însă cea a profesionalizării femeilor. Discuția a comportat două laturi, una morală și una economică. Se pornea de la constatarea că numărul femeilor necăsătorite crescuse, or, situația acestor „nefericite" nu era de invidiat. Marea lor majoritate, chiar dacă beneficiase de o educație aleasă, avea un statut inferior în familiile în care erau obligate să trăiască, fiind privite ca un fel de servitoare mai elevate, dacă nu chiar ca o povară. Pentru cei care priveau problema din punct de vedere economic, nefolosirea acestei „armate", într-o societate în care relațiile capitaliste începuseră să se dezvolte, însemna o pierdere de energii creatoare, iar pentru cei care vizau mai mult latura etică, statutul de inferioritate și de dependență al acestor femei însemna un atentat la demnitatea umană. Ambele puncte erau indicatori ai pătrunderii modernismului în societatea tradițională săsească. Militantele profesionalizării femeilor se adresau pe de-o parte familiilor – îndemnându-le să nu mai judece viitorul fiicelor numai în termenii unei căsătorii avantajoase, ci să investească în viitorul lor la fel de mult ca și în cel al fiilor – și, pe de alta, societății,

● Băieții erau instruiți de preoți-învățători cu studii în străinătate, fetele de organist ● Băieții – pregătiți pentru carieră, fetele pentru a fi destoinice gospodine ● Casele parohiale, centre de educație și cultură ● În avangarda emancipării: fiicele de preoți ● Tabăra bărbătească invoca incapacitatea creierului feminin ● Femeile voiau să fie instruite individual ● Cele necăsătorite, un fel de servitoare mai elevate ● Oriunde, dar nu în fabrică ● Dintotdeauna, după model german ● Ori învățătoare, ori mamă și soție ● Un refuz categoric: votul pentru organismele bisericești

Sașii au avut încă din Evul Mediu un sistem de învățământ bine organizat confesional, obligatoriu și gratuit , dar de acesta beneficiau în primul rând băieții. Abia din secolul al XVII-lea majoritatea fetelor frecventa câteva clase, pregătirea lor fiind însă inferioară celei a băieților. Dacă cei din urmă erau instruiți de preoți-învățători care, de cele mai multe ori, aveau studii universitare în străinătate, fetele trebuia să se mulțumească cu ceea ce le preda organistul, care, conform hotărârii Sinodului Bisericii Evanghelice din 1724, era obligat să fie și „învățător de fete".

Din epistolele lui Michael von Heydendorff senior (1730-1821; *Magazin istoric*, nr. 4/2009), reprezentant al nobilimii funcționărești din Transilvania, reiese clar că fiii erau pregătiți pentru o carieră, fiind temeinic instruiți, în timp ce fiicele erau educate pentru a fi gospodine destoinice, capabile să conducă o casă mare și să preia sarcini de reprezentare.

În primul sfert al veacului al XIX-lea, luminatul episcop Georg Daniel Neugeboren (1759-1822) a elaborat un proiect de reformă școlară, care aducea îmbunătățiri considerabile instruirii fetelor, incluzând în orar și cunoștințe de anatomie, de igienă și gospodărie. Realizatorul reformei considera însă clasele mixte și educația egală a celor două sexe „delicte morale și culturale".

De-a lungul veacurilor, preoții au fost pătura socială cea mai cultă, iar casele parohiale adevărate centre de cultură, după cum remarca și călătorul englez Charles Boner, care a vizitat Transilvania înainte de 1868. „Casa preotului sas – nota călătorul este o oază într-un deșert... Pe pereții casei vezi imagini artistice din țări străine și portrete de personalități literare; vezi cărți în mai multe limbi străine și instrumente muzicale, care demonstrează faptul că viețuitorii casei, deși se află departe de marea lume intelectuală, sunt în legătură cu aceasta... Chiar și cea mai mică dintre casele parohiale nu duce lipsă de educație și cultură..." Așa stând lucrurile, nu trebuie să ne mire faptul că din avangarda mișcării de emancipare feminină au făcut parte numeroase fiice de preoți, iar printre primele femei care au practicat o profesie s-au numărat tot ele.

Țărănci din Țara Bârsei, *tablou de Arthur Coulin (1903)*

Pierderea statutului de națiune constituțională de către sași, în urma dualismului austro-ungar, a condus la temerea de a pierde locul întâi în plan cultural, întrucât românii și maghiarii se manifestau din ce în ce mai pregnant. Erau conștienți de faptul că numai o cultură temeinică îi poate menține acolo unde li se părea firesc că se află. Această stare de spirit le-a cuprins și pe femei, constituindu-se în condiție favorizantă în lupta lor pentru o pregătire școlară mai bună a fetelor – de fapt, egală cu cea a băieților. Premisa era înființarea unor școli superioare de fete (licee de fete), iar pentru realizarea acestui obiectiv s-au constituit o serie de asociații de femei în principalele orașe ale Transilvaniei.

seria de învățătoare, iar bărbații, nesuportând concurența, au făcut tot posibilul să le bareze accesul. Se vehicula chiar ideea că eliminarea bărbaților din această meserie ar însemna „răsturnarea ordinii firești". Adevărul este că femeile aveau handicapul unei pregătiri inferioare în comparație cu învățătorii bărbați, care, în marea lor majoritate, cum spuneam, urmaseră studii universitare în străinătate. Argumentul forte folosit de tabăra masculină împotriva acceptării învățătoarelor era acela că ar fi incapabile să facă față sarcinilor extraprofesionale care le reveneau dascălilor din mediul rural, iar astfel ar contribui la dezagregarea comunităților tradiționale. Un alt argument era acela că un popor mic are nevoie de o educație de extracție masculină.

Pictorul Carl Dorschlag (1832-1917; autoportret)

Nu numai bărbații se opuneau ideii accederii femeilor la catedră; opoziția a venit și din interiorul propriei tabere, dar feministele autohtone aveau argumente suficiente pentru a demonta toate alegațiile. Ele au dus o adevărată luptă pentru cucerirea acestui drept al femeilor, pregătind prin dezbaterea inițiată opinia publică. Își motivau acțiunile argumentând că sașii se ghidaseră dintotdeauna după ceea ce se întâmpla în Germania, inclusiv educarea băieților având la bază modelul german, or, tocmai problema emancipării femeii tratată în Germania cu responsabilitate – era ocultată și considerată tabu în societatea săsească. În Germania, deja de decenii, femeile aveau acces la o serie de meserii considerate până de curând masculine și făceau față cu brio.

La sași, cele mai inteligente și capabile fete, dornice să devină învățătoare, erau nevoite să părăsească Transilvania, urmând școli pedagogice în Ungaria sau Germania. După absolvire, aceste tinere nu se mai întorceau acasă, fiind practic pierdute pentru etnia lor. Acțiunile concertate ale adeptelor emancipării au făcut ca fetele pregătite în anul școlar 1901/1902, prin intermediul unor cursuri private, să fie admise a susține examenele la „Seminarul evanghelic din Sibiu" (un liceu pedagogic confesional de băieți), obținând diplome de învățătoare. În 1904, „Școala pedagogică de fete" își deschidea porțile la Sighișoara, iar în 1907 prima promoție de învățătoare părăsea instituția.

S-ar putea presupune că din acel moment școlile sașilor și-au primit învățătoarele cu brațele deschise, dar nu a fost așa, deoarece „Consistoriul Superior", format în totalitate din bărbați, a inventat o altă piedică, și anume celibatul învățătoarelor. Din momentul în care o slujitoare a școlii se căsătorea, își pierdea postul, fiind chiar nevoită a restitui cotă parte din costurile școlarizării. Argumentul invocat era acela că cele două meserii – cea de dascăl și cea de soție și mamă – ar fi incompatibile, respectiv prea solicitante din punct de vedere fizic și psihic pentru a le face față. Reglementarea a rămas în vigoare până în anul 1926.

Ultimul drept pentru care au militat femeile înainte de crearea României Mari a fost dreptul la vot pentru organismele bisericești, o problemă, de asemenea, larg dezbătută, dar în final refuzată.

Am dorit să ilustrez câteva aspecte privind procesul de emancipare a femeilor din mediul săsesc din sudul Transilvaniei, o societate care în tot ce a întreprins în direcția modernizării a urmat exemplul Germaniei. În domeniul drepturilor și libertăților femeilor au existat însă serioase decalaje, întrucât societatea, în general, și Biserica Evanghelică, prin organele ei de conducere, în special, s-au plasat pe poziții extrem de conservatoare. Puținele drepturi câștigate în cei aproximativ 30 de ani analizați s-au datorat în principal câtorva femei educate și charismatice, care au știut să-și mobilizeze suratele în lupta pentru independență economică și recunoaștere a propriilor capacități. ■

cerându-i să creeze condițiile și infrastructura care să permită fetelor învățarea unei meserii. Profesionalizarea femeilor era văzută ca o premisă pentru cucerirea unei mai bune poziții sociale, următorul pas fiind participarea la conducerea treburilor publice.

Muzicianul Johann Leopold Bella (1843-1936)

Interesantă a fost ideea preotului evanghelic din Bradu (județul Sibiu), Eugen Capesius, care propunea crearea unei „comune" formate din femei necăsătorite, care să se gospodărească în comun. În funcție de pregătire, puteau obține venituri din predarea de limbi străine, din lecții de muzică sau de lucru de mână, din confecționarea unor piese de îmbrăcăminte, podoabe, lenjerie etc., vândute apoi în magazinul comunei. Atât preotul Capesius, cât și exponentele organizațiilor femeilor respingeau cu fermitate ideea muncii în fabrică, mediul industrial fiind privit ca unul deviant.

În 1884 Consistoriul Bisericii Evanghelice din Sibiu a înființat „Școala pedagogică pentru educatoare" („Kindergärtnerinnenbildungsanstalt"), după ce instituții private de profil existau deja din 1869, la Brașov, și din 1871, la Sibiu. „Asociația femeilor evanghelice" a înființat, în 1875, „Școala profesională pentru femei" („Frauenarbeitsschule"), în 1888 o școală de menaj („Haushaltungsschule"), iar în 1894 o instituție pentru pregătirea personalului casnic („Dienstbotenschule"), aceasta din urmă destinată în special fetelor sărace din mediul rural. Cunoștințele dobândite în școlile „Asociației femeilor" erau benefice pentru toate categoriile de eleve, indiferent dacă se căsătoreau sau nu: cele rămase necăsătorite învățau o meserie pe care o puteau practica toată viața, tinerele fără dotă cu intenții de a întemeia o familie puteau să-și câștige banii pentru trusou, iar cele cu situație bună, căsătorindu-se, beneficiau de cunoștințe teoretice și practice pentru buna organizare a gospodăriei. În 1888 a fost înființată la Sibiu „Școala de surori medicale", o meserie considerată foarte potrivită pentru reprezentantele sexului frumos, iar în 1897, tot la Sibiu, „Școala comercială" își deschidea porțile pentru femei.

La începutul secolului al XX-lea asociațiile de femei au devenit active și în mediul rural, temele predilecte fiind cele medicale, cele legate de igienă și de o mai bună folosire a resurselor materiale și financiare. Deosebit de utilă a fost pregătirea educatoarelor pentru grădinițele sezoniere, grădinițe ce funcționau vara, când țărăncile erau foarte ocupate cu muncile câmpului. Educatoarele pentru aceste tipuri de grădinițe erau pregătite prin intermediul unor cursuri cu durata de două luni la „Școala pedagogică de educatoare din Brașov". Pași importanți au fost făcuți, de asemenea, în domeniul ocrotirii mamei și copilului, iar asociațiile de femei erau active în direcția asigurării celor necesare orfanilor, instituționalizați în orfelinatele evanghelice.

Arthur Coulin, soția lui, Olga, și pictorul Friedrich Miess

Cea mai dezbătută problemă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost cea legată de admiterea femeilor pe un teren rezervat în societatea săsească în exclusivitate bărbaților – școala. Consistoriul Bisericii Evanghelice, organismul care patrona școlile confesionale, s-a opus mult timp ideii ca femeile să îmbrățișeze me-

devenit tot mai vorbăreț. Rodin a fost cucerit de devotamentul acestei copile pentru sculptură. Simțea că parcă nu a mai comunicat cu nimeni atât de bine după moartea surorii lui, Maria, în 1862, la numai 24 de ani. Atunci fusese la un pas de a-și pierde mințile.

Pozând pentru Rodin și atelierul în care lucrau împreună

Eleva Camille Claudel a fost mai mult decât fericită când, într-o seară, maestrul, Auguste Rodin, însoțit de un prieten și la sugestia acestuia, a venit să vadă sculpturile fetelor, la vremea aceea mai greu tolerate în atelierele de sculptură. A fost impresionat de talentul tinerei, care a ajuns acasă într-un picior, lăudându-se părinților că Rodin a zăbovit cu privirea pe lucrările ei, parcă mai mult decât pe cele ale colegelor, apoi a încurajat-o să continue. Într-adevăr, el a fost cel care a detectat „aurul din ea" și și-a pus la dispoziție imensul atelier pentru a-i permite să-și exerseze arta, în toată libertatea. A lăsat-o să lucreze nu ca pe o elevă de a lui, ci ca pe o consacrată.

Apoi totul a mers de la sine. În compania Camillei, maestrul, zgârcit la vorbă, posac, chiar ursuz de felul lui, a

Acum, sub farmecul și proaspăta grație a tinerei și frumoasei artiste, încă de la primele lor întâlniri, chipul lui câștiga în luminozitate. Parcă nu mai înspăimânta pe nimeni fața lui cu barba stufoasă și roșcată, cu ochii mici, miopi și vioi. Îl tulbura această adolescentă atât de cultivată. Avea chiar un sentiment de inferioritate față de ea. El dăduse, în zadar, de trei ori la rând examen de admitere la Belle Arte, iar în 1870 fusese reformat din cauza miopiei. Era, indiscutabil, un mare timid.

Cert este că în 1883 Camille și Auguste se iubeau cu adevărat și se sculptau unul pe celălalt. Este anul în care maestrul execută portretul tinerei, în prezența căreia simte că înflorește. De partea cealaltă, în atelierul lui Auguste, Camille avea o putere incredibilă. Rodin îi cerea sfatul, stătea docil la picioarele ei, iar ea îl încărca generos cu energia și puterea ei de concentrare. Colaboratoare devotată și indispensabilă, Camille își urma totodată și proiectele proprii. Iar el, maestrul, lucra prodigios, primea tot mai multe comenzi și se consulta cu tânăra foarte impetuoasă, aplicată și hotărâtă. După ce își găsise dublura feminină, mâna lui câștigase în senzualitate.

Rodin execută portretul lui Hugo, *Eterna primăvară*, *Burghezii din Calais*, *Gândul* și *Sărutul*, prezentat cu succes la Expoziția Universală din 1889. Este ușor zăpăcit de ce i se întâmplă, îl chinuie întrebarea cum îl vede ea. Ce sentimente poate avea o tânără cu un fizic superb, strălucitoare ca spirit, pentru un bărbat de vârsta lui și cu problemele lui de familie? Rose Beuret, companioana de o viață, pe care majoritatea celor care intră în atelierul maestrului o numește din politețe „doamna Rodin", i-a fost la început model, singurul, pentru că nu avea bani să-și plătească altele, apoi asistentă, vestală a atelierului și casei lui. Fusese și ea frumoasă, proaspătă, fermecătoare; îi era total devotată. Discretă și tăcută, nu se simțea la largul ei când el ieșea cu prietenii. Rămânea acasă să aibă grijă de băiatul lor și, mai ales de socrul ei, Jean-Baptiste Rodin, orb. Femeile din preajma lui Rodin erau elegante, dezinvolte, parfumate, arogante. Ea le măsura atent, deloc cu indulgență, ci cu spirit justițiar, de om simplu, de fiică de țăran din Lorena, unde văzuse lumina zilei. Dar avea simțul datoriei față de ce însemna un cămin, chiar dacă maestrul nu o dusese nici în

FATALA IUBIRE DINTRE DOI MONȘTRI SACRI

FLORENTINA DOLGHIN

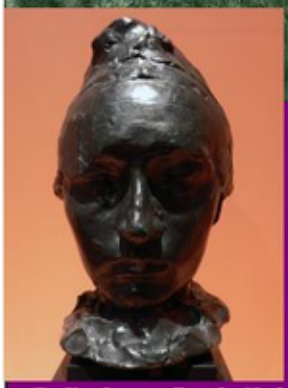

Rodin fotografiat de Nadar (1891) și bustul lui Camille sculptat de el

● Maestrul îi apreciază talentul și... din ursuz devine volubil ● Camille dictează în atelier, dar Auguste nu este în pierdere ● Paul nu-l suferă pe sculptorul cu brațe de urangutan ● Într-o Franță intolerantă, părinții reacționează dur ● O poliță nu numai simbolică ● Rose află și nu iartă ● Maestrul nu renunță la liniștea lui și a familiei ● Durerea o inspiră pe Camille ● Un poet fără inimă ● În sfârșit, Rose este mulțumită și... moare ● Din azil, Camille își strigă singurătatea

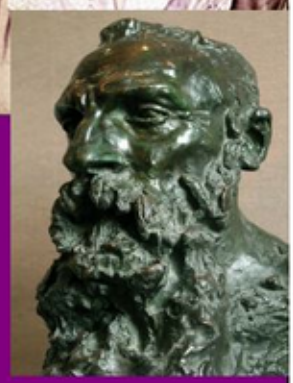

Camille și bustul lui Rodin realizat de ea

În toamna anului 1882, când Auguste Rodin și Camille Claudel s-au cunoscut, el era un nume în ascensiune al sculpturii franceze. Statul îi cumpărase Vârsta de bronz **și îi comandase, cu doi ani în urmă,** Poarta Infernului, **la care lucra. Avea 42 de ani, o legătură amoroasă stabilă, de aproape 20 de ani cu Rose Beuret, și un fiu, Auguste-Eugène, de 16 ani. Trecuse printr-un mare scandal, la Salonul artiștilor francezi din 1877, unde juriul, format în mare parte din adversari ai artei sale, îl considerase un farsor, un cârpaci. Rose, de profesie modistă, care îl adora și se străduia să nu-l stânjenească niciodată cu propria prezență în lumea lui boemă, îl ajutase să traverseze deșertul.**

Camille Claudel era o puștoaică de 18 ani, ce găsise o carieră de argilă de unde se aproviziona și ajunsese să frământe lutul cu mare abilitate. Familia ei se lăsase convinsă de sculptorul Alfred Boucher că tânăra avea talent și, în aprilie 1881, se mutase din Haute-Marne la Paris, pe bulevardul Montparnasse. Astfel Camille, o elevă absolut remarcabilă, a putut studia sculptura, a frecventat cursurile Academiei Filippo Colarossi și, împreună cu trei prietene, englezoaice, și-a închiriat un atelier. Sculptase deja, la numai 12 ani, lucrarea David și Goliat **și, în 1881,** Bustul lui Paul la treisprezece ani. **Paul era fratele ei, mai mic cu patru ani, viitorul dramaturg, poet și diplomat. Camille sau „Camomille" (Mușețel), cum o alintau verișorii, era o fire spontană, voluntară, o copilă sălbatică, cu unghiile totdeauna înnegrite de pământ. Tatăl cedase la toate capriciile fetei, iar mama socotea că această fetiță făcea legea în familie, deși ea avea și o soră mai mare, Louise, ce-i drept, o fire foarte potolită. De unde și unele tensiuni din casa Claudel.**

Paul Claudel, fratele ingrat

obligă să-i respecte clauzele. Ea dictează, el scrie după dictare: nu va mai accepta alte eleve în afara ei, o va proteja prin prietenii lui influenți, o va duce în Italia și vor rămâne acolo șase luni, după care o va lua de soție. Auguste semnează. Oricâte condiții ar pune ea, e gata să le accepte pentru a o păstra lângă el. Mai trec câteva luni. Rose află despre escapadele amoroase ale prietenului ei. Este răvășită. Știa că nu a fost ușă de biserică, aflase despre amantele pasagere, dar ele nu-i afectaseră menajul liniștit. Acum însă realiza că este o legătură ce dura de aproape zece ani. Ceea ce nu se mai întâmplase.

Resemnata Rose, cea obișnuită să trăiască în umbra marelui artist, îngăduitoare cu aventurile lui trecătoare, o văzuse pe Camille, știa că îi putea fi mamă. Acum chiar se simțea umilită. Rodin trebuia să facă față situației. Iar el o iubea pe Camille, semnase un contract, expirat demult, dar realiza și că nu o poate părăsi pe Rose, care îi stătuse alături și la bine și la rău. Și nu un an, doi, ci 20. Maestrul spera că va putea menține acest echilibru. Camille va înțelege, cu siguranță – gândea el – cât îi este de greu, că trebuie să o menajeze pe Rose. Deși, de la o vreme, ea nici nu-i mai spunea pe nume, ci numai Barbă Albastră. Îi repeta obsesiv că nu mai vrea să trăiască așa. Că el trebuie să aleagă. Dacă nu, ea nu-i mai deschide ușa și nu mai vrea să știe de el. Sentimentul că a dat totul și nu a căpătat nimic în schimb o muncea, o rănea și o înrăia. Dragostei îi succeda ura.

Camille se închide în sine. Tensiunea dintre cei doi se acumulează, apoi, din când în când, se mai domolește. Camille realizează bustul *Paul la șaisprezece ani*, *Bustul Louisei*, prima eboșă în lut a bustului lui Rodin, în fine, lucrarea *Sakuntala,* pe care o expune la Salonul din 1888. Este tot mai cunoscută ca sculptoriță de mare talent și are tot mai lungi perioade când nu vrea să știe de Rodin. Își eliberează, își convertește în cutele marmurei nefericirea, cum se vede în *Sakuntala*. Legătura pasională sfâșietoare se materializează și în mișcările de dans din *Vals*.

Între ei se instalează ruptura, dar nu definitiv. De pildă, în 1894 își petrec vara amândoi în insula Guernesey. Apoi tonul ei devine din ce în ce mai somativ în ce privește pretențiile față de Rodin. Îl acuză chiar că îi fură ideile și de-asta o caută. Rodin a fost adesea tratat ca un geniu distructiv. Dar s-a uitat temperamentul înflăcărat al frumoasei Camille. Maestrul se temea de ferocea lui prietenă. Despotismul acestei energice și tenace tinere, care se impusese în familia ei, să-l fi speriat? Grijuliu cu liniștea lui, indispensabilă muncii, nu se simte în stare să facă față situației.

Camille intră într-un fel de delir al persecuției, care o va măcina tot restul vieții. Se îndepărtează pe zi ce trece de el. Nici nu mai vrea să știe că există omul cu care o vreme împărțise totul. Originală în reacția la această mare durere, creează, și face adevărate minuni: *Guralivele* și *Valul*. De acum fiecare va lucra în atelierul lui, concentrându-se pe muncă. Este evident că Auguste nu

Auguste cu Rose

Isabelle Adjani

Cinematografia franceză nu putea rata subiectul. A ecranizat de două ori tragica poveste de iubire dintre cei doi sculptori, o dată în 1988, cu Isabelle Adjani și Gérard Depardieu în rolurile principale, și a doua în 2013, cu Juliette Binoche (*Camille Claudel, 1915,* film prezentat la Festivalul de la Berlin)

Juliette Binoche

fața primarului, nici a altarului.

Cât despre „Camomille", ea îl iubea din tot sufletul pe maestru și nu avea decât un singur confident, pe fratele ei mai mic, Paul. Mama o certa mereu că se întoarce acasă de la atelier mult prea târziu, fără să bănuiască legătura de dragoste dintre discipol și elevă. Iar Paul râdea de fizicul lui Rodin, de picioarele lui mari, picioare de broscoi, spunea el, de mâinile lui de urangutan, ceea ce o făcea pe Camille să sară mereu în apărarea artistului.

Fata nici nu-și pune problema să-l prezinte pe Rodin familiei. Franța de după Comuna din Paris arăta, din punct de vedere al ideilor despre moralitate, precum Anglia victoriană. Un val de intoleranță morală se abătuse asupra țării după înfrângerea militară din 1870. Camille și Auguste știau prea bine ce ar fi urmat dacă s-ar fi aflat despre legătura lor de dragoste. Amândoi se cufundă în muncă, au perioade mari în care nu se văd, doar jinduiesc unul după celălalt, își duc dorul, iar în octombrie 1883, când socrul cel îngrijit de Rose moare, fata o va vedea în spatele convoiului mortuar pe Rose, cu fiul ei, și va merge, alături de colegele ei de atelier, și ele elevele lui Rodin, să-i prezinte condoleanțe.

După o minivacanță petrecută de Auguste împreună cu Camille, într-o veche fortăreață medievală, reamenajată ca locuință, departe de agitația Parisului, părinții descoperă relația lor și o alungă de acasă pe Camille, care se simte tot mai izolată. În fond, a sfidat familie, uzanțe, morală. Speranțele ei de femeie și de creatoare se vor îndrepta acum spre maestrul ei. Paul o zeflemisește, nu-i acceptă deloc modul de viață pe care îl consideră desfrânat. Într-un cuvânt, nu încuviințează pasiunea ei pentru maestru, iar Louise, sora ei, fata foarte așezată, care îl socotea diabolic pe sculptor, se pregătește de nuntă, spre bucuria tatei și mamei.

Acum încep să apară crizele în relația Camille-Auguste. Care, în timp, vor fi tot mai dese, după cum reiese din volumul lui Bernard Lehembre *Camille Claudel Auguste Rodin, Pasiunea la patru mâini.* Tânăra nu-i mai suportă „blestematele dineuri pe care le iei în compania unor oameni la fel de blestemați și care îți fură timpul, îți distrug sănătatea și nu-ți oferă nimic în schimb", deși el socotește că frecventează aceste cercuri pentru a primi comenzi, de care are mare nevoie pentru a lucra, a-și întreține familia, a-și plăti modelele, mulajele, materialele. Orgolioasă și simțindu-se umilită, Camille vrea siguranță, se teme de singurătate. Vrea să fie în rândul lumii, să se căsătorească, vrea o recunoaștere oficială. Se teme să nu-l piardă pe Auguste.

Și atunci, îi cere o dovadă că nu o va părăsi. Ca o veritabilă fiică de administrator de ipoteci, profesia tatălui ei, Louis-Prosper Claudel, în octombrie 1886 Camille îl pune pe Auguste să semneze o poliță simbolică, de fapt un contract între ei doi, iar el se

Camille sculptând

Atelierul artistului și două autoportrete: la 27 ani (stânga) și la 66 ani

PICTORUL SEVER BURADA

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Prin Decizia nr. 15/1945, din 31 mai 1945, pictorul Sever Burada a fost condamnat la moarte de Înalta Curte de Casație și Justiție secțiuni reunite , în baza „Legii pentru sancționarea crimelor de război și a vinovaților de dezastrul țării". Sentință nedreaptă. Dar, în fond, cine a fost Sever Burada și de ce a fost acuzat, ca să primească o astfel de condamnare?

Considerat, la un moment dat, ca șef al generației de pictori ce s-au afirmat în al doilea sfert al secolului al XX-lea, Sever Burada este astăzi, din păcate, un mare uitat, un nedreptățit, un necunoscut.

Născut la Craiova, la 14 ianuarie 1896, Sever Burada (pe numele adevărat Burădescu) a avut parte, încă din perioada studiilor la Liceul „Carol I" din localitate, de excelenți profesori artiști. A fost elevul pictorului Ioan Stăncescu-Giovanni, apoi al sculptorului Ion Dumitriu-Bârlad. Cu ei a început să învețe desenul. Cu pictura a intrat cu adevărat în contact prin Grigore Negoșeanu. Acesta i-a pus în mâini primele tuburi cu culori, i-a dat primele lecții. „Ca o umbră a lui, eu lucram ceea ce lucra el, dar cu mijloace mai modeste…" avea să mărturisească, peste ani, pictorul. Într-un an și jumătate, Sever Burada a făcut progrese însemnate, astfel că în decembrie 1913, pe când era încă elev, a fost admis la Expoziția pictorilor craioveni. Apoi, după terminarea liceului, a luat un prim contact cu Academia de Arte Frumoase din București și a trecut, timp de câteva luni, prin atelierul maestrului George Dem. Mirea.

Dar, înainte de a urma cursurile Academiei, a făcut o școală de ofițeri în rezervă. Gândea că, după aceea, putea să fie liber să-și continue studiile de pictură în țară și în străinătate. Așa s-a și întâm-

Vârsta maturității: *un bărbat hărțuit și o tânără „implorându-l, umilindu-se“*

poate face pasul de a se despărți de Rose. Camille așteaptă o vreme, apoi începe să-l bombardeze cu caricaturi răzbunătoare, ridiculizând cuplul Rose-Auguste, cu o Rose urâtă și îmbătrânită, care îl ține ca într-o cușcă pe bărbatul de lângă ea.

Pacea și-o vor găsi amândoi numai în modelarea lutului și marmurei. Lucrarea ei *Vârsta maturității* va fi executată, într-o primă versiune, pe acest fond frustrant, în 1896, când avea 32 de ani. Ea ilustrează perfect atrocea dilemă: un bărbat hărțuit și o tânără „implorându-l, umilindu-se... agățându-și sufletul de el, la vedere, sub privirile tuturor“, cum va scrie oripilat fratele ei, Paul. Camille este disperată. Știe că tinerețea a trecut, dăruită unui bărbat care nu o merita. Se va cufunda într-o tragică solitudine. Din 1898, legătura cu Rodin este ruptă pentru totdeauna. Sentimentul persecuției o va împinge să-și distrugă câteva lucrări.

Dar în 1905, la Salonul acelui an, cunoaște succesul cu *Mica Sirenă* și *Vertumna și Pomona*. După căsătoria lui Paul, din anul următor, se simte tot mai singură, mai ales că el o mai scotea în călătorii la munte, pentru a o face să uite. Ani buni, căzută pradă nebuniei, trăiește închisă în casa ei de pe Quai Bourbon numărul 19. După moartea tatălui, în martie 1913, familia o internează, împotriva voinței ei, într-un sanatoriu de boli mintale; la numai opt zile după înmormântarea părintelui ei, care se opusese vehement ideii. Va schimba acest sanatoriu în anul următor, când va ajunge în altul, la Montdevergues, lângă Avignon, unde va rămâne 30 de ani, până la moarte, la 19 octombrie 1943 (mormântul ei nu este identificat). În azil, nu va mai sculpta.

Trimisă acolo de propriul frate, faimosul poet Paul Claudel, și el genial (1868-1955, diplomat de carieră – consul la Shanghai, la Praga, Frankfurt și Hamburg, ministru plenipotențiar la Rio de Janeiro și Copenhaga, ambasador la Tokyo, Washington și Bruxelles), Camille îl imploră în scrisori, și nu numai pe el, ci și pe mama lor, să o scoată din ospiciu. Atât de răvășitoare prin dramatismul lor sunt aceste epistole, încât francezii au refuzat multă vreme publicarea lor, pentru că ar fi știrbit imaginea lui Paul (din 1946 membru al Academiei Franceze). Ele au apărut prima oară în Irlanda, în traducere.

Ce a făcut Auguste Rodin după ce s-a despărțit de Camille, pe care nu o va uita niciodată? Eugène Blot, posesorul unei galerii de artă, scria că într-o zi l-a văzut stând îndelung în fața unei sculpturi de Camille, mângâind tandru metalul și plângând... A mai trăit, alături de Rose, până în 1917. A expus la Metropolitan Museum din New York, *Gânditorul* i-a fost plasat în fața Pantheonului, a mers la Roma pentru a realiza un portret al Papei, iar la 29 ianuarie 1917 s-a căsătorit, în sfârșit, cu Rose, foarte grav bolnavă (se spune că imediat după, ea i-ar fi șoptit: „Mersi, Monsieur Rodin“), care va mai trăi doar 15 zile. Auguste îi va supraviețui nouă luni. Va muri din cauza unei congestii pulmonare, provocate de defectarea instalației de încălzire. Avea 77 de ani. Cu un an în urmă își donase toate colecțiile statului. ■

La azil, acolo de unde a încercat în zadar să scape

stantin Brâncuşi. Era, într-un fel, perioada de apogeu a carierei sale artistice.

Înapoiat în ţară, pictorul Sever Burada a început să trăiască ani grei de cumpănă şi derută. Ca să-şi asigure existenţa, a intrat profesor la un liceu din Ploieşti, dar în curând, în septembrie 1939, a primit ordin de concentrare la Legiunea de Jandarmi din Craiova. Avea 43 de ani, familie şi o situaţie materială modestă. România a intrat apoi, în vara anului 1941, în război. Ofiţer rezervist nu tocmai tânăr, nu a fost trimis pe front, ci ţinut în diverse servicii auxiliare fără importanţă. Aşa a ajuns, în ianuarie 1943, în serviciul de pază al lagărului de la Vapniarka, în Transnistria, pentru opt luni. Avea gradul de căpitan, nu era comandantul lagărului. Primea ordine şi le executa. Lagărul era constituit din familii de evrei dislocaţi de pe teritoriul României (al Basarabiei), la ordinul mareşalului Ion Antonescu şi la cererea expresă a lui Hitler. Acesta era un fel de ghetou, iar şeful lui era un evreu (ca de altfel şi-n celelalte lagăre), iar comandant un colonel român (în cazul de faţă, Costache Popovici). Când s-au apropiat trupele sovietice, lagărul s-a desfiinţat, evreii au fost repatriaţi şi lăsaţi în libertate.

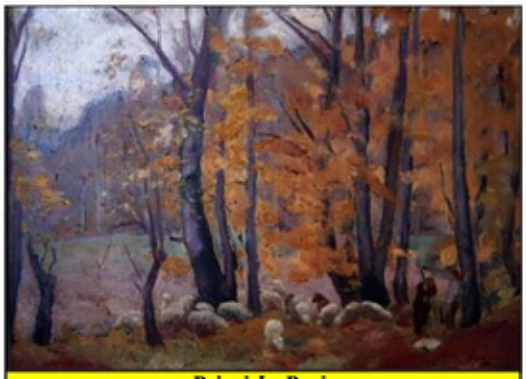

Peisaj la Pavia

În toamna târzie a anului 1944, pictorul a fost demobilizat. Reîntors acasă, dorea să-şi reia lucrul în atelier, să-şi refacă viaţa. Dar surpriză, la 29 ianuarie 1945 a fost arestat. Nu ştia pentru ce. Anchetat de „un comisar al poporului", Ariton Rogneanu, un tânăr comunist care încerca să se remarce, este chinuit şi bătut în fel şi chip. Motivul anchetei îl constituiau cele opt luni când fusese paznic în lagărul de la Vapniarka. Martorii acuzării (evrei care s-au aflat în lagăr) nu-i imputau nimic. Dar legea era lege, iar ordinele ordine. Aşa că la 31 mai 1945, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie în secţiuni reunite îl condamnă la moarte prin Decizia nr. 15/1945, în baza Legii pentru sancţionarea crimelor de război şi a vinovaţilor de dezastrul ţării. După câteva luni, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viaţă, iar prin 1955 redusă la 25 de ani. În sfârşit, în aprilie 1963, deci după mai mult de 18 ani de detenţie, pictorul Sever Burada a fost eliberat.

La începutul detenţiei era dus în lanţuri să picteze capela de la Casa de corecţie a minorilor de la Dumbrăveni (Sighişoara). Acolo, povesteşte pictorul în jurnalul rămas în manuscris, directorul închisorii îi supraveghea lucrul şi-i dădea indicaţii. În final, la scena *Intrarea lui Iisus în Ierusalim*, i s-a cerut să mărească copitele măgarului. S-a executat, dar le-a mărit exagerat de mult, apoi a abandonat lucrul. Curând după aceasta, cei condamnaţi drept criminali de război au fost transferaţi la Aiud. A stat şi la Zarca… Mult timp. Ajunsese, la un moment dat, datorită exerciţiilor de yoga (pe care le învăţase de la un evreu în lagărul de la Vapniarka) să nu mai simtă frigul, foamea sau să realizeze infernul în care se afla.

După mai bine de 15 ani de detenţie grea a fost trimis, în 1960, în Bărăgan, la Valea Călmăţui. Avea 64 de ani şi când un sanitar l-a dus în braţe la căruţa care îl transporta la spitalul din Viziru – a mărturisit acesta mai târziu –, „am ridicat nişte oase învelite în piele din care am auzit un scâncet jalnic". La Valea Călmăţui, scrie pictorul, „am văzut, după ani şi ani, flori, iarbă, arbori, fluturi… coceni pe coama casei, am simţit razele arzătoare ale soarelui, culoarea, lumina…"

În sfârşit, tot pictorul scrie: „Joi, 4 aprilie 1963, după mai bine de 18 ani de detenţie, am intrat în Bucureşti. Sufăr de artroza piciorului drept şi cataractă la ambii ochi…"

Sever Burada a mai trăit cinci ani. Cinci ani de boală, de anticameră cerându-şi pensie la U.A.P., făcând memorii la „conducerea – de partid şi de stat". A fost amânat, respins, purtat de la Ana la Caiafa. Reabilitarea morală şi materială nu s-a produs, pensie n-a primit.

A murit la Bucureşti, la 3 septembrie 1968, ca un proscris. A rămas însă arta, opera sa, care, credem, va dăinui peste timp. ■

plat, numai că după absolvirea școlii de ofițeri în rezervă, după debutul la Salonul Oficial din 1915 de la București și frecventarea Academiei de Arte Frumoase vreme de un an, România a intrat în Primul Război Mondial și el, ca rezervist, a fost concentrat. A fost trimis pe front și, în noiembrie 1916, în luptele de pe Neajlov, a fost luat prizonier. Până în iulie 1918 a fost internat în lagărul de la Haşkovo (Bulgaria). Din toamna aceluiași an și-a reluat studiile la Academia de Arte Frumoase din București, iar în 1920 a obținut, prin concurs, bursa de studii „N. Grigorescu" și imediat a plecat la Paris.

În capitala Franței, Sever Burada a urmat cursurile de la École Nationale de Beaux Arts timp de cinci ani, unde a studiat cu celebrii profesori François Flameng, É. Bonnard, Ferdinand Carmond, Lucien Simon și a fost distins, în mai multe rânduri, cu medalii și mențiuni. În acești ani a expus la Salonul Oficial al Artiștilor Francezi din 1922, două portrete, la cel din 1923, trei portrete, din 1924, o compoziție și un portret, la Salonul Oficial din 1925, un portret, la Expoziția Artiștilor Francezi de la Tuilleries, din același an, două portrete, iar la Expoziția Interaliată, din 1923, o lucrare, care i-a fost achiziționată de statul francez. Cu acele prilejuri Sever Burada s-a bucurat de o presă foarte bună, fiind remarcat ca portretist și peisagist.

Pictorul clujean Aurel Popp, coleg cu Sever Burada în acei ani, a povestit mai târziu: „Era pe la începutul anului 1921. Lucram amândoi la Paris, în același atelier, sub conducerea pictorului francez François

Soția

Flameng (membru al Academiei Franceze). Flameng i-a făcut lui Sever propunerea (eram de față și eu și alți colegi de atelier) să-și ceară cetățenia franceză și atunci, fiind naturalizat francez, va putea concura la mari premii franceze pentru pictură, de exemplu la «Prix de Rome», și ar putea fi trimis ca bursier al statului francez în Italia. Sever s-a simțit mândru de această apreciere, dar nu a răspuns apelului, trăindu-și mai departe soarta de umil pictor român…".

La începutul anului 1926, Sever Burada s-a înapoiat definitiv în patrie. Între timp, el expusese la Saloanele oficiale de la București, iar în septembrie 1924 deschisese la Craiova prima expoziție personală.

În țară a căutat să facă dovada succeselor obținute în Franța și să devină, pe cât posibil, tot mai cunoscut. Și-a organizat expozițiile personale din 1926, de la București (Sala Ateneului Român) și Craiova (Sala Prefecturii), precum și pe cele din 1928, 1931, 1935 (toate la Ateneul Român) și 1937 (Sala Dalles). A participat, de asemenea, la Saloanele oficiale al vremii, la Saloanele Ateneului Român, la cele două Expoziții ale „Cercului artistic oltean", la Saloanele de Toamnă, la Expoziția „nudului", la Expozițiile „Tinerimii Artistice" ș.a., culegând peste tot elogiile presei și premii. Picta portrete, peisaje, compoziții, nuduri, interioare, flori, naturi moarte, panouri decorative.

S-a vorbit despre lumină ca o caracteristică principală a picturii sale. Diversă, ca „înfățișare albă, verde, galbenă, roșcată ori cenușie – lumina din pictura lui Burada este lumină; ea vibrează, o simți, călduță, trăiește în suflet" scria C.D. Fortunescu, fondatorul *Arhivelor Olteniei*.

Cele mai importante tablouri ale sale din acești ani *Deșteptarea primăverii*, *Din ținutul Făgărașului*, *Profil de fată*, *Amicul meu*, *Cu gânduri bune*, *Autoportret* (cel expus la Salonul Oficial al Artiștilor Francezi din 1923), *Nud blond*, *Intimitate*, *Compoziție – familia*, *Peisaj la Pavia* ș.a. se disting printr-un desen corect, sensibil și fin, printr-un puternic simț al spațiului și o structură logică a imaginii. Colorist remarcabil, el știe să rezolve cu brio problemele complicate de mișcare, lumină și umbră. Era un pictor post-impresionist.

În 1938, Sever Burada s-a reîntors, pentru câteva luni, în Franța. A reluat contactul cu parte dintre foștii colegi, cu mediul artistic parizian. A locuit la Garches, lângă Paris, bucurându-se de ospitalitatea prietenului său din studenție, Traian Vuia. Tot atunci a făcut un portret lui Con-

trei ofițeri; în 1945 ajunsese la 163. În mai 1943 s-a creat și Secția IX, care se ocupa de spionajul desfășurat de sovietici și care avea și ea 32 de ofițeri. Secția V răspundea și de protejarea secretului descifrărilor „Enigma". Colaborarea cu MI5 a decurs destul de bine, ceea ce nu l-a împiedicat pe șeful acestuia, Sir Petrie, să încerce să aducă toate operațiunile de contraspionaj în propria curte. La 17 aprilie 1942, Sir Petrie i-a scris lui Stewart Menzies, argumentând necesitatea contopirii Secției V cu Diviziunea B din MI5, care se ocupa de contraspionaj. Principalul argument era acela că spionajul german nu acționa în funcție de modul cum era organizat contraspionajul britanic și nu se oprea la granițele imperiului. Contraargumentului invocat de Menzies, că oamenii din MI5 nu aveau experiență în munca în exterior, Sir Petrie i-a replicat că din moment ce foarte mulți dintre ofițerii din Secția V proveneau din MI5, nu vedea care era problema. Șeful MI5 a supralicitat, amenințând că dacă nu se înțelegeau, se va adresa forurilor superioare. Era ceea ce SIS căutase să evite întotdeauna: un amestec dinafară. Stewart Menzies a avut o întâlnire informală cu Sir Petrie și au convenit să se creeze o secție reunită. Au urmat lungi discuții sterile despre cum ar fi trebuit să arate rerspectiva secție, iar în octombrie deja se convenise că era suficient să se țină ședințe comune de două ori pe săptămână. În final, nici acestea nu au mai avut loc. La nivel local, ofițerii celor două formațiuni au colaborat bine, în beneficiul țării, dincolo de rivalitățile și orgoliile șefilor.

Colonelul Reino Hallamaa

Contribuția SIS la debarcarea din Normandia este bine cunoscută și cartea lui Keith Jeffrey (*The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI+810pp.+32 pl.) nu aduce detalii noi. Merită amintit proiectul asasinatelor preconizate în perioada premergătoare debarcării. În aprilie 1944, comandamentul suprem aliat a abordat Foreign Office cu rugămintea să discute cu SIS (în mod curios, nu cu SOE) despre posibilitatea de a organiza asasinarea unor înalte personalități germane: Rommel, von Rundstedt etc. Menzies a fost reticent de la început. I s-a alăturat și președintele Subcomitetului Reunit pentru Informații, Bill Cavendish-Bentinck, care a spus că introducerea unor asemenea procedee crea un precedent ce putea să se întoarcă împotriva reprezentanților Aliaților, după debarcare, care ar fi devenit ținta unor asasinate organizate de germani. În final, proiectul a fost abandonat.

Deja, după debarcare a devenit tot mai evidentă preocuparea pentru situația postbelică. În mai multe zone ale lumii, SIS a dezvoltat contacte cu mișcarea de rezistență condusă de comuniști. Astfel, în Grecia grupurile de rezistență conduse de comuniști s-au dovedit mult mai eficiente în lupta cu ocupantul german sau italian. Problemele au început să apară însă pe măsură ce armata sovietică înainta și se apropia de zona Balcanilor, moment în care au apărut tensiuni în această colaborare, iar britanicii au început să susțină mișcarea de rezistență a forțelor de dreapta, chiar împotriva partizanilor comuniști.

În Italia, SIS a adus, după debarcarea în sudul peninsulei, un membru al partidului comunist italian, cu numele de cod „Rosso", pe care l-a ajutat să revigoreze structurile partidului comunist. Prin intermediul lui s-au

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Programul de pregătire pentru Graham Greene ● MI5 vrea să conducă toate operațiunile de contraspionaj ● Asasinate planificate, o propunere respinsă ● Palmiro Togliatti întrerupe colaborarea ● Oferta colonelului finlandez ● Căsătorit cu nepoata lui Litvinov și prieten cu Eric Hobsbawm ● Kim Philby insistă pentru ultimatum ● Indicațiile lui Anthony Eden

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

În timpul războiului, SIS a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă a efectivelor și cheltuielilor. Dacă în 1940-1941 cheltuielile serviciului se cifraseră la puțin peste un milion de lire sterline, peste trei ani atinseseră 4.699.000 lire sterline. La fel efectivele crescuseră de la 42 ofițeri, în aprilie 1939, la 307 ofițeri în aparatul central și 253 în stațiile din exterior, la începutul anului 1944.

O altă modificare importantă a fost cea privind impunerea salariilor la plata impozitelor. Până atunci, personalul MI5 și SIS era scutit. Războiul, cu cheltuielile suplimentare pe care le-a implicat, a impus ca să folosim un termen la modă lărgirea bazei de impozitare. Șeful SIS, colonelul Menzies, s-a opus cât a putut acestei măsuri, invocând tot felul de argumente, între care și riscurile privind deconspirarea personalului. Tot ce a obținut a fost ca doar cei nou-angajați în SIS, din aprilie 1942, să plătească impozit pe salariu.

S-au produs și modificări în procesul de pregătire a agenților. Unul dintre primii beneficiari ai noului program a fost scriitorul Graham Greene, pregătit să fie trimis în Africa. I-au fost prezentate toate secțiile serviciului. Ca să capete cât de cât deprinderi militare, căci urma să acționeze sub acoperirea de ofițer, a fost trimis la un curs general pentru ofițeri.

Una dintre secțiile care s-au dezvoltat foarte mult a fost Secția V, contrainformații externe. Înainte de război, avea

Cum Maasing a refuzat, nu l-au mai contactat. Britanicii aveau să descopere mai târziu că unul dintre cei care insistaseră foarte mult pentru acel ultimatum fusese Kim Philby, care transmisese sovieticilor probabil și decriptările depeșelor atașatului militar japonez, din care rezulta că Maasing avea oameni inclusiv în ierarhia partidului comunist sovietic.

Preocuparea sporită față de spionajul sovietic, dovedită și de crearea Secției IX, o putem deduce și din cazul unui ofițer SIS, Syers, care acționa pe lângă partizanii lui Tito. Valentine Vivian, șeful Secției V, îl considera practic un comunist. A făcut apel la MI5, cerându-le date suplimentare, dar abia atunci când Syers a cerut să i se aprobe să se căsătorească cu o secretară care lucra tot în cadrul SIS s-a descoperit, după verificări amănunțite, că aceasta era nepoată prin alianță cu Maksim Litvinov, fostul ministru de Externe sovietic. Noi cercetări au scos la iveală o legătură între Syers și un tânăr comunist, Eric Hobsbawm, viitorul mare istoric. Consultat, Kim Philby, care lucra în Secția V, a susținut că Syers nu știa să își aleagă prietenii, subliniind că declarata lui intenție de a părăsi serviciul pentru a lucra în presă era dovada că nu poate fi spion, căci sovieticii nu i-ar fi permis să plece din SIS, de unde le putea furniza informații importante. Până la urmă Syers a plecat, iar Philby a rămas.

Bombardierul Heinkel 177

După 23 august, Gibson, rezidentul SIS din Istanbul, a presat Londra să îi permită să instaleze o antenă cât mai repede la București. Mesajelor trimise de Gibson Menzies le-a răspuns cu un refuz apăsat. Ministrul de Externe britanic, Anthony Eden, și-a dat acordul ca britanicii să poată opera în orice zonă din Balcani eliberată, dar nu și în România, înainte ca o misiune britanică oficială să fie instalată la București. În ciuda lamentărilor și protestelor lui Gibson, s-a dovedit că Eden avusese dreptate. La jumătatea lui septembrie 1944, SIS și OSS au trimis echipe la Sofia, dar la 25 septembrie autoritățile sovietice le-au obligat să părăsească teritoriul Bulgariei. Ceea ce nu spune Keith Jeffrey este că britanicii aveau deja o echipă, este adevărat, a SOE la București și rețele destul de puternice aici. Principalul agent, care avea numele de cod „Nannygoat" („Capra") le oferise englezilor planurile bombardierului strategic Heinkel 177. În primăvara anului 1944 a cerut instrucțiuni Londrei în privința comportamentului de urmat după sosirea sovieticilor. I s-a cerut să asigure conspirativitatea pentru un număr cât mai mare dintre agenții săi, evitând să informeze pe aliatul sovietic asupra dimensiunilor rețelei. În vară însă, „Nannygoat" a fost denunțat de doi francezi și autoritățile române l-au arestat la domiciliu. A cerut o întrevedere cu colonelul Traian Borcescu (*Magazin istoric*, nr. 6-8/1993), șeful contraspionajului din Serviciul Special de Informații. L-a informat că dacă el și oamenii lui nu erau eliberați, S.S.I. va avea de suferit. Urmarea: au fost urcați într-un avion și trimiși la Istanbul.

Stewart Menzies arăta că apariția unei echipe SIS într-un teritoriu de operațiuni militare aflat în sfera de influență a aliatului sovietic ar fi echivalat cu prezența unei echipe NKVD pe teritoriul Belgiei.

(Va urma)

stabilit legături cu mișcarea de rezistență comunistă din nordul Italiei, zonă rămasă sub ocupație germană. Londra a emis temeri în privința acestor legături, dar reprezentantul SIS din Italia a argumentat că 80% din informațiile care veneau din nord proveneau de la rețelele comuniste. SIS avea chiar un om care, sub acoperirea de ofițer al armatei britanice, funcționa la sediul partidului comunist din Neapole. A fost obligat să plece după ce a sosit din U.R.S.S. Palmiro Togliatti, dar acesta a continuat să permită schimbul de informații, însă numai pe probleme militare. În primăvara anului următor, când a devenit evident că Germania era înfrântă, iar nordul Italiei era practic în mâna comuniștilor, Togliatti a curmat orice relație cu SIS.

Colonelul Richard Maasing

La jumătatea lunii decembrie 1944, la Ambasada Marii Britanii redeschisă la Paris s-a prezentat un important ofițer din serviciul de securitate al partidului nazist, RSHA, care a afirmat că fusese trimis de șeful lui pentru a obține din partea anglo-americanilor colaborarea pentru ca Germania să nu fie complet distrusă, ceea ce ar fi aruncat-o în brațele sovieticilor. Deși nu reprezenta o mișcare de rezistență organizată, s-a dovedit o importantă sursă de informații despre organizarea și starea serviciilor de securitate germane. Cât privește oferta lui, a fost considerată de britanici doar o manevră pentru a băga zâzanie între aliați.

Pe măsură ce sfârșitul războiului căpăta contur, SIS a început să primească tot mai multe oferte de colaborare din partea unor ofițeri de informații din țări sau teritorii aflate până atunci în sfera de influență germană. Spre sfârșitul anului 1943, colonelul Reino Hallamaa, șeful serviciului de informații radio al armatei finlandeze, i-a comunicat reprezentantului SIS din Stockholm că voia să evacueze în Suedia arhivele serviciului și un număr de ofițeri specializați pe spațiul sovietic. Întreba dacă nu doresc să îi adăpostească în Marea Britanie, de unde să poată continua activitatea contra U.R.S.S. Stewart Menzies a refuzat imediat oferta, pe considerentul că nu dorea să introducă în serviciu oameni care până atunci le fuseseră adversari, mai ales într-un domeniu atât de sensibil precum descifrarea codurilor radio. Hallamaa și-a pus totuși planul în aplicare și, odată terminată evacuarea, a predat totul francezilor, care nu au manifestat aceleași rețineri ca britanicii. Dar nici aceștia nu au rămas în pagubă. Șeful stației SIS din Stockholm a reușit să obțină copii după întreg materialul căpătat de francezi.

Tot la Stockholm s-a consumat un alt episod interesant. Aici se refugiase colonelul estonian de informații Richard Maasing, ajutat de germani să fugă din țară după ce intraseră sovieticii. Evident, a colaborat cu Abwehr, dar și-a oferit serviciile și SIS și ataşatului militar japonez, furnizând informații despre spațiul sovietic. A refuzat să le dezvăluie britanicilor care erau sursele sale. Din decriptarea mesajelor ataşatului militar japonez a rezultat că Maasing nu manifesta aceeași prudență față de acesta. În plus, Foreign Office era extrem de preocupat ca sovieticii să nu descopere că britanicii se asociaseră cu un antisovietic atât de convins cum era colonelul estonian. De aceea s-a cerut stației SIS din capitala suedeză să îi dea un ultimatum: ori își dezvăluie sursele, ori încetează colaborarea.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **MISCELLANEA HISTORICA IN HONOREM PROFESSORIS MARCEL-DUMITRU CIUCĂ SEPTUAGENARII** (ediderunt **Cristian Luca, Claudiu Neagoe, Marius Păduraru**)
Editura Istros a Muzeului Brăilei și Editura Ordessos a Muzeului Județean Argeș, Brăila-Pitești, 2013, 902 pp.

● **Corneliu Andone, Ion Giurcă, Florian Tucă. Marian Moșneagu, Vasile Popa – MAREȘALI AI ROMÂNIEI** (coordonator **Teodor Frunzeti**)
Editura RAO, București, 2013, 366 pp.

● **Dumitru Dobre – O ISTORIE ÎN DATE A EXILULUI ȘI EMIGRAȚIEI ROMÂNEȘTI (1949-1989)**
Editura Militară, București, 2013, 339 pp.

● **ISTORIE, CIVILIZAȚIE ȘI CULTURĂ ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC** (editor **Claudiu Neagoe**)
Editura ARS DOCENDI, București, 2013, 301 pp.

● **IHNAT POROHIVSKI: ASUL UCRAINEAN AL SERVICIULUI SPECIAL DE INFORMAȚII** (editor **Vadim Guzun**)
Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, 458 pp.

● **Titi Damian – SCRIITORI DIN ZODIA HELIS**
Editura Helis, Slobozia, 2013, 341 pp.

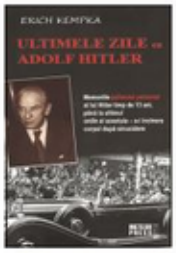

● **Erich Kempka – ULTIMELE ZILE CU ADOLF HITLER**
Editura Meteor Press, București, 2013, 270 pp.

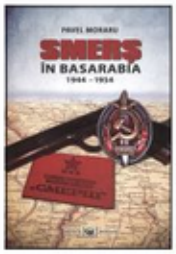

● **Pavel Moraru – SMERȘ ÎN BASARABIA (1944-1954)**
Editura Militară, București, 2013, 334 pp.

● **Dumitru Th. Pârvu – PROBLEMA BASARABIEI. ÎN LUMINA PRINCIPIILOR ACTELOR JURIDICE INTERNAȚIONALE (CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA RAPORTURILOR DIPLOMATICE ROMÂNO-RUSE)**
Editura Bibliotecii Metropolitane București, București, 2013, 431 pp.

● **Anna Reid – LENINGRAD. TRAGEDIA UNUI ORAȘ SUB ASEDIU, 1941-1944**
Editura Corint, București, 2013, 558 pp.

● **Ion Cârstea – RECURS**
Editura PACO, București, 2013, 166 pp.

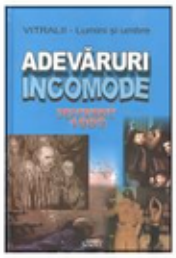

● **VITRALII. LUMINI ȘI UMBRE. ADEVĂRURI INCOMODE, DECEMBRIE 1989**
Editura Semne, București, 2013, 394 pp.

Pastila de cuvinte

Am prezentat deja în numărul trecut al revistei patru nume de monede de origine turcă. Dar ele sunt mult mai multe.

NUME DE MONEDE DE ORIGINE TURCĂ

Academician MARIUS SALA

Rubiá era o „veche monedă (turcească) de aur valorând un sfert de *irmilic,* care a circulat în țările române la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea". Cuvântul are diferite variante (*rubeá, rebiá, rubieá, rubié*) și apare frecvent în poezia populară. La originea sa îndepărtată se găsește cuvântul arab *rub'*, care însemna „sfert", pătruns în turcă (*rubya*), de unde l-am împrumutat noi. Există și în limbile balcanice (albaneză, bulgară, neogreacă, sârbă), precum și în dialectul aromân. Același cuvânt a intrat în franceză (*roupie*) și a ajuns la noi în forma *rúpie,* desemnând moneda de argint din India, Nepal etc., dar și vechea monedă otomană de aur.

Stambol era numele unei monede turcești de aur care a circulat în țările române în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Cuvântul există și în alte limbi balcanice (bulgară, sârbă), dar și în maghiară și poloną. La originea sa se află cuvântul *Istambol,* numele turcesc al orașului Constantinopol. Cu forma de feminin *stamboală* înseamnă „unitate de măsură de capacitate pentru cereale, a cărei valoare a variat în decursul timpului (inițial fiind egală cu aproximativ 45 kg); vas special făcut din doage sau din coajă de copac, care are această capacitate și servește pentru măsurarea, păstrarea și transportul cerealelor".

Tult era o „veche monedă turcească de argint (valorând 15 parale sau cam o treime dintr-un leu vechi" sau (prin extensie) „monedă austriacă valorând 15 sau 20 de creițari, care a circulat și în țările române". Cuvântul turcesc învechit *tult* din care provine înseamnă și „treime", de aceea termenul a fost folosit și cu sensul „taxă vamală constând

Un zingirliu

într-o treime din valoarea mărfii" (conform unui document din secolul al XVIII-lea). Termenul există și în neogreacă: *tulti*.

Tunus (*tulus* sau *tunubliu*) era o monedă de aur sau de argint emisă în perioada 1578-1878, la Tunis, de unde și numele ei. A fost înregistrată în puține texte românești. O variantă a cuvântului, și anume *tucus,* apare la D. Furnică, în lucrarea *Din istoria comerțului la români* (1908).

Turaliu este numele unei monede turcești de la sfârșitul secolului al XVII-lea, denumită astfel după cuvântul *turá* „monogramă a sultanului otoman care se aplica pe acte și monede pentru a le autentifica". La originea termenului este turcescul *tuðralý,* popular *turalý*. Cuvântul românesc a fost înregistrat la 1838 de Lazăr Șăineanu. Apare rar, dar există în bulgară și sârbă.

Zingirliu provine din turcescul *zincirli* cu sensul literal „cu lanț(uri)", cuvânt format în turcă de la *zincir* „lănțișor". (Cuvântul *zingir* apare în textele românești din secolul al XVI-lea cu sensul de „lanț cu un cerc la un cap, pentru a prinde gâtul robilor", apud Ov. Densușianu.) Termenul *zingirliu* desemna o monedă otomană de aur, care avea pe margine un cordon, un lanț cu arabescuri; a fost emisă în 1716, la Istanbul, de sultanul Ahmet al III-lea. Moneda aceasta, ce valora 2 lei vechi, a circulat și în țările române în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Cuvântul a avut variantele *zengerliu, zengherliu, zinghirliu, zingirliu*. În expresia *cafea zingirlie*, care însemna „cafea cu caimac", este reprodusă expresia turcească *zincirli kahve,* cu același sens.

(Va urma)

cât și fotografia membrilor Divanului Ad-hoc din Moldova (moștenită de la străbunicul Constantin Bădărău).

Capul familiei Manoilescu – Constantin – fascina prin cultură și inteligență și, mai ales, prin lupta ferventă pentru mișcarea socialistă, remarcându-se ca prieten loial al militanților Ioan Nădejde (1854-1928) și Constantin Mille (1861-1927). Crezul politic i-a adus institutorului Manoilescu și privarea de o funcție de conducere, la un moment dat, aflându-se chiar în situația de a fi destituit din învățământ.

O tragică ironie

Ateu declarat, ironiza cu predilecție cultul Sfintei Maria din Magdala (din ținutul Galileii). Dar, la 22 iulie 1899, în chiar ziua Sfintei Maria Magdalena, întreaga familie a plecat la Prut, la Bivolari, locul în care ieșenii încercau să scape de căldura verii. Constantin era un foarte bun înotător și a atins, cu ușurință, ca de obicei, de altfel, malul rusesc. La întoarcere, a fost înghițit de ape. O însemnare păstrată din arhiva Elenei Manoilescu (viitoare soție a lui Mihail) descria tragicul eveniment: „Pe la mijlocul râului a dispărut la un moment dat și apoi a apărut din nou, a făcut un semn cu mâna și s-a dus la fund, în fața ochilor îngroziți ai soției și ai tuturor copiilor lui. Au strigat, au țipat, au sărit oamenii, au ieșit cu bărcile, zadarnic a fost totul. Nu l-au găsit decât după două zile și mult departe de locul unde se întâmplase. Își poate oricine închipui suferința acelei mame, având în jurul ei cinci copii, dintre care cel mai mare avea 16 ani și cel

Natalia Manoilescu-Dinu, fiica lui Mihail Manoilescu, una dintre puținele femei-teolog

mai mic un an și trei luni". Ciudată ironie... Mai târziu, în speranța împăcării și găsirii liniștii sufletești, mezinul familiei, Grigorel, și-a botezat cel de-al doilea copil tocmai Magdalena!

Văduvă la 35 de ani, cu cinci copii (Lucia, Mircea, Ionel, Mihail, Grigore), Natalia Manoilescu a reușit să-și întrețină singură familia cu ajutorul salariului de directoare, al facilităților oferite de instituție și al pensiei de urmaș, înlocuită apoi cu bursa de stat

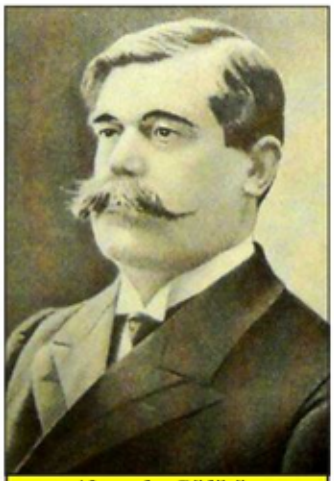

Alexandru Bădărău, unchiul lui Mihail Manoilescu, publicist, ministru și primar al Iașiului (1899-1901)

obținută de toți copiii. Speciale au rămas vacanțele, când clanul vizita Hârlăul, mergea la via moșului Alecu Bădărău de la Copou sau își petrecea timpul pe malul Prutului. Momentele au rămas vii în memoria lui Mihail Manoilescu, ca și colinele Copoului, mirosul de liliac sau partidele interminabile de croquet (joc în care, cu ajutorul unor ciocănașe de lemn, mingea trebuie introdusă în porțile adversarului), pe care le juca vara, la mănăstirea Văratec.

Elevul Mihail Manoilescu a înregistrat excelente rezultate școlare. Primele trei clase le-a făcut la Școala „Costache Negri" din Tătărași, iar clasa a patra – la Școala „Ferdinand" din strada Sfântul Lazăr (Iași), situată în apropiere de noua locuință a familiei din 1901. La fel ca toți frații, Mihail Manoilescu a păstrat tradiția, urmând cursurile vechii Academii Mihăilene, absolvită în 1876 de tatăl său ca șef de promoție. Copilul de 12 ani a fost plăcut impresionat de profesorul Găvănescu, de la catedra de psihologie și pedagogie a Universității din Iași, care o îndruma pe sora sa Lucia.

După un episod familial dureros (moartea, după o lungă suferință, a fratelui mai mare Ionel, la numai 26 de ani), destinul l-a purtat, în 1910, pe Mihail spre Capitală, unde și-a continuat studiile, pentru a obține diploma de inginer, la Școala de Poduri și Șosele, din Calea Griviței, unde domnea un regim militar strict și programul era încărcat. Tânărul a reușit să se mențină pe primul loc în fiecare an, la fel ca la admitere, terminând, în 1915, tot șef de promoție.

Dacă în perioada anterioară declanșării Primului Război

Dascăli, slujitori ai Muzei Clio

Mihail Manoilescu și Academia Mihăileană, locul în care au studiat tatăl și fiul

TINEREȚEA LUI MIHAIL MANOILESCU

Dr. ADINA GRIGORE
(Colegiul Național „Ștefan cel Mare", Târgu Neamț)

Mihail Manoilescu a fost unul dintre intelectualii moldoveni care a contribuit substanțial la afirmarea și promovarea unor noi idei și teorii în cultura românească. Dinspre partea mamei Natalia, născută Grigoreanu – familia avea rădăcini adânci în istorie: logofătul Tăutu, sfetnicul lui Ștefan cel Mare și al voievodului Bogdan; Ionică Tăutu, autorul Constituției din 1821; clucerul C. Bădărău, fost deputat în Divanul Ad-hoc al Moldovei; ministrul Justiției în perioada 1904-1906 și al Lucrărilor Publice între 1912-1913, profesorul și avocatul Alexandru Bădărău, unul dintre colaboratorii lui Take Ionescu.

Absolvent al Academiei Mihăilene din 1876 ca șef de promoție, Constantin Manoilescu era al patrulea copil din familia preotului Gheorghe Manoilescu din Fâstâci. La 23 de ani, simpatizant al mișcării socialiste moldovene, a fost ales de Maria Grigoreanu, născută Bădărău, institutoare și directoare la o școală de fete din Hârlău, să-i fie soț fiicei sale, Natalia, proaspătă absolventă a Școlii Centrale de fete din Iași.

Un mediu aparte

Mihail fiul lui Constantin și al Nataliei s-a născut, conform documentelor oficiale, la Tecuci, la 10 decembrie 1891 stil vechi (9 decembrie, conform arhivei familiei). La nici un an după naștere și botez, familia Manoilescu s-a mutat în capitala Moldovei, într-o casă din cartierul Tătărași, care aparținuse anterior familiei Cantacuzino-Pașcanu.

Angajați în sistemul educațional, Natalia și Constantin Manoilescu au avut acces și au fost interesați de noile idei, evenimente sau informații. În căminul lor, fotografiile strămoșilor erau păstrate cu grijă și expuse cu admirație, reprezentând adevărate modele. La rândul său, Mihail Manoilescu a păstrat toată viața cu sfințenie atât portretul (în ulei) al bunicii, Marghiolița Tăutu-Bădărău, realizat în 1820 de pictorul ieșean Pogor,

Austriacul autor de ghiduri turistice Adolf Schmidl (stânga) a ajuns la Roșia Montană în 1835, unde a fost și italianul Lazzaro Spallanzani (dreapta) la sfârșitul secolului al XVIII-lea, amândoi având ocazia să vadă procesul spălării nisipului aurifer (centru)

Roșia Montană a fost văzută ca un El Dorado al Europei sute de ani de-a rândul. Vechimea exploatării aurului din Munții Apuseni i-a făcut pe mulți să considere prezența metalului prețios în Transilvania drept ceva normal. Febra aurului, care a zguduit periodic vestul Europei, nu a cuprins zona Abrudului, însă toți geografii medievali și călătorii străini au ținut să sublinieze existența aurului în regiune, iar unii au lăsat ample descrieri ale Roșiei Montane. Am selectat dintre acestea pe cele mai grăitoare asupra modului în care era exploatat aurul de la Roșia Montană în secolele XVIII-XIX.

Toți călătorii care au trecut pe acolo au ținut să amintească faptul că denumirea i se trage de la apele înroșite de minerale care o străbat, că românii munceau din greu și rămâneau mulți dintre ei săraci, în ciuda faptului că aveau de-a face cu cel mai prețios metal din lume

ROȘIA MONTANĂ, ÎNTRE BOGĂȚIE ȘI SĂRĂCIE, ACUM 200 DE ANI

GEORGE DAMIAN

Slovacul Jan Fridwalszky s-a aflat pe meleagurile ardelene între anii 1764-1773, timp în care s-a documentat cu atenție pentru lucrarea sa, *Minero-logia Transilvaniei*. Se pare că Fridwalszky nu avea o pregătire foarte bună în domeniul geologiei – aflată oricum la începuturile sale – și de aceea lucrarea sa a fost criticată de contemporanii mai buni cunoscători ai tainelor pământului. Însă este dincolo de orice îndoială faptul că slovacul, intrat în ordinul iezuiților, a ajuns la Roșia Montană și că descrierea locurilor constituie o mărturie directă.

Românii ca niște satiri

Primul lucru pe care îl remarcă Fridwalszky la Roșia Montană este zgomotul sutelor de pive care zdrobeau minereul de aur extras din munții înconjurători. Munți pe care i-a văzut sfredeliți din toate părțile și în toate direcțiile „săpați, găuriți, căscați, desfăcuți adesea de tot ce-i leagă împreună au ajuns să se năruie și se vor nărui tot mai mult zi de zi". Numeroasele tuneluri săpate sunt mărturia muncii locuitorilor din împrejurimi: „ai crede că s-a adunat de pretutindeni aici pentru dărâmarea munților o armată de satiri, căci din orice parte neamul românilor care locuiește de jur-împrejurul acestor munți îi ciocănește, lovește și sfredelește". Fridwalszky atestă și folosirea prafului de pușcă pentru aruncarea în aer a stâncilor și mărunțirea lor: „ei răstoarnă munții cu ajutorul unei cantități așa mari de pulbere, încât nu trece nici măcar un

Mondial, familia a cunoscut momente fericite, prin căsătoria lui Mircea și a Luciei, în aprilie 1918 decesul mamei a adus un nor negru.

M. Manoilescu s-a aflat, în mai 1918, printre inițiatorii și fondatorii Asociației Generale a Inginerilor (A.G.I.R.). A și fost ales, cu unanimitate de voturi, cel dintâi secretar general. În decembrie, a publicat la Iași, în ziarul *Neamul Românesc*, condus de profesorul Nicolae Iorga, un articol în care dezvăluia unele erori de tehnică electorală din noua Lege electorală. Ideile le-a dezvoltat și într-o broșură, *Reprezentarea proporțională după noul decret-lege*, publicată în 1919. În decembrie 1918, M. Manoilescu a fost chemat la București, la Ministerul Industriei și Comerțului, pentru a fi numit subdirector al Refacerii Industriale, un sector esențial de activitate pentru economia afectată de război.

Strada Mare din Tecuci, 1900, carte poștală

Secretul unui mariaj reușit

Pierderea mamei și căsătoria fraților mai mari l-au convins, în 1919, să-și întemeieze o familie. Prin intermediul unor cunoștințe comune, tânărul director în minister a fost invitat, la 6 ianuarie 1919, la un „ceai dansant", o reuniune organizată la familia Vellan, ocazie cu care a cunoscut-o pe viitoarea soție Elena Vellan (1895-1967), fiica unui distins medic, mort în tinerețe, în 1904, și, după mamă, descendentă a unei familii de mari proprietari ilfoveni, din același neam cu scriitorul Barbu Ștefănescu Delavrancea. Aparținând unui mediu cu mijloace materiale excepționale, dar și unei familii model, tânăra a beneficiat de o educație specială. La 25 martie 1919, cei doi s-au logodit, iar, la 4 mai 1919, s-au căsătorit, într-o ceremonie fastuoasă, la care au participat, printre alții, și Nicolae Iorga, George Balș, Alexandru Bădărău, generalul Anton Berlescu, Ion Gigurtu, Dimitrie Gusti sau economistul Gheorghe Leon (1888-1955).

Deși firi diferite – Elena Manoilescu era retrasă, detesta agitația și viața trepidantă, în timp ce Mihail era un intelectual monden, activ –, căsnicia lor a fost un succes. Secretul îl mărturisea în amintirile sale Elena: „toată viața am stat mult de vorbă, am discutat multe și foarte variate lucruri". În 1919, la insistențele soțului, Elena a întocmit, pentru Mihail, un referat în care pleda pentru echivalarea titlului de inginer agronom obținut în străinătate. Tot în același an a tradus o lege franceză a despăgubirilor de război și a corectat diverse broșuri, publicații și articole, pentru ca, mai târziu, între 1922-1923, să redacteze, la mașina de scris, publicațiile soțului și să întocmească traduceri din germană sau română în franceză. În perioada 1932-1942, Elena a devenit colaboratoare la revista condusă și finanțată de soț, *Lumea nouă*, publicând articole de educație, gândire socială sau portrete politice.

Viața fericită a fost completată prin venirea pe lume, în martie 1920, a fiicei Natalia (d. 1992) și, în 1923, a fiului Alexandru (d. 1969). Susținut de familie și confirmând previziunile, Mihail Manoilescu s-a lansat în viața publică și politică, având, astfel, ocazia să-și construiască o carieră de succes, atât în țară, cât și în străinătate.

Mihail Manoilescu a fost un economist cu viziune, cu o operă importantă, cvasi-ignorată de către contemporani, și care a sfârșit, ca mulți alți intelectuali și politicieni, în închisoarea de la Sighet (30 decembrie 1950). Una dintre cele mai dureroase experiențe avea să o trăiască în timpul mandatului său la Externe (guvernarea Ion Gigurtu, 4 iulie-4 septembrie 1940), la trasarea așa-numitului „arbitraj" de la Viena, când, la vederea noilor frontiere ciuntite ale României, s-a prăbușit, leșinat. ■

atât de murdară ca locuințele obișnuite ale românilor, dar destul de puțin comodă" – în contrast evident cu restul casei, unde, „la etajul întâi am ajuns la camerele frumos aranjate după moda nemțească, totul era lustruit, paturile acoperite cu cuverturi de mătase frumoasă, perdelele făcute din percal fin. Pe pereți atârnau icoane românești". De la Jurcă, Krickel a mers în vizită la cel mai bogat român din Roșia Montană, Șuba Ioviță, a cărui avere era evaluată la 50.000 de ducați. Acest Șuba Ioviță avea 62 de ani și tocmai ce se căsătorise cu o tânără de 19 ani.

Alt român vizitat de Krickel a fost Varvara Samuilă, unde a admirat un mobilier de foarte bun gust: „Nici un prinț nu ar trebui să se rușineze locuind în aceste încăperi și dacă-ți închipuiești deci, pe lângă aceasta îmbrăcămintea comună a românului bogat, atunci crezi că ai nimerit într-o casă de nebuni. La Samuilă, un om blajin, am dat peste perdele grele de mătase, gravuri splendide, pendule înalte cu sonerie etc., dar în camera lui în care dormea am găsit cearceafuri noi, scoabe de mină, lavițe lângă sobă, o pereche de porci etc."

Bogăția unor români din Roșia Montană a fost subliniată și de austriacul Adolf Schmidl, care a ajuns aici în aceeași perioadă cu Krickel. Descrierea localității făcută de Schmidl subliniază că era frumoasă și îngrijită, cu aproape 600 de case locuite aproape numai de români. „Mulți au strâns averi mari prin minerit și în acest izolat colț de vale călătorul nu este puțin mirat de casele arătoase și de luxul amenajării mobilierului lor, care formează un contrast ciudat cu portul românesc al localnicilor".

Exploatarea propriu-zisă are parte de o descriere cât se poate de plastică: „Pe toate stâncile, pe scări, deseori sprijinindu-se cu greu numai în crestăturile stâncilor, se cațără și muncesc minerii; pământul răsună de loviturile de copită ale cailor, care duc afară minereul în burdufuri. Bubuiturile exploziilor răsună groaznic în pereții găuriți ai stâncilor. Pe lângă aceasta, întreaga scenă este înnegrită de fumul prafului de pușcă și astfel totul înfățișează un tablou care nu-și are pereche ca groază și spaimă".

Un prinț la Roșia Montană

Contele francez de Locmaria l-a însoțit prin Europa pe fiul ducelui de Berry, numit duce de Bordeaux, care trebuia să primească o educație princiară, în eventualitatea în care ar fi putut ajunge pe tronul Franței. Ducele de Bordeaux a ajuns în cursul anului 1839 și la Roșia Montană, întâmplările acestei călătorii fiind descrise de contele de Locmaria.

Ducele de Bordeaux a vizitat la Abrud atelierele chimice, unde se făcea separarea aurului, iar de aici a pornit spre Roșia Montană. Pe un platou din apropierea localității a fost întâmpinat de locuitorii de seamă ai ținutului și a vizitat vechile galerii mai întâi, după care a intrat și în cele aflate în exploatare. Un țăran sărac, care tocmai obținuse concesiunea unei galerii, a primit din partea prințului drept cadou suma de bani necesară pentru a-și achiziționa uneltele necesare și a începe lucrul. Un astfel de oaspete înalt trebuia tratat conform rangului său, așa că a fost organizată o petrecere câmpenească. „Am zărit deodată în pădure tot dichisul unei impunătoare bucătării în aer liber. Purcei de lapte la frigare, tingiri imense, grătare încărcate de cotlete vrednice de eroii lui Homer, ulcioare sau dacă vreți amfore pline de vin de Ungaria". La petrecere ducele de Bordeaux s-a ridicat de la masa oficialilor și a băut direct din plosca unui miner, ceea ce a stârnit aclamațiile tuturor celor prezenți.

Toți străinii care au trecut pe la Roșia Montană au constatat munca grea la care se înhămau minerii români; gravură medievală înfățișând munca minerilor

După încheierea petrecerii, minerii de la Roșia Montană și-au continuat truda descrisă de călătorul francez astfel: „În toate văile acestea îi vezi pe locuitori îndeletnicindu-se cu căutarea aurului; unii ridică mici zăgazuri peste care se așterne și se adună nisipul; alții rătăcesc prin minele părăsite pentru a mai aduna cu greu câteva grăunțe de metal, îl zdrobesc și separă prin spălare tot ce nu este aur".

Viața la Roșia Montană a fost dintotdeauna grea. ■

ceas fără să se audă detunăturile și vuietul stârnit de violența pulberii".

Italianul Lazzaro Spallanzani, călător avid prin lume, ne-a lăsat o imagine plastică a munților de la Roșia Montană la sfârșitul secolului al XVIII-lea: „Insula Iepurilor de lângă Constantinopol este ciuruită toată de găurile făcute de acele animale. Acești munți arată la fel, fiind sfredeliți de exploratori și motivul este că peste tot se extrage mai mult sau mai puțin aurul". Spallanzani descrie în detaliu procesul spălării aurului și amalgamarea cu mercur pentru extragerea metalului pur, adăugând că orice român știe să facă această operație. În ciuda faptului că românii erau cei care extrăgeau aurul de la Roșia Montană, călătorul italian constata că sunt toți săraci, „fie pentru că nu sunt prea economi și socotiți, fie pentru că aurul este în cantitate redusă".

Breasla minerilor

Maistrul miner german Wilhelm Gottlob Ernst Becker a vizitat exploatările de la Roșia Montană la sfârșitul anului 1805 și a lăsat o descriere detaliată a modului de lucru de aici. Profesionistul german pornea de la o constatare a contradicțiilor din Transilvania, unde „alternează cea mai mare bogăție cu cea mai amară sărăcie, cât și o înaltă cultură, datorată unor cunoștințe științifice, cu o ignoranță care se întâlnește doar la șerbi". Din punctul de vedere al lui Becker, exploatarea aurului de la Roșia Montană din anul 1805 nu suferise niciun fel de schimbare de pe vremea Imperiului Roman, în afara acceptării folosirii prafului de pușcă. Din descrierea lui, zona prezenta un aspect selenar: „Toate împrejurimile de la Roșia Montană au un aspect părăginit, deșertic și sălbatic, deoarece toți munții pe care-i întâlnești conțin aur într-o măsură mai mare sau mai mică, fiind găuriți la suprafață în toate felurile".

Organizarea exploatării aurului era una destul de primitivă în viziunea lui Becker. Minerii români acceptau să muncească în schimbul unui salariu mic, dar sigur, din cauza sărăciei și erau evitate orice fel de speculații care ar fi putut aduce profituri mult mai mari. Nimeni din corporația care se îngrijea de extragerea aurului de la Roșia Montană nu dorea să investească în modernizarea exploatării prin construirea de galerii mai mari, puțuri mai adânci sau lucrări pregătitoare pentru înlăturarea obstacolelor. În același timp, minerii români de la Roșia Montană beneficiau de unele privilegii: își alegeau singuri șefii și își organizau la fel activitatea, fără să dea niciun fel de socoteală funcționarilor

Un șteamp; ilustrație dintr-un tratat medieval

unguri, de care refuzau fățiș să asculte în vreun fel. „În întreaga întreprindere domnește o simplitate naturală și aurul, cel mai scump metal, este extras de o clasă de oameni foarte săraci [...] nu am văzut mineri mai săraci decât românii din bogata regiune auriferă de la Roșia Montană. Trupurile lor vânjoase și rezistente le dau o sănătate rar întâlnită printre mineri și hărnicia îi face capabili de încordări care adesea nu sunt răsplătite. Îngrădiți într-un cerc al acțiunii, ei nu știu altceva decât să străpungă, să puște, să prelucreze și să vegheze la șteampuri", încheia Becker descrierea situației amare a locuitorilor de la Roșia Montană.

În dormitor cu porcii

Vienezul Joseph Adalbert Krickel a ajuns la Roșia Montană în luna aprilie a anului 1828, iar observațiile sale se referă mai degrabă la oamenii din Roșia Montană, el nefiind nici miner și nici geolog, ci topograf. Apropiat de suferințele românilor ardeleni pe care îi simpatiza, Krickel are totuși câteva descrieri nu prea laudative ale minerilor români, deși sunt cât se poate de realiste. Condus prin localitate de secretarul Primăriei, călătorul vienez nu a putut să nu observe contrastele dintre locuințele luxoase și înfățișarea proprietarilor plini de bani. Jurcă Gritta este descris drept „un român cu părul zburlit, prost îmbrăcat, care spărgea lemne", el fiind în același timp proprietarul unei clădiri frumoase și al unei instalații de șteampuri cu 24 de ciocane de zdrobit minereuri. Vizita la acest român bogat a continuat astfel: „Camera în care locuia nu era chiar

ALTE POZE CU BUCLUC

Evocarea istoricului Paul Cernovodeanu, la împlinirea a șapte ani de la plecarea sa la cele veșnice (*Magazin istoric*, nr. 10/2013), a fost însoțită de câteva fotografii, între care unele de grup. Probabil că pe spatele lor nu erau explicații, așa încât autorul textului le va fi preluat pe acelea oferite de deținătorii fotografiilor. Dau mai jos, în **bold**, numele persoanelor neidentificate.

Fotografia din p. 31 (jos) și a cincea din *Albumul istoric* au fost realizate la Iași, cu prilejul celui de-al V-lea Simpozion de Studii Genealogice (12-14 mai 1994). În prima se află Ștefan S. Gorovei, Paul Cernovodeanu, **Radu Sc. Greceanu** (și nu Dan Simonescu!), **Maria Magdalena Székely**; în spate, cu cămașa cu guler răsfrânt, inginerul Gheorghe Mușat. În a doua: profesorul **Liviu Pendefunda** (medic), acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici, acad. **Marțian Cotrău** (în spate), arheologul **Nicolae N. Pușcașu** (cu barbă), Paul Cernovodeanu, **Nistor Ciocan** (cercetător la Institutul „A. D. Xenopol"), **Radu Sc. Greceanu** (nu Dan Simonescu!), **Mihai Dim. Sturdza**, **Rodica Anghel** (renumită arhivistă ieșeană, nepoată a poetului Dimitrie Anghel), **Ileana Sturdza** (cu rochia ecosez).

Tot în *Albumul istoric*, foto 3 (în 1973, la aniversarea a 80 de ani ai lui George D. Florescu, 1893-1976): „doamna în alb", așezată alături de sărbătorit, este chiar soția acestuia, **Marga Florescu** (născută Cantacuzino; 1901-1987); primul din dreapta (stânga privitorului) este istoricul **Panait I. Panait**; nu știu cine este personajul feminin din stânga acestuia; urmează Paul Cernovodeanu, Dan Cernovodeanu și heraldistul **Jean-Nicolas Mănescu**; nu știu cine este ultimul personaj, cu pulover. În spatele fraților Cernovodeanu se află fiul lui George D. Florescu, medicul **Emanuel (Manole) Florescu**. ■

Ștefan Sorin GOROVEI

ISTORIA OLTENIEI RESCRISĂ DE TAROM

ALEXANDRU BUDIȘTEANU

Am efectuat recent un zbor pe ruta București-Londra și retur, folosind o cursă TAROM. În spătarul scaunului din fața mea – conform uzanțelor – se găseau o serie de informații privind siguranța, confortul și, bineînțeles, publicitate. Printre acestea se releva în mod firesc reclama companiei de zbor gazdă. Este vorba despre revista intitulată Tarom INSIGHT. O revistă elegantă, realizată conform uzanțelor încetățenite în acest domeniu. O revistă care își propune să prezinte obiective interesante, către care te duc zborurile companiei și care merită să fie vizitate, reclame și iarăși reclame – sclipitoare la propriu și la figurat – și cel puțin o prezentare a țării noastre sub genericul „Descoperă România". În numărul pe care îl aveam la îndemână era descrisă Oltenia.

Prima pagină a articolului care rescrie istoria Olteniei și o gravură ce înfățișează un moment din timpul semnării Păcii de la Passarowitz, 1718, prin care Oltenia intra sub stăpânire austriacă

Vă dați seama de importanța unui asemenea material, mai ales în cazul unor oameni care urmează să ia contactul pentru prima dată cu țara noastră, beneficiind de o primă informare succintă și competentă, care le deschide ochii asupra unei lumi încă necunoscute lor.

Articolul respectiv (editat ca și întreaga revistă în limbile română și engleză) se intitulează *Oltenia, sculptorul naturii* și este însoțit și de frumoase fotografii. Cum este de așteptat, prezintă atracțiile provinciei respective, începând cu sculpturile create aici de Constantin Brâncuși, pe care le susține un cadru natural de mare valoare. Se menționează pe scurt și prezența celor mai importante două orașe ale regiunii, respectiv Craiova și Târgu Jiu, precum și unele formații naturale unice. În mod firesc, articolul conține și o succintă prezentare a istoriei acestui ținut. Ce află cititorul? Voi cita versiunea în limba română (am subliniat greșelile strecurate).

„În anul 1600, domnitorul *valah* Mihai Viteazul realizează prima unire politică a țărilor române alipind Transilvania, Moldova și *Valahia* și formând un singur stat. Această stare de fapt nu a durat mult însă, iar în 1718, regiunea este anexată Imperiului Habsburgic. *Chiar și după restituirea* [sic!] *Principatelor Române*, Oltenia este călcată tot mai des de turci. Abia *după 1918, după unificarea Principatelor*, Oltenia reintră definitiv în patrimoniul românesc".

Cred că și un elev al cursului gimnazial știe că Mihai Viteazul era domnul român al Țării Românești, numită, este drept, în izvoarele străine Valahia; că Oltenia a ieșit de sub stăpânirea habsburgică, fiind reintegrată în Țara Românească în 1739 și că Unirea Principatelor s-a înfăptuit în 1859, nu în 1918. Iar despre faptul că „Oltenia este călcată tot mai des de turci", ce să mai spunem? Recunosc, nu am înțeles sensul formulării „Chiar și după restituirea [sic!] Principatelor Române". În sfârșit, în 1918 s-au unit cu Regatul România: Basarabia, Banatul și Transilvania.

Ar merita citită întreaga colecție a revistei, pentru a vedea dacă și alte pagini de istorie națională au fost rescrise cu același har. ■

UNIREA PRINCIPATELOR

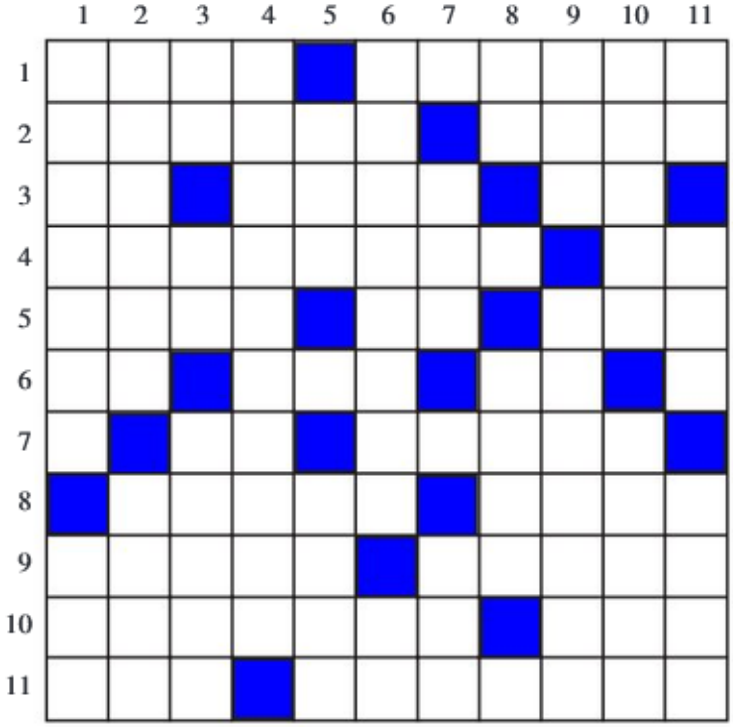

ORIZONTAL: 1) Militant activ pentru unire (Alexandru Ioan;1820-1873), ales domn al Moldovei la 5 ianuarie 1859 și al Țării Românești, la 24 ianuarie 1859, înfăptuitorul unirii celor două țări, fiind primul domnitor al Principatelor Unite (1859-1862) și al statului național România (1862-1866), iar prin reformele făcute este considerat ca un făuritor de țară nouă și ca un simbol al renașterii românești – Stat european, al cărui consul la București nota într-un raport referitor la atmosfera din capitala Țării Românești, în preajma alegerilor de la 24 ianuarie 1859, faptul că la barierele orașului se aflau țărani înarmați, pregătiți să intervină, dacă nu va fi ales un om nou, simpatizant al Unirii. 2) Țară europeană care în perioada 1855-1856 s-a arătat favorabilă Unirii, dar după Congresul de la Paris, din 1856, din interese economice, a devenit o fidelă susținătoare a politicii otomane – Liric român (George; 1822-1892), autorul poeziilor „La Unire" și „Marșul Unirii". 3) În arie! – Monedă europeană – Nota redacției (presc.). 4) Scriitor român (Constantin D.; 1823-1866) susținător al Unirii, fiind reprezentantul orașului Câmpulung în Divanul ad-hoc, iar pe tărâm literar autorul poeziilor „Unirea", „Hora Unirii", „24 ianuarie 1859" și al piesei de teatru „Trâmbița Unirii" – Gina Erbașu. 5) Obiect de podoabă care i-a aparținut lui Alexandru I. Cuza, aflat într-un cunoscut muzeu al timpului din Ploiești – Dânsa – Iar (înv.). 6) Abis! – A brăzda pământul – Sandu Lemnaru. 7) Ban găurit! – Istoric român (Vasile; 1912-1989), autorul studiului „Românii din Transilvania și actul Unirii Principatelor". 8) Ramă – Fostă enclavă spaniolă în nord-vestul Africii. 9) Sfinți – Deputat clăcaș din județul Putna, în Adunarea Ad-hoc din Moldova (Ion; 1806-1882) exponent al țăranilor în lupta pentru Unirea Principatelor. 10) oraș din județul Dolj, ai cărui locuitori s-au pronunțat pentru Unire, populația ieșind pe străzi și într-un moment de entuziasm au făcut „Hora Unirii" – Nescafé. 11) În viață – Om politic și publicist român (Constantin A.; 1816-1885), fervent luptător pentru Unirea Principatelor și pentru Independența României.

VERTICAL: 1) Localitate din județul Olt, unde, în 1857, s-a înființat Comitetul județean unionist care avea sarcina „înscrierii candidaților pe listele electorale pentru Adunarea Ad-hoc a Țării Românești"; deputații s-au pronunțat cu hotărâre pentru Unire, un rol important avându-l deputatul clăcaș Constantin Tănase, numit și „Moș Ion Roată al Valahiei" – Cetatea Vaticanului (cod auto). 2) Societate constituită la 25 mai 1856 la Iași, cu scopul de a alege „Comitetul Unirii", pentru a sprijini măreața cauză a poporului român – Găuresc lemnul. 3) Zoe Ghinea – În pian! – Oraș din Moldova, care, aderând la Societatea „Unirea" din Iași, a adresat acesteia o telegramă prin care își afirma hotărârea de a lupta pentru Unirea Principatelor. 4) Poet român (Vasile; 1821-1890), promotor al luptei pentru Unire, primul ministru de externe al Principatelor Unite. 5) Râu în Nigeria – Râu în Georgia. 6) Poet brașovean (Andrei; 1856-1922), autorul poeziei „Steagul nostru", care începe cu versurile „Pe-al nostru steag e scris: Unire,/ Unire-n cuget și-n simțiri", puse pe muzică de Ciprian Porumbescu – Începe votarea! 7) Măsura lui Cuza – Bărbierit. 8) Lia Simion – Localitate în Italia. 9) Băutură alcoolică – Sală din localul Muzeului de Științe Naturale din Iași, unde, în noaptea de 3 ianuarie 1859, s-a propus candidatura la tronul Moldovei a lui Alexandru I. Cuza. 10) Istoric român (Nicolae; 1871-1940) care, scriind despre importanța zilei de 24 ianuarie 1859, afirmă că: „La 1859, un număr de oameni ai gândului și ai cărții, care nu făcuseră politică și nu știau măcar ce e aceea (...) au izbutit să se folosească de războiul Crimeii și, înfrângând, în privințe esențiale, voința Marilor Puteri ale Europei, au dat românilor dintre Carpați și Dunăre, din două state... o singură țară" – Prezent la orice act. 11) 1859 este cel al Unirii Moldovei cu Țara Românească – Perioadă mare de timp – Oraș din Moldova, unde la 5 ianuarie 1859 Adunarea Electivă întrunită într-o ședință istorică a ales în unanimitate pe Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei.

Dicționar: **EAR, SCV, IFNI, IUE, RIOR, ȘTIO**

Gheorghe BRAȘOVEANU

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm să vă prezentăm alte pagini din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, **document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în** Magazin istoric, **nr. 5/2012, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.**

D) În Franța. Misiunea Vaticanului în această țară funcționează sub denumirea de Misiunea Română Unită din Franța. Activitatea ei se aseamănă cu activitatea celorlalte Misiuni. Ea a fost prima organizație românească în Franța care a venit în ajutorul refugiaților noștri, având căminul în Rue Ribera nr. 38, la Paris, unde a primit spre găzduire, la începutul organizării sale, și Comitetul de Asistență al Românilor.

Organizatorul căminului a fost părintele George Surdu, care fiind arestat în vara 1947, cu ocazia vizitei sale în România, și menținut în închisoare, i-a luat locul la conducere părintele Mircea Toderici. Căminul studențesc din Rue Ribera găzduiește și oferă masa – cum de altfel se procedează în toate acțiunile Misiunii Vaticanului – studenților români. După plecarea părintelui Mircea Todericiu în Statele Unite, munca a fost continuată de către părintele Capros venit din Italia.

Misiunea Română Unită din Franța, pe lângă asistența de ordin material și moral dată în limita posibilităților în toate împrejurările a avut meritul de a fi adăpostit, în lipsa unui alt local românesc, câteva din manifestările cu caracter național și cultural ale românilor refugiați de la Paris. Tot acolo este adăpostit în mod provizoriu biroul Fundației Regale „Carol I".

Misiunile Vaticanului din Germania, Italia, Franța și Austria sunt considerate ca organizațiile principale ale ajutorului ce se acordă refugiaților români. Cunoscătoare până în cele mai mici detalii ale conjuncturii politice mondiale, cu toate dedesubturile ei, Misiunile catolice au înțeles de la început să formeze nuclee de asistență pe grupuri naționale, fiind astfel în situația de a veni în ajutorul refugiaților nu numai din punct de vedere material, ci și din punct de vedere moral, ajutând în special pe neorefugiați să înțeleagă și să accepte ca inevitabile anumite situațiuni din lumea din Vest, care pentru fiecare din aceștia însemna o profundă decepție.

Misiunile Vaticanului nu s-au limitat numai la ajutorarea refugiaților catolici, ci [ajutorul] s-a extins la întreg grupul refugiaților români, bineînțeles în limita posibilităților lor.

În acest capitol trebuie menționată acțiunea întreprinsă de Fundația Universitară „Carol I" în opera de ajutorare a românilor refugiați.

Creată la 1891 de marele rege Carol I și suprimată în 1948 de Guvernul comunist Petru Groza, Fundația Universitară „Carol I" a fost reînființată la Paris din Înalta Inițiativă a Majestății Sale Regele Mihai I și sub autoritatea Comitetului Național Român. Comitetul de Direcție al Fundației este compus din domnii: profesor Petre Sergescu, profesor C. Marinescu, profesor Bazil Munteanu și profesor V. Veniamin.

Statutul Fundației Universitare „Carol I" prevede, printre alte scopuri, și:

– Sprijinirea studențimii române exilate;
– Încurajarea și ajutorarea intelectualilor români în exil;

În cadrul acestui program prevăzut de Statutul său, Fundația a distribuit până în prezent, în 1950-1951: 40 burse studenților români din Franța, în valoare de 4.110.000 fr[anci]; ajutoare pentru intelectuali în valoare de 820.359 fr.[anci]; în 1951-1952: 21 burse studenților români din Franța, Germania, Italia și Elveția, în valoare de 2.835.000 fr.[anci]; pentru ajutorarea intelectualilor români anul acesta este prevăzută suma de 600.000 fr.[anci].

De asemenea, mai sunt prevăzute în bugetul Fundației și alte capitole, ca acela al publicațiunilor, încadrat tot în capitolul asistenței studenților și intelectualilor.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) **V. Boerescu** The principle that will revive the nation: The Union ● **I.A. Pop** Since when we call ourselves „român" and the country „România" (II) ● **I. Bistreanu** Why didn't Japan ratified the Paris protocol (Bessarabian Treaty) during the interwar period ● **F. Şinca** Recovery of Stephen the Great's standard from Mount Athos and how it was brought back home in WWI ● **G. Filitti** Romania 100 years ago: organizing Cadrilater ● **A.-S. Ionescu** Dance party at king Charles I[st] Court ● **A.-L. Chiş** Former days movie houses ● **I. Bulei** The place of the Romanians among Balkan nations ● **E. Costantini** The modernization process of Bucharest during the 19th century ● **V. Chiseliţă** The Bessarabian fiddler Costache Parno (Parnau) ● **P. Otu** The story of the fortified line Focşani Nămoloasa Brăila and of its erasing ● **P. Opriş** The Soviet military attaché's troubles with his network ● **G.-L. Ittu** The empowerment process of Saxon women from Transylvania in the 19th century ● **P. Rezeanu** The tragic destiny of painter Sever Burada ● **M. Sala** Turkish coin names ● **A. Grigore** Mihail Manoilescu's youth ● **G. Damian** Stories about Rosia Montana in the 18th-19th centuries ● **Al. Budişteanu** The national flying company Tarom rewrites the history of Oltenia ● **Şt.S. Gorovei** Corrections and rectifications to some photos ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLV). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **В. Боереску** Объединение, принцип, воскрешающий нацию ● **И.А. Поп** С каких пор существуют слова «румын» и «Румыния» (II) ● **И. Бистряну** Почему Япония не ратифицировала Парижский протокол (Бессарабский договор) в межвоенный период ● **Ф. Шинка** Получение из Афонской Горы знамени Штефана Великого и его перенесение на родину во время Первой Мировой Войны ● **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: устройство Кадрилатера ● **А.-С. Ионеску** Балы при дворе короля Карола I ● **А.-Л. Киш** Вчерашние кинотеатры ● **И. Булей** Место румын среди балканских народов ● **Е. Костантини** Модернизация Бухареста в 19 в. ● **В. Киселиця** Бессарабский народный скрипач Костаке Парно (Парнэу) ● **П. Оту** История рубежа фортификаций Фокшань-Нэмолоаса-Брэила и его уничтожение ● **П. Оприш** Трудности советского военнатташе с агентурой ● **Г.-Л. Итту** Эмансипация трансильванских немок в 19 в. ● **П. Резяну** Трагическая судьба живописца Севера Бурады ● **М. Сала** Наименования монет турецкого происхождения (II) ● **А. Григоре** Юность Михаила Маноилеску ● **Дж. Дамиан** Рошиа Монтана в 18-19 вв. ● **Ал. Будиштяну** Tarom перепишет историю Олтении ● **Шт.С. Горовей** Поправки и коррекции у некоторых снимок ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLV). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

ISSN 0541-88IX **Lei 6,00**

DIALOG CU CITITORII

Le mulțumim cititorilor și colaboratorilor revistei care ne-au adresat urări și felicitări cu ocazia Crăciunului și a Anului Nou.

Bucuroși să vă avem în continuare alături de noi și să răsfoim împreună paginile revistei, vă urăm un An Nou cât mai bun!

RECTIFICARE, DUPĂ 42 DE ANI

Domnul profesor CONSTANTIN BĂRBUȚĂ, **pensionar, din** Bolintin Vale, Giurgiu, **ne mărturisește**: Am dat curs recomandării din *Magazin istoric,* nr. 7/2013, pagina 52, și am început să recitesc cu interes și plăcere articolul *Favoritul Împărătesei*, autor Vasile Nițescu (*Magazin istoric,* nr. 7/1971), descoperind o confuzie, pe care o semnalez, după 42 de ani, spre a ilustra rolul admirabil al colecției!

La moartea Elizabetei Petrovna, 25 decembrie 1761, pe tron a urcat Petru al III-lea, fiul lui Karol Friedrich, duce de Schleswig-Holstein-Gottorp, și al Annei Petrovna, sora Elizabetei, care îl desemnase succesor în 1742. Petru al III-lea s-a căsătorit, în 1744, cu Sofia Anhalt-Zerbst, viitoarea Ecaterina a II-a, și nu Petru al II-lea (menționat în trei rânduri – paginile 39, 42, 44). Acesta din urmă s-a născut în 1715, fiind fiul lui Aleksei Petrovici și al Charlottei de Brünswick Wolfenbüttel, țar în perioada minoratului, 1727-1730. Petru al II-lea a murit de varicelă în ianuarie 1730, iar Petru al III-lea a fost asasinat de frații Orlov în iulie 1762.

Îi mulțumim cititorului nostru pentru fidelitate și consecvență. Cu ajutorul domnului profesor Bărbuță facem deci rectificarea cuvenită. Petru al III-lea a fost soțul Ecaterinei a II-a, nu Petru al II-lea, așa cum este menționat în text în mai multe rânduri.

ASTEPTÂNDU-L PE 600

Domnul TIBERIU VASILE CIOATĂ, **pensionar, din** Făurei, Brăila, **ne scrie**: În 1967 eram un tânăr ceferist calificat la prestigioasa școală de telecomunicații Giulești și, în aceeași perioadă, elev seralist la Liceul „Ion Neculce". Așteptam cu emoție apariția *Magazinului istoric* anunțată și în revista *Lumea*, pe care o savuram din noiembrie 1963, fiind un iubitor de literatură și istorie.

Bucuria procurării primului număr arvunit din timp la un chioșc din zona Podului Basarab am împărtășit-o cum se cuvine cu vânzătorul la care am rămas abonat mult timp.

Revenind la prezent, vă mărturisesc faptul că pentru cei care nu avem posibilitatea să accesăm versiunea on-line, din diferite motive, sper să se mențină actuala „formă literară". După vizitarea la începuturi a formatului electronic, nu am reușit să-mi fac adepți pe această nouă formă și mă mulțumesc cu arhaica mea bibliografie, mângâind galeș fiecare nouă revistă ca pe un proaspăt membru al familiei, căreia aștept să i se adauge numărul 600.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 01